

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

CHRIS VAN DEN WYNGAERT EN BART DE SMET, De verjaring van de strafvordering in België: een onoverbrugbare hindernis voor de berechting van complexe zaken? 169

LEO VAN DE WIELE EN KARLIEN SCHATTEMAN, De erkenning als rechtsbeginsel van het recht op geslachtswijziging door de Belgische rechtspraak 175

Rechtspraak

Gemeenschap en gewest – Bevoegdheid – Gewest – Vernieuwing van afgedankte bedrijfsruimten – Onteigening Arbitragehof, 5 maart 1997 183

Onrechtmatige daad – Schade en schadeloosstelling – Zaakschade – Vervanging van vernielde zaak – Beoordelingstijdstip van de schadevergoeding Cass., 27 november 1996 184

Arbeidsreglementering – Sociale documenten – Niet of onjuist opmaken – Niet bewaren – Niet afgeven – Forfaitaire herstelvergoeding – Ambtshalve veroordeling ten behoeve van de R.S.Z. – Rechtspersoon – Burgerrechtelijke aansprakelijkheid Cass., 27 november 1996 (met noot) 185

Gehandicapten – Tegemoetkoming – Geschil – Arbeidsrecht – Bevoegdheid – Aanspraak buiten ministeriële beslissing – Aanspraak niet voorgelegd aan bestuur Cass., 24 maart 1997 (met noot) 186

Beslag en executie – Beslag onder derden – Evenredige verdeling – Samenloop – Taak van de gerechtsdeurwaarder Cass., 11 april 1997 (met noot van Eric Dirix, «Evenredige verdeling na derdenbeslag») 186

Rechtsmiddelen – Hoger beroep – Bij conclusie – Partij in hoger beroep – Voeging Hof Antwerpen, 4 november 1996 188

Milieurecht – Varkensfokkerij – Exploitatievoorwaarden – Zeugen

Hof Gent, 7 november 1996 (met noot van A. Vandeplas, «Over het begrip 'zeug' in het milieurecht») 189

Nationaliteit – Toekenning van statuut van staatloze – Verdrag van New York van 28 september 1954 – Bevoegdheid rechtbank van eerste aanleg – Procedure Rb. Antwerpen, 25 november 1996 190

Verzekering – Diefstal – Juwelen in safe opbergen Kh. Hasselt, 26 november 1996 191

Burgerlijke rechtspleging – Summiere rechtspleging om betaling te bevelen – Vaststaande schuld – Begrip – Taak van de vrederechter Vred. Roeselare, 7 november 1996 192

Wetgeving in kort bestek

Parlementaire onschendbaarheid – Herziening van art. 59 Gw. 192

Burgerrechtelijke en strafrechtelijke verantwoordelijkheid van ministers 193

Ambtenarenrecht I 193

Beoefenaars van de tandheelkunde – Erkenning 194

Tewerkstelling in de niet-commerciële sector 195

Personeelsformatie politierechtbanken en vrederegerechten 195

Bevolkingsregister – Referentieadres 195

Spoorwegen – Veiligheid en gebruik van de infrastructuur 195

Pensioenen zelfstandigen 196

Grond- en pandenbeleid 197

Waardenvervoer 197

Normen voor kamers en studentenkamers 197

Tewerkstellingsakkoorden I 198

Vervoer van dieren 199

Burgerrechtelijke aansprakelijkheid motorrijtuigen 200

Rijksregister – Toegang voor de Belgische Nationale Orde van Advocaten 200

Wijziging art. 79, vijfde lid, Ger.W. 200

Wijziging art. 195 Ger.W. – Alleenbeslissende rechter 201

Stedenbouwwetgeving 201

Verkeerstekens op rotondes 201

Verzekeringstegemoetkoming – Opneming in een ziekenhuis 201

Verstrekingen van kinesithérapie – Stagiair 202

Werkloosheidsreglementering – Eerste werkervaringsovereenkomst 202

Farmaceutische producten – Forfaitaire tegemoetkomingsregeling 202

Wijziging art. 1410, § 4, Ger.W. – Terugvordering van prestaties 202

Europees Sociaal Handvest – Aanvullend Protocol 202

Brandweer – Opleiding, brevetten en loopbaan 203

Koppelbazen 203

Inkomstenbelastingen – Voordelen van alle aard 203

Door de apotheker bereide geneesmiddelen 204

Consumentenkrediet – Maximale jaarlijkse kostenpercentages 204

Werkloosheidsreglementering – Leeftijdsgrens 204

Successierechten – Jaarlijkse taks 204

Oudstrijders en oorlogsslachtoffers – Concretisering van niet voldane eisen 205

Pensioenen zelfstandigen II 205

Pensioenen werknemers – Loopbaanvoorwaarde 205

Pensioenen werknemers – Uitvoering K.B. van 23 december 1996 205

Ambtenarenrecht II 206

Werkloosheidsreglementering – Brugpensioen 206

Tewerkstellingsakkoorden II 207

Tewerkstellingsakkoorden III 207

Tewerkstelling in KMO's 207

Boeken

A.W.M. Mooij, Schuld in strafrecht en psychiatrie (door Joris Luyckx) 208

Mededelingen

XXIVste postuniversitaire cyclys Willy Delva 1997-1998:

Strafrecht. 208

Colloquium: Fiscale invordering voor en na overlijden 208

DE VERJARING VAN DE STRAFVORDERING IN BELGIË: EEN ONOVERBRUGBARE HINDERNIS VOOR DE BERECHTING VAN COMPLEXE ZAKEN?

I. De grondslagen van de verjaring

Voor de partijen bij een strafproces is het van belang zich niet geheel te concentreren op de grond van de zaak en op de regelmatigheid van het bewijsmateriaal, maar ook de verjaring van de strafvordering goed in het oog te houden. Vrij snel ontwikkelen rechtspractici een speciaal zintuig voor de tijdsdimensie in het strafproces, die vooral in complexe dossiers sterk naar voren komt. Het gebeurt immers soms dat advocaten zich op de griffie verdiepen in stapels bewijsstukken, uitvoerige conclusies opstellen en op de terechtzitting met schaamrood op de wangen moeten vaststellen dat de verjaring van de strafvordering is ingetreden en dat het slechts gaat om de afhandeling van burgerlijke belangen. Ook het openbaar ministerie kan voor verrassingen staan indien het de verjaringstermijn foutief heeft berekend of indien het een slechte prognose heeft gemaakt van de tijd die nodig is om een zaak tot klaarheid te brengen.

De verjaring van de strafvordering houdt in dat de strafvordering slechts binnen een beperkte tijdsperiode uitgeoefend kan worden. De verschillende fasen van het strafproces (opsporing, berechting en vervolging) moeten elkaar in een vast omlijnde periode opvolgen, anders komt aan de zaak een einde zonder dat uitsluitsel is gegeven over de gegrondheid van de telastlegging. Als bestaansredenen voor de rechtsfiguur van de verjaring worden traditioneel overwegingen van praktische en maatschappelijke aard ingeroepen.¹ De kern van het betoog is dat hoe langer men wacht om een strafrechtelijk onderzoek te verrichten of om de zaak bij het vonnisgerecht aanhangig te maken, hoe moeilijker het bewijs van het misdrijf wordt en hoe groter de kans dat de vervolging of veroordeling de rechtsorde verstoort. Toch is de verjaring geen universeel principe en behoort het niet tot de categorie van fundamentele grondrechten. Zo is in landen met een *common law*-traditie verjaring van de strafvordering slechts mogelijk voor minder ernstige misdrijven (*summary offences*) en voor enkele reglementaire inbreuken.² Het uitgangspunt is dat de strafvordering niet door het overschrijden van een tijdlimiet kan vervallen (*time does not run against the Crown*). Hierdoor kan de vervolgende partij ook geruime tijd na het plegen van het misdrijf de strafvordering op gang brengen. Wel heeft de rechter de bevoegdheid om de strafprocedure stop te zetten wanneer de vervolgende partij zich kennelijk onvoldoende heeft ingezet om de zaak nauwgezet te onderzoeken en binnen een redelijke ter-

mijn tot een goed einde te brengen.³ Verder is men in de meeste continentale landen afgestapt van het principe dat *alle* misdrijven aan de verjaring onderworpen zijn. Het argument dat verjaring nodig is om een verstoring van de rechtsorde te vermijden, is moeilijk verdedigbaar in geval van oorlogsmisdaden of van misdaden tegen de mensheid. Dergelijke feiten zijn zo ernstig dat de maatschappelijke orde juist dreigt verstoord te worden als de daders wegens verjaring aan vervolging en veroordeling ontsnappen. Verjaring zou bijgevolg niet leiden tot een herstel, maar tot diepere wonden in het maatschappelijke weefsel. Vanuit deze achtergrond heeft de Belgische wetgever de onverjaarbaarheid van oorlogsmisdaden aanvaard.⁴ De vraag is echter of de verjaring ook niet in andere gevallen van zware misdaden uitgeschakeld moet worden.

Het Angelsaksische systeem, waarbij de strafvordering slechts uitzonderlijk wegens verjaring kan vervallen, kent in België weinig voorstanders. De overheersende gedachte is en blijft dat verjaring een noodzakelijk middel is om een snelle berechting af te dwingen en om een behoorlijke kwaliteit van het bewijs te waarborgen. Toch worden vaak pijlen gericht op deze rechtsfiguur, omdat processen na het verstrijken van een bepaalde manier bruusk worden afgebroken en onverbiddelijk tot stilstand komen. Na verloop van de verjaringstermijn kan immers geen straf meer worden opgelegd, zelfs al zijn er voldoende overtuigende bewijsstukken voorhanden om de schuld van de beklaagde aan te tonen. Verdachten die het voorwerp zijn van een complex onderzoek, maken een goede kans dat zij door een blinde toepassing van vormvoorschriften niet meer vervolgd worden, wat moeilijk aanvaardbaar is voor de publieke opinie. Naar de buitenwereld toe kunnen zij immers steeds staande houden onschuldig te zijn, of beweren dat doorslaggevend bewijsgegevens door nietigheid zijn aangetast, aangezien de grond van de zaak niet meer voor de strafrechter aan bod mag komen. Precies dit bezwaar kwam aan bod in de *obussenaffaire*, waarbij na een gerechtelijk onderzoek van ruim tien jaar slechts één van de vijftien verdachten naar het vonnisgerecht werd verwezen.⁵ De overige verdachten, onder wie enkele hooggeplaatste politici, riskeren geen vervolging meer en hoeven zich niet meer te verdedigen tegen de tegen hen ingebrachte beschuldigingen. Volgens ereprocureur-generaal J. Velu bestaat het risico dat een vergelijkbaar scenario zich voordoet in het *Agusta*-dossier, dat mogelijk reeds in 1998 zou uitmonden in verjaring als geen versoepelingen

¹ D'HAENENS, J., *Belgisch strafprocesrecht*, Gent, Story-Scientia, 1985, p.130; DECLERQ, R., *Beginnelsen van strafrechtspleging*, Antwerpen, Kluwer, 1994, p.57; VAN DEN WYNGAERT, C., *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 1994, p.503.

² CROSS, R. en JONES, Ph., *An introduction to criminal law*, Londen, Butterworths, 1972, p.299; SPENCER, J., «England and Wales», in *Criminal procedure systems in the European Community*, Londen, Butterworths, 1993, p.103.

³ CHOO, A.L.T., *Abuse of process and judicial stays of criminal proceedings*, Oxford, Clarendon Press, 1993, 207p.

⁴ Wet van 16 juli 1993 betreffende de bestraffing van ernstige inbreuken op de Internationale Verdragen van Genève van 12 augustus 1949 en op de Aanvullende Protocolen I en II bij die Verdragen van 8 juni 1977, *B.S.*, 5 augustus 1993.

⁵ F.V., «Obussenzaak verjaard behalve voor Lampaert», *De Standaard*, 28 maart 1997.

aan het huidige systeem worden aangebracht.⁶ Wat velen dwarszit, is dat de verjaring ook intreedt in zaken die tijdig bij het vonnisgerecht aanhangig zijn gemaakt, maar die niet binnen de verjaringstermijn berecht kunnen worden, bijvoorbeeld omdat een deskundigenonderzoek of de overdracht van bewijsmateriaal uit het buitenland veel tijd in beslag nam. Een dergelijke situatie vormt de voedingsbodem voor allerlei vertragingstactieken, waarbij advocaten stelselmatig alle rechtsmiddelen aanwenden en elke kans op uitstel van behandeling aangrijpen om de verjaring te doen intreden. Vooral in grootscheepse zaken van corruptie en fraude heeft de verdachte die wil aansturen op verjaring, sterke troeven in handen. In eenvoudig bewijsbare zaken zal het voor de verdachte echter veel moeilijker zijn de verjaring te bereiken. Hierdoor ontstaat de indruk van een gerecht dat meet met twee maten en gewichten, wat het vertrouwen in de justitie verder dreigt aan te tasten.

Verjaring van de strafvordering speelt echter niet steeds in het voordeel van de verdediging. Na afloop van de verjaringstermijn verliest de verdachte wiens onschuld vaststaat immers de mogelijkheid een vrijspraak te krijgen en zijn reputatie te verdedigen. De vraag is dan ook of het huidige systeem van verjaring nog wel geschikt is om de belangen van de maatschappij en van de verdachte te beschermen.

II. Knelpunten in de regeling van de verjaring

A. De interpretatie in concreto van het misdrijf

Wanneer men de figuur van de verjaring in rechtsvergelijkend perspectief beschouwt, springt in het oog dat de Belgische regeling erg «verdachte-vriendelijk» is opgevat. De eisen die op dat vlak aan het gerecht worden gesteld, zijn veel strenger dan in andere landen, waardoor de verdachte die de verjaring wil doen intreden in België over een goede uitgangspositie beschikt. De lat ligt zo hoog dat tal van complexe dossiers uitmonden in verjaring alvorens een definitieve eindbeslissing tot stand kan komen.⁷

Deze situatie heeft in de eerste plaats te maken met de visie dat niet de straf *in abstracto* (d.i. de straf die bij de wet voor het misdrijf in kwestie is bepaald), maar de straf *in concreto* (d.i. de straf die door de rechter in het concrete geval wordt uitgesproken) de aard van het misdrijf bepaalt. Veronderstel dat de correctionele rechtbank zich na correctionalisering door de raadkamer of het parket moet uitspreken over een zaak van valsheid in geschrifte en slechts een gevangenisstraf uitspreekt van twee jaar. Deze feiten, die krachtens art. 196 Sw. een misdaad zijn, worden dan *ab initio* geacht een wanbedrijf te zijn.⁸ Aanvaarding van verzachtende omstandigheden kan er bijgevolg toe leiden dat misdaden worden getransformeerd tot wanbedrijven, wat zijn weerslag heeft op de verjaring van de strafvordering. Wanneer de rechter slechts een correctionele straf oplegt voor een als misdaad omschreven feit, bedraagt de verjaringstermijn in het huidige systeem slechts vijf jaar. In andere lan-

den wordt daarentegen de straf *in abstracto* als criterium voor de verjaring vooropgesteld, waardoor er veel minder kans bestaat dat de strafvordering wegens verjaring vervalt. Zo hebben in Nederland de strafverminderingen toegekend door de vonnisrechter geen enkele invloed op de duur van de verjaringstermijn, waardoor de verjaring reeds van bij de aanvang van het proces kan worden ingeschat.⁹ In een dergelijk systeem zou de verjaringstermijn voor valsheid in geschrifte steeds tien jaar bedragen, ook al oordeelt de rechter dat een correctionele straf gepast is.

Een systeem waarin de straf *in abstracto* richtinggevend is voor de verjaring, biedt meer houvast voor het openbaar ministerie (O.M.). De straf die de rechter *in concreto* oplegt, kan immers vooraf nooit met absolute zekerheid worden ingeschat, zodat het O.M. er in de huidige procesregeling het best voor zorgt dat minder ernstige misdaden, die in aanmerking komen voor correctionalisering, binnen een termijn van vijf jaar worden beslecht, anders is het risico op verjaring erg groot. Het O.M. moet dus in een hogere versnelling schakelen om eventuele «verrassingen» op het einde van het proces te vermijden, waardoor de kwaliteit van het voorbereidend onderzoek in het gedrang dreigt te komen. Een bijkomend probleem is dat het O.M. soms weinig of geen vat heeft op de duur van het vooronderzoek. Indien dwangmaatregelen noodzakelijk zijn, moet het de leiding van het onderzoek immers overdragen aan de onderzoeksrechter en kan het dossier slechts worden afgesloten na een beschikking van de raadkamer. Een mogelijk stilzitten van de onderzoeksrechter of van de raadkamer verstoort dan de planning van het O.M. en vermindert de kans dat de zaak binnen een korte termijn wordt berecht. Het is daarom goed de verjaring te koppelen aan de wettelijk vastgestelde straf, zodat het O.M. vanaf de start weet binnen welke termijn de strafvordering uitgeoefend kan worden.

De vraag rijst bovendien of het O.M. zich in de huidige procesregeling niet te veel op het terrein van de vonnisrechter moet begeven. Om de verjaringstermijn goed te kunnen inschatten dient de procureur des Konings rekening te houden met alle mogelijke verzachtende omstandigheden, waarover in principe alleen de vonnisrechter uitspraak kan doen. Het rollenpatroon van het proces, waarbij het O.M. vervolgt en de rechter oordeelt, komt daardoor niet meer tot zijn recht. Hierdoor dreigt het evenwicht van het systeem verstoord te raken. Deze problematiek heeft iets gemeen met de discussie over de bevoegdheid van de onderzoeksrechter om zijn onderzoeksoopdracht zelfstandig uit te breiden naar samenhangende misdrijven. Algemeen neemt men aan dat de beoordeling van doel en verwezenlijking uitsluitend toekomt aan de rechter ten gronde, zodat de onderzoeksrechter zich strikt moet houden aan de feiten die in de inleidende vordering zijn omschreven.¹⁰ De onderzoeksrechter mag

⁶ FVG, «Velu vreest verjaring voor Agusta-affaire», *De Standaard*, 15 januari 1997.

⁷ VAN DEN WYNGAERT, C., o.c., p.506.

⁸ D'HAENENS, J., o.c., p.131; DECLERCO, R., o.c., p.58; VAN DEN WYNGAERT, C., o.c., p.506.

⁹ CORSTENS, G.J.M., *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Arnhem, Gouda Quint, 1995, p.195; CLEIREN, C.P.M. en NIJBOER, J.F., *Strafrecht. Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 1997, p.341.

¹⁰ DE NAUW, A., «Het adïëren van de onderzoeksrechter», in *Actuele problemen van het strafrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1986, 1-27, VANDERMEERSCH, D., «Le ministère public et le juge», in *Een eigentijds openbaar ministerie*, Handelingen van het colloquium gehouden op het Paleis van Justitie te Brussel op 7 en 8 oktober 1994, Brussel, Belgisch Staatsblad, 1994, p.232; VAN DEN WYNGAERT, C., o.c., p.635.

bijgevolg niet vooruitlopen op een beslissing van de vonnisrechter, terwijl het O.M. dit bij het rechtstreeks correctionaliseren van misdaden en bij het bepalen van de verjaringstermijn wel mag doen. Zou het daarom niet coherent zijn de verjaring van de strafvordering te enten op de straf *in abstracto*, zodat het O.M. geen prognoses meer hoeft te maken over de straftoemeting en zich volledig op de vervolging kan toelleggen?

Een systeem waarin de uitgesproken straf determinerend is voor de verjaring, leidt ten slotte tot rechtsongelijkheid en rechtsonzekerheid. Alles hangt immers af van de bereidheid van de rechter verzachtende omstandigheden aan te nemen. De band tussen de beoordelingsvrijheid van de rechter en de verjaring komt scherp aan de orde wanneer het gaat om wanbedrijven, die normaal verjaren na vijf jaar. Als de rechter verzachtende omstandigheden aanneemt en een politiestraf uitspreekt, dan bedraagt de verjaringstermijn slechts één jaar (art.21 V.T.Sv.). In vele gevallen blijkt deze termijn te kort te zijn om een strafrechtelijk onderzoek tot een goed einde te brengen. De verdachte die verjaring wil doen intreden, maakt dan ook weinig kans op slagen indien hij verschijnt voor een strenge rechter, en kan zijn doel wellicht bereiken voor een rechter die zich bij de toepassing van art.85 Sw. erg soepel opstelt, wat allerm minst bevorderlijk is voor het vertrouwen in het gerecht.

B. De duur van de verjaringstermijn

Verder valt op dat de verjaringstermijnen in België relatief kort zijn. In Nederland bijvoorbeeld treedt in geval van feiten waarop een gevangenisstraf staat van meer dan drie jaar de verjaring pas in na twaalf jaar (art.70 Sr.), wat meer dan het dubbele is van de termijn die in België voor wanbedrijven geldt! Korte verjaringstermijnen leveren ernstige problemen op als de strafbare feiten pas na enkele jaren aan het licht komen. In dergelijke gevallen heeft het meestal weinig zin een onderzoek te verrichten en de strafvordering uit te oefenen, daar de kans klein is dat het proces binnen de verjaringstermijn wordt afgerond. Zo komt het voor dat het gerecht pas vijf jaar na de feiten een zaak van corruptie op het spoor komt, bijvoorbeeld omdat de verdachte in het buitenland allerlei constructies opzette die het onrechtmatige karakter van betalingen verborgen hielden. Het parket kan dan meestal nog wel een onderzoek starten op grond van valsheid in geschrifte, doch het resultaat van een dergelijke «uitwijkpiste» blijkt steeds onzeker: wanneer de rechter de kwalificatie verwerpt of verzachtende omstandigheden aanneemt, kan de verdachte wegens verjaring de dans ontspringen. In Nederland zou een late ontdekking van corruptie veel minder problemen opleveren, omdat de verjaringstermijn lang genoeg is om de achterstand in te halen en om bewijsgegevens in het buitenland te verzamelen.

Opdat de berechting van complexe dossiers niet door de verjaring vastloopt, is een zware druk ontstaan om het aanvangspunt van de verjaringstermijn zoveel mogelijk uit te stellen en naar voren op te schuiven. Een beproefd middel waardoor het gerecht meer armslag krijgt, bestaat erin aflopende misdrijven om te zetten in voortdurende misdrijven, waarbij de verjaring pas begint te lopen vanaf het ogenblik dat een delictuele toestand ophoudt te bestaan. Tot de categorie van voortdurende misdrijven behoort sedert kort het

witwassen of de «verruimde heling» (art.505, §2, Sw.)¹¹, wat het gerecht beter in staat stelt de strijd tegen de profijtgerichte criminaliteit aan te binden. Iemand die wederrechtelijke vermogensvoordelen heeft belegd in aandelen of op een buitenlandse rekening heeft geplaatst, kan op die manier steeds worden vervolgd wegens witwassen, ook al komt het gerecht de belegging of storting pas na vijf jaar op het spoor. De verjaring begint pas te lopen vanaf het moment dat de onrechtmatig verkregen voordelen zijn opgebruikt, zodat de strafvordering meestal onafgebroken kan worden uitgeoefend. Met de aangepaste strafbaarstelling witwassen houdt het gerecht een belangrijke troef achter de hand in zaken van fraude of corruptie die wegens verjaring dreigen uit te doven. Naar Belgisch recht kan de dader van dergelijke misdrijven zich tevens schuldig maken aan het witwassen van de daaruit verkregen vermogensvoordelen.¹² Wanneer deze vermogensvoordelen zich op het moment van de ontdekking van de strafbare feiten of tijdens het proces niet uit het vermogen van de verdachte zijn verdwenen, kan het O.M. hem meestal nog vervolgen wegens witwassen. De strafbaarstelling witwassen is bijgevolg vaak een geschikt *Ersatz*-middel voor het vervolgen van profijtgerichte criminaliteit die niet meer binnen de verjaringstermijn kan worden berecht.

De vraag is echter of de figuur van de verjaring niet door de nieuwe definitie van het witwassen wordt uitgehold. Zo kan iemand die zich met de opbrengsten van criminele activiteiten een woning heeft aangeschaft en deze opbrengsten verhuult, zelfs dertig jaar na de feiten strafrechtelijk worden vervolgd, terwijl na zo'n lange periode de verstoring van de rechtsorde niet meer «voortduurt» maar doorgaans hersteld is. Vervolgingen gebaseerd op de constructie van het «voortdurend misdrijf» kunnen oude wonden opnieuw openrijten en het maatschappelijke weefsel ernstig beschadigen. Aan de rechter zou daarom de bevoegdheid moeten toekomen om, rekening houdend met de concrete elementen in de zaak, een vervolging wegens een voortdurend misdrijf stop te zetten wanneer dit niet meer zou stroken met het algemeen belang.

Ook in de rechtspraak zijn middelen aangereikt om de korte verjaringstermijnen te verlengen. Zo heeft het Hof van Cassatie in zijn arrest van 13 januari 1994 aanvaard dat in geval van onopzettelijke slagen en verwondingen de verjaring niet begint te lopen vanaf de dag waarop het misdrijf is gepleegd, maar vanaf de dag waarop de schade zich veruitwendigt.¹³ Hierdoor werd het mogelijk een zaak van medi

¹¹ Art. 7 Wet van 7 april 1995 tot wijziging van de wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld, B.S., 10 mei 1995. In dit artikel werd aan art.505, §2, een derde en vierde lid toegevoegd, waarbij het omzetten en verhullen van criminele vermogensvoordelen strafbaar worden gesteld. Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat deze handelingen een voortdurend misdrijf uitmaken (*Parl.St.*, Senaat, 1994-95, 1323/1, memorie van toelichting, pp.9-10). Zie STESENS, G., *De nationale en internationale bestrijding van het witwassen*, Antwerpen, Intersentia, ter perse, p.144.

¹² Art.505 Sw., als gewijzigd door de wet van 7 april 1995 (B.S., 10 mei 1995). Wat betreft het omzetten en het verhullen van vermogensvoordelen (art.505, §§3 en 4) bepaalt de wet dat de dader van het hoofdmisdrijf ook het misdrijf van witwassen kan begaan. Zie STESENS, G., o.c., p.156-157.

¹³ Cass., 13 januari 1994, *Proces & Bewijs*, 1994, 4.

sche aansprakelijkheid, waarbij de fout van de geneesheer pas jaren na de feiten aan het licht kwam, strafrechtelijk te vervolgen. Men zou deze jurisprudentie als uitgangspunt kunnen nemen voor een algemener principe, dat erop neer komt dat de verjaring pas begint te lopen vanaf het ogenblik dat het misdrijf wordt *ontdekt*. Een dergelijke versoepeling houdt echter in dat het parket feiten zou kunnen vervolgen die zich tien of twintig jaar geleden hebben voorgedaan en anno 1997 bekend raken, op voorwaarde dat het proces binnen de huidige verjaringstermijnen afgewikkeld kan worden. De grondslagen van de verjaring zijn in deze hypothese echter niet goed meer te ontdekken. Wordt de rechtsorde niet ernstig verstoord als feiten die dateren uit een vrij ver verleden, worden uitgediept en het voorwerp uitmaken van een proces? Bovendien rijst de vraag of de bewijsgegevens voldoende betrouwbaar zijn om een veroordeling te kunnen staven. Men kan betwijfelen of getuigen in staat zijn zich na al die jaren een juist beeld te vormen van de feiten.

Een andere oplossing die in de rechtspraak vorm kreeg is de theorie dat bij collectieve of voortdurende misdrijven de verjaring vanaf het laatste feit begint te lopen. Feiten die pas na jaren boven water komen, kunnen op die manier toch worden vervolgd, op voorwaarde dat zij door eenheid van doel en verwezenlijking verbonden zijn met feiten van recentere datum en dat het tijdsinterval tussen de feiten uit dit geheel de verjaringstermijn niet overtreft.¹⁴ Een dergelijke interpretatie leidt echter tot oplossingen die voor het rechtsgevoel soms weinig bevredigend zijn. Om een laat ontdekt misdrijf toch te kunnen vervolgen worden soms feiten aan de telastlegging toegevoegd die daarmee weinig of geen samenhang vertonen. Het is daarom wenselijk de verjaringsstermijn voor wanbedrijven te verlengen, zodat het parket beter in staat is misdrijven te vervolgen die pas na enkele jaren aan het licht komen, zonder daarbij eerst op zoek te moeten gaan naar recentere strafbare feiten die daarmee zouden samenhangen. Vereist is wel dat de rechter de procedure kan stopzetten als blijkt dat de kwaliteit van het bewijsmateriaal onvoldoende is om zich een degelijk oordeel te vormen.

C. De beperkte stuiting van de verjaring

Een belangrijke hinderpaal voor de berechting van misdrijven is ten slotte het feit dat de verjaring niet onbeperkt gestuit kan worden. Stuiting van de verjaring is slechts mogelijk binnen de eerste (of oorspronkelijke) termijn (art.22 V.T.Sv.), zodat processen die zijn ingeleid binnen de verjaringsstermijn toch nog kunnen worden «afgestopt» wegens verjaring. Concreet moet de strafprocedure volledig zijn afgewikkeld binnen een periode die maximaal het dubbele van de oorspronkelijke verjaringstermijn bedraagt.¹⁵ Dat maximum wordt bereikt wanneer de dag vóór het verstrijken van de oorspronkelijke termijn een regelmatige daad van onderzoek of vervolging is verricht. Doordat de verjaring steeds een vast eindpunt heeft, is het voor de verdediging een lonende strategie het proces te rekken door vertragingstech-

nieken aan te wenden en systematisch alle rechtsmiddelen op te werpen. Vooral in complexe financiële dossiers is het voor de verdachte geen onmogelijke opgave daarmee zijn slag te halen en te verhinderen dat de zaak ten gronde wordt uitgespit, ook al valt er op de kwaliteit van het bewijs weinig aan te merken. De stimulans voor een dilatoir optreden dreigt nog groter worden als het wetsontwerp Franchimont wordt goedgekeurd.¹⁶ Daarin worden enkele rechtsmiddelen aan de verdachte toegekend die hij reeds tijdens het vooronderzoek kan aanwenden, zoals het hoger beroep tegen een weigering van de onderzoeksrechter bijkomende opsporingen te verrichten, de mogelijkheid een strafrechtelijk kort geding in te leiden en het recht zich tot de kamer van inbeschluidigingstelling te wenden om het strafdossier te «zuiveren» van onregelmatig verkregen bewijzen.¹⁷ Het aanwenden van deze nieuwe rechtsmiddelen heeft volgens het voorgestelde art.24 V.T.Sv. niet steeds de schorsing van de verjaring tot gevolg, zodat de verdachte die alles zet op het verval van de strafvordering vaak bijkomende troeven zal kunnen uitspelen.

De regel dat de stuiting van de verjaring slechts binnen de eerste termijn kan geschieden, levert vooral problemen op als het O.M. of de onderzoeksrechter lang moet wachten op het rapport van een deskundige of op de resultaten van een rogatoire commissie in het buitenland. De enige mogelijkheid die het O.M. meestal dan nog rest om de kaap van de verjaring te ontwijken, bestaat erin op het einde van de eerste termijn een reeks *pro-forma*-onderzoeksdaaden te verrichten of een uitstel van de procesbehandeling ten gronde te krijgen. Opmerkelijk hierbij is dat de rechtscolleges het begrip «daaden van onderzoek» erg soepel interpreteren, zodat bijna alle proceshandelingen de verjaring kunnen stuiten. Zo kent het Hof van Cassatie een stuitende werking toe aan een verzoek van de procureur des Konings om een uittreksel uit het strafregister te krijgen,¹⁸ terwijl dergelijke informatie niet erg bruikbaar is om de constitutieve bestanddelen van het misdrijf of de schuld van de vermoedelijke dader te bewijzen. Stuiting wordt in deze visie niet enkel bereikt door daaden die nuttig zijn voor de waarheidsvinding, maar ook door handelingen die erop gericht zijn een juiste straftoemeting tot stand te brengen. Verder wordt de verjaring gestuit door handelingen die enkel bedoeld zijn om een stagnatie van het onderzoek te voorkomen (zoals het verzoek aan een deskundige zijn conclusies neer te leggen)¹⁹ of door een beslissing van het vonnisgerecht de behandeling van de zaak uit te stellen.²⁰ Ook hier rijst de vraag of art.22 V.T.Sv., waarbij stuiting wordt gekoppeld aan daaden gericht op de vaststelling van strafbare feiten,²¹ niet ter zijde wordt geschoven.

¹⁶ Wetsontwerp van 19 december 1996 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en van het gerechtelijk onderzoek, *Parl.St.*, Kamer, 1996-97, 857/1.

¹⁷ Over deze hervormingen zie De SMET, B., «De justitie in de steigers. Beschouwingen over het ontwerp Franchimont als steunpijl van een moderne gerechtelijke constructie», *Panopticon*, 1997, nr.3.

¹⁸ Cass., 23 december 1986, *A.C.*, 1986-87, nr.252.

¹⁹ Cass., 16 januari 1973, *A.C.*, 1973, 483.

²⁰ Cass., 4 januari 1989, *A.C.*, 1988-89, nr.258.

²¹ Onder het begrip «daaden van onderzoek» konden in de optiek van de wetgever van 1878 slechts een beperkt aantal proces-

¹⁴ Cass., 15 juni 1983, *R.W.*, 1983-84, 2689, met noot M. De SWAEF; Cass., 18 maart 1984, *A.C.*, 1983-84, nr.260; Cass., 17 juni 1987, *A.C.*, 1986-87, nr.635. Zie DECLERCQ, R., o.c., p.64.

¹⁵ DECLERCQ, R., o.c., p.68; VAN DEN WYNGAERT, C., o.c., p.508.

De soepele opstelling van het Hof van Cassatie kan echter niet verhinderen dat in een groot aantal strafzaken de verjaring intreedt. Vooral wanneer het onderzoek pas geruime tijd na de feiten is gestart, is het moeilijk de verjaringstermijn door stuiting te verlengen, omdat dan vaak slechts een beperkt aantal daden van onderzoek en vervolging zich binnen de eerste termijn voordoen. Het is daarom wenselijk art.22 V.T.Sv. te wijzigen, in die zin dat daden van onderzoek en vervolging verricht buiten de eerste termijn de verjaring van de strafvordering kunnen stuiten. Hierbij kan men verwijzen naar het Franse en Luxemburgse stelsel, waarin de verjaring onbeperkt gestuit kan worden (resp. art.7 C.P.P. en art.637 C.I.C.). Verjaring begint er pas te lopen vanaf de laatste nuttige stuitingsdaad, waardoor het zo goed als uitgesloten is dat een tijdig ingestelde strafvordering wegens verjaring vervalst. Ook in Nederland kan men de verjaring een oneindig aantal keren stuiten als het misdrijf eenmaal binnen de wettelijk bepaalde verjaringstermijn is vastgesteld (art.72 Sr.). In een dergelijk systeem ontbreekt een definitief eindpunt en heeft de verdachte weinig kans om door het aanwenden van dilatoire technieken de onontvankelijkheid van de strafvordering te bereiken. Het O.M. moet daardoor het proces niet meer zodanig inrichten dat de rechter vóór het verstrijken van de verjaringstermijn (die in België hoogstens verdubbeld kan worden) de zaak ten gronde kan behandelen. De druk op de ketel vermindert, wat vooral de objectiviteit en de volledigheid van het onderzoek in complexe dossiers ten goede komt. De keerzijde van de medaille is echter dat strafrechtelijke onderzoeken die bij gebrek aan initiatief van het O.M. of de onderzoeksrechter lang «stilliggen» toch nog kunnen leiden tot een veroordeling van de verdachte. Het gevaar bestaat dan dat het O.M. of de onderzoeksrechter de teugels laten vieren en zich minder zullen inspannen om zaken in een zo kort mogelijk tijdsbestek tot klaarheid te brengen.

Om te vermijden dat strafzaken onredelijk lang aanslepen, is het nodig in een systeem van onbeperkte stuiting van de verjaring bijkomende controlemiddelen in te bouwen. Een doeltreffend middel tegen stilzitten van het O.M. of van de onderzoeksrechter is een verscherpte rechterlijke controle op de *redelijke termijn in strafzaken*, zoals gewaarborgd door art.6, lid 1, E.V.R.M. De vonnisrechter zou ambtshalve moeten nagaan of een overschrijding van de verjaringstermijn en eventuele vertragingen in het onderzoek in concreto gerechtvaardigd zijn. Als blijkt dat de opsporingsinstanties zich kennelijk onvoldoende hebben ingezet om alle nuttige bewijsgegevens in een kort tijdsbestek te verzamelen of om de zaak bij het vonnisgerecht aanhangig te maken, zou hij de onontvankelijkheid van de strafvordering moeten kunnen uitspreken. De rechterlijke controle gaat dan verder dan het huidige systeem van toezicht op de rede-

handelingen worden ondergebracht. Vanuit deze achtergrond gaf G. Schuind een vrij beperkte interpretatie aan het begrip onderzoeksdaad, namelijk «tout acte émanant d'une autorité qualifiée par la loi et ayant pour objet de recueillir les preuves de l'existence de l'infraction et de la culpabilité de son auteur» (SCHUIND, G., *Traité pratique de droit criminel*, Brussel, Bruylant, 1944, II, p.386). Ook ridder Braas was van oordeel dat het begrip «daden van onderzoek» restrictief geïnterpreteerd moet worden, anders zou de regeling van de verjaring uitgehold worden. Zie Ch.BRAAS, *Précis de procédure pénale*, Brussel, Bruylant, 1950, p.110.

lijke termijn van het strafproces. Volgens het Hof van Cassatie mag de rechter in geval van overschrijding van de redelijke termijn niet besluiten tot onontvankelijkheid of verval van de strafvordering, maar slechts strafvermindering toekennen.²² De bevoegdheid tot «staking» van de procedure in geval van ernstige tekortkomingen in het onderzoek is een controlemechanisme dat in het Verenigd Koninkrijk gestalte kreeg. Het feit dat misdrijven er in principe onverjaarbaar zijn werd gecompenseerd door een strenge controle door de rechter, die aan de hand van de concrete elementen in de zaak moet oordelen over de toelaatbaarheid of het verval van de strafvordering.²³ Belangrijke toetsstenen hierbij zijn het gedrag van de gerechtelijke autoriteiten en de strategie van de verdachte. Vertragingen die te wijten zijn aan vertragingstactieken van de verdachte (zoals het verblijf in het buitenland om de arrestatie te bemoeilijken) of aan een onzorgvuldig optreden van buitenlandse gerechtelijke overheden (zoals een rogatoire commissie die maanden of jaren op zich laat wachten), zijn dan in principe geen reden om de procedure stop te zetten.

Een andere stok achter de deur is de bevoegdheid van de rechter om in geval van *machtsafwending* van het O.M. de verjaringstermijn in te korten of zelfs de strafvordering onontvankelijk te verklaren. Zo kan de Nederlandse rechter weigeren rekening te houden met proceshandelingen die alleen maar werden gesteld om de verjaringstermijn te rekken.²⁴ Daden van opsporing en vervolging moeten bijgevolg steeds verantwoord zijn in het belang van de waarheidsvinding of van een goede rechtsbedeling, anders werkt een systeem van onbeperkte stuiting mogelijke misbruiken in de hand. Dergelijk toezicht van de rechter is vooral noodzakelijk als de laatste «nuttige» stuitingsdaden in een complex dossier enkel tot doel hadden de verjaringstermijn kunstmatig te verlengen. Door deze handelingen uit te sluiten als stuitingsdaad wordt de verjaring teruggebracht tot haar juiste proporties en kan aan het proces een einde worden gemaakt wanneer de overtuigende kracht van het bewijsmateriaal door louter tijdsverloop is aangetast.

III. Besluit

Verjaring is een procesmiddel dat vaak een wrange nasmaak achterlaat omdat aan de procedure een bruusk einde komt zonder dat de zaak ten gronde is beslecht. Toch is het behoud van deze rechtsfiguur verantwoord om een verstoring van de rechtsorde te vermijden en om de kwaliteit van de bewijsstukken te waarborgen. Wanneer de tijd tussen het plegen van het misdrijf en de ontdekking ervan te groot is, is de maatschappelijke orde niet steeds meer gediend met vervolging en is de kans veeleer klein dat de gerechtelijke overheden erin slagen alle nuttige bewijsgegevens te verzamelen. Vereist is wel dat de regeling van de verjaring niet te strak is, zodat ook financiële dossiers of zaken met internationale aspecten (zoals uitlevering of kleine rechtshulp) tot een goed einde gebracht kunnen worden. In vergelijking met

²² Cass., 18 november 1986, *R.W.*, 1987-88, 537. Zie DECLERCO, *R.*, o.c., p.425.

²³ CHOO, A.L.T., *Abuse of process and judicial stay of proceedings*, Oxford, Clarendon Press, 1993, 207pp.

²⁴ CORSTENS, G.J.M., o.c., p.197.

andere landen worden in België strenge eisen gesteld op het vlak van de verjaring. Naast het feit dat de verjaringstermijnen aan de korte kant zijn, is de stuiting van de verjaring slechts mogelijk binnen de eerste termijn en hangt de verjaringstermijn af van de straf die de rechter *in concreto* oplegt. Deze beperkingen leiden ertoe dat vele complexe strafzaken verjaren alvorens de eindbeslissing tot stand kan komen, zelfs al werden de feiten snel opgespoord. De zwakte van het systeem ligt vooral in het feit dat de hele strafprocedure vóór het verstrijken van de verjaringstermijn afgerond moet zijn, waardoor het voor de verdachte de moeite loont stokken in de wielen van het gerecht te steken. Geliefkoosde tactieken hierbij zijn het vragen van uitstel of het on-eigenlijk gebruik maken van het verzet en het hoger beroep. Hierdoor rijst de vraag of de rechtsbescherming niet te veel naar de kant en in het voordeel van de verdachte is doorge-slagen.

Wat in de eerste plaats aanpassing behoeft, is de berekening van de verjaringstermijn. In het huidige systeem is niet de wettelijk omschreven straf, maar de uitgesproken straf het richtsnoer van de verjaring, waardoor de verjaringstermijn pas op het einde van het proces vaststaat. Het O.M. komt daardoor in onzekerheid en is genoodzaakt «veilig te procederen», in die zin dat het er steeds van moet uitgaan dat de rechter verzachtende omstandigheden kan aannemen en de aard van het misdrijf kan wijzigen, waardoor de aanvankelijk vooropgestelde verjaringstermijn fors ingekort zou kunnen worden. Deze situatie leidt ertoe dat het O.M. soms weinig tijd kan investeren in het onderzoek van grootscheepse zaken van fraude of van zaken van georganiseerde criminaliteit. Een systeem waarbij de straf *in abstracto* het uitgangspunt vormt voor de verjaring, biedt meer garanties voor de kwaliteit van het onderzoek en vergroot de rechtszekerheid.

Verder is het raadzaam een onbeperkte stuiting van de verjaring te aanvaarden, zodat een tijdig ingestelde procedure niet meer kan uitmonden in verval van de strafvordering. In het huidige systeem moet de strafprocedure onverbiddelijk worden stopgezet zodra de verjaringstermijn is overschreden, ook al druist een vervolging niet in tegen het algemeen belang en kan de rechter zijn overtuiging baseren op een volledige set van betrouwbare bewijsgegevens. Problemen doen zich vooral voor wanneer rogatoire commissies in het buitenland veel tijd in beslag nemen of wanneer

de berechting van de zaak verschillende malen uitgesteld moet worden. Het afbreken van de procedure wegens verjaring leidt ertoe dat beklaagden vrijuit gaan zonder de testlastlegging te hoeven aanvechten, wat de slagkracht van het gerecht ondermijnt. Tevens is het voor onschuldige verdachten onmogelijk een vrijspraak te krijgen als de verjaring is ingetreden, waardoor er steeds een smet op hun reputatie blijft rusten. Deze nadelen kunnen worden vermeden door ook buiten de oorspronkelijke termijn een verlenging van de verjaring toe te staan. Vereist is echter dat de rechter kan weigeren rekening te houden met stuitingsdaden die enkel tot doel hadden de verjaring te rekken. Tevens moet hij de procedure kunnen stopzetten als het O.M. of de onderzoeksrechter het onderzoek onredelijk lang hebben doen aanslepen. De scherpe kanten van een onbeperkte stuiting kunnen bijgevolg worden weggeschaafd door strengere eisen te stellen aan de waarborg van de redelijke termijn in strafzaken (art.6, lid1, E.V.R.M.). Op die manier wordt een dam opgeworpen tegen mogelijke machtsafwending of nalatigheden van de opsporingsinstanties.

Een strengere toepassing van het *redelijke termijn*-vereiste, waarbij nauwgezet wordt toegezien op de ijver en zorgvuldigheid van de gerechtelijke autoriteiten, veronderstelt evenwel een efficiënt gerechtelijk apparaat. Het O.M. en de onderzoeksrechter moeten over de nodige tijd en middelen beschikken om complexe dossiers tot klaarheid te brengen, anders bestaat het risico dat de strafvordering in vele gevallen wegens schending van de redelijke termijn onontvankelijk wordt verklaard. Tevens moet de gerechtelijke achterstand worden weggewerkt bij de hoven van beroep, zodat tijdens de «wachterperiode» voor de behandeling van de zaak in hoger beroep de kwaliteit van de bewijsgegevens niet wordt aangetast. Wijzigingen aan de verjaring moeten bijgevolg gepaard gaan met een verbetering van de verwerkingscapaciteit van het gerecht en vergt een monderne «bedrijfs-cultuur» bij de justitie, gericht op kwaliteitsbewaking en op een vlotte aaneenschakeling van de verschillende procesfasen. Pas dan liggen efficiëntie en rechtsbescherming harmonieus in elkaars verlengde.

Chris VAN DEN WYNGAERT
Bart DE SMET
Universiteit Antwerpen (U.I.A.)
15 april 1997

DE ERKENNING ALS RECHTSBEGINSEL VAN HET RECHT OP GESLACHTSWIJZIGING DOOR DE BELGISCHE RECHTSpraak

De vordering tot wijziging van staat strekkende tot juridische geslachtsverandering is, als creatie in de rechtspraak, thans principieel aanvaard door drie hoven van beroep.¹ Ondanks het ontbreken van ook maar de geringste wettelijke basis mag worden gesteld dat er minstens een schijnbare consensus is ontstaan over de voorwaarden waarbinnen een door transseksualiteit getroffen rechtzoekende juridische erkenning zal verkrijgen van zijn gewijzigde staat; het is voldoende dat er een rechtmatig verkregen, onomkeerbaar bezit van staat is na toepassing van een uit therapeutische noodzaak minstens aangevatte geslachtsveranderende behandeling, na een, bij voorkeur multidisciplinair gestelde, medische diagnose, met uitsluiting van willekeur of gril.

Bij talmen van de wetgever wordt de rechtspraak aldus gedwongen om, in het spoor van medische spijttechnologie, maatschappelijke normen te verleggen die tot voor kort onaanastbaar waren.²

Door rechtstreekse toepassing³ van een Europese parlementaire resolutie,⁴ samen met rechtsvergelijking, werden oplossingen bereikt waardoor wetgevend initiatief overbodig lijkt.

De weg naar mogelijke willekeur, door dezelfde rechtspraak zo verwerpelijk geacht, ligt hierdoor, wellicht ook voor andere ethische kwesties, open.⁵

I. Definitie

Transseksualiteit of gender-dysforie is een aandoening waardoor een persoon zichzelf met stellige zekerheid ervaart als behorende tot het andere geslacht dan datgene waartoe hij volgens biologische maatstaven behoort. Deze psychische onvrede met het lichamelijke geslacht geeft aanleiding tot een streven naar bevrijding van de oorspronkelijke

geslachtskenmerken en tot omvorming naar het gewenste geslacht, waartoe de betrokkene meent te behoren.

Gender-dysforie is aldus zeker geen seksuele stoornis, maar wel een identiteitsprobleem.⁶

Teneinde geen verwarring te scheppen is een juiste precisering dan ook noodzakelijk.

Allereerst is er het onderscheid tussen transseksualiteit enerzijds en anderzijds interseksualiteit⁷ en geslachtsloosheid: bij interseksualiteit gaat het over een lichaamsgebrek in de geslachtsontwikkeling, dat aanleiding geeft tot hetzij een dubbelzinnigheid van het geslacht en in het uiterste geval geslachtsloosheid, waardoor bij de geslachtsbepaling van de persoon een interpretatieprobleem ontstaat, hetzij op het tijdstip van de geboorte, hetzij in de latere ontwikkeling.⁸

Gender-dysforie onderscheidt zich vervolgens van travestisme. Terwijl dit laatste een vorm van fetisjisme is, gebaseerd op het nastreven van seksuele opwinding door verkleeding, met uitsluiting van de neiging tot daadwerkelijke geslachtsverandering,⁹ is bij de transseksuele de zgn. cross-dressing een als volledig normaal aanvoelde veruitwending van de innerlijke wens tot geslachtsverandering, niet-tenaamstaande deze reeds geheel of gedeeltelijk gerealiseerd is en zonder lustgevoelens of stimulatie als streefdoel.

Het onderscheid met homofilie is dan weer gelegen in het feit dat dit laatste een wellicht genetisch of biologisch bepaalde predispositie¹⁰ is, die te maken heeft met het relationele streven naar affiniteit of partnerschap met een persoon van gelijk geslacht. Aldus komt homofilie uitzonderlijk ook voor bij transseksuelen, waardoor bv. een van man naar vrouw omgevormde transseksueel zowel een heteroseksuele relatie kan aangaan met een man als een lesbische relatie met een vrouw.

¹ Antwerpen, 27 april 1988, *R.W.*, 1988-89, 614; Antwerpen, 29 juni 1988, *Pas.*, 1989, II, 12; Gent, 26 maart 1992, *Pas.*, 1992, II, 44; Brussel, 7 april 1992, *Pas.*, 1992, II, 49.

² Antwerpen, 15 december 1981, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1982, 411: 'dat de kunstmatige verandering in de morfologie van een persoon inderdaad de werkelijkheid wijzigt, bij definitie buiten alle objectieve criteria van werkelijkheidsverandering, dat zulks gebeurt op een plan waar de wet, blijkbaar ook het recht, en blijkbaar ook de psychologie van de mens niet bestand zijn tegen wijziging van de werkelijkheid' (nauwelijks tien jaar later werd de geslachtswijziging van dezelfde persoon toch toegelaten!), vgl.: Brussel, 7 mei 1974, *J.T.*, 1974, 713.

³ Brussel, 7 april 1992, geciteerd in voetnoot 1; Rb. Mechelen, 19 april 1990, *T.B.B.R.*, 1991, 172; Rb. Turnhout, 12 november 1992, *Turnh. Rechtsl.*, 1992, 157.

⁴ Resolutie over de discriminatie van transseksuelen, Europees Parlement, 12.9.89, doc. A 3-16/89, *Publicatieblad E.G.*, 9 oktober 1989, nr. C 256/33.

⁵ Er bestaan nog vrij uiteenlopende appreciatieverschillen tussen de onderscheiden rechtsgebieden; bovendien ontbreekt het arbeidsrechtelijk nog aan rechtszekerheid.

⁶ R. RUBENS, G. DE CUYPERE, J. GERLO, G. MATTON, e.a., «Transseksualiteit, Probleemschets en Benadering», *Tijdschrift voor Geneeskunde*, 1989/45, nr. 5, p. 313 e.v.

⁷ Op louter theoretische gronden werd in de gevallen van interseksualiteit de vordering tot verbetering bepaald in art. 1383 Ger.W. toelaatbaar geacht, omdat aldus de handeling van de ambtenaar van burgerlijke stand als 'vergissing' kwalificeerbaar was, zodat de verbetering *ex tunc* te verantwoorden was. In de praktijk heeft een dergelijke uitspraak een identieke uitwerking als een zgn. constitutief vonnis, omdat de uitwerking ervan pas aanvangt vanaf de overschrijving en kantmelding.

⁸ Brussel, 7 april 1992, *Pas.*, 1992, II, 43.

⁹ cfr. SIGUSCH, MEYENBURG en EICHER, «Transsexualität», *Sexualmedizin*, 2/78, 107: travestisme komt vrijwel uitsluitend voor bij meestal gehuwde heteroseksuele mannen met een uitgesproken mannelijke geslachtsidentiteit, die buiten de 'im Triebdurchbruch sich einstellende Momenten des cross-dressing' niet in vraag wordt gesteld.

¹⁰ cfr. *Science*, juli '93, onderzoek DEAN HAMER, National Cancer Institute, Bethesda; onderzoek D. SWAAB en M. HOFFMAN, Nederlands instituut voor hersenonderzoek Amsterdam, *Brain research*, dec. '90 i.v.m. afwijking nucleus suprachiasmaticus

Het vooroordeel dat transseksuelen marginalen zijn met een obscure broodwinning, wordt niet bevestigd door de praktijk der laatste tien jaar: de ruim 90 % transseksuelen met een normale dagelijkse beroepsuitoefening, zijn dermate gunstig en onmerkbaar maatschappelijk geïntegreerd, dat zij er niet het geringste belang bij hebben hiervoor een publiek forum te zoeken, integendeel.

Het bewijs van de echtheid van het fenomeen blijkt trouwens niet alleen uit de gebruikelijke diagnosestellingen en medische rapporten, maar doorgaans ook uit de toetsing aan de werkelijkheid: het niet door een psychische pathologie bezwaarde verlangen naar verwijdering van de oorspronkelijke geslachtskenmerken, die in normale omstandigheden diepe ontzetting opwekt, en de stabiele psychische rust en sociale adaptatie die zeer uitgesproken na de (heelkundige) behandeling bij de patiënt vastgesteld wordt.

II. Situering van de problematiek

Transseksualiteit wordt zowel historisch als geografisch gesitueerd: het is van alle tijden¹¹ en komt in alle culturen voor,¹² ongeacht het vaak verborgen karakter ervan wegens de heersende taboes.

In de westerse *rechtspraktijk* is transseksualiteit pas opgedoken vooral na de tweede wereldoorlog, als reëliek op de sociale bewustwording van de mens en op de snelle vooruitgang op medisch gebied, waardoor voor deze aandoening therapeutische oplossingen werden gevonden.

Over de etiologie ervan bestaan diverse theorieën.¹³ Wat de behandeling betreft, werd aanvankelijk gezocht naar methoden om het verlangen tot geslachtsverandering te stillen of te onderdrukken, werkwijzen welke weinig succesvol bleken en aanleiding gaven tot automutilatie of suicide.¹⁴

Sedert de jaren '60 is er een groeiende tendens ontstaan om, met het oog op het realiseren van een betere algemene gezondheidstoestand van de patiënt, tegemoet te komen aan diens verlangen door een behandelingsprogramma toe te passen met het oog op het verkrijgen van een zo volledig mogelijke fysieke geslachtsomschakeling door hormonale en chirurgische ingrepen en psychotherapeutische begeleiding.¹⁵

Deze tendens past niet alleen in een verruimende maatschappij-evolutie, maar ook in een breder geworden opvatting aangaande de therapeutische vrijheid t.a.v. het begrip gezondheid, dat niet uitsluitend meer beperkt is tot het ont-

breken van ziekte, maar ruimer beschouwd wordt als een toestand van volledig fysiek, psychisch en sociaal welzijn.¹⁶

De vraagstelling naar het geoorloofd karakter van de geslachtsveranderende therapie werd op afdoende wijze opgelost n.a.v. de zaak Wijnen.¹⁷ In acht genomen de voorwaarden die gelden voor alle medische handelingen (therapeutische noodzaak,¹⁸ informatie en toestemming, zorgvuldigheid enz.) is er een therapeutische vrijheid, hetgeen betekent dat de medicus naar eigen inzicht en geweten de aldus toestemmende patiënt behandelt.^{19,20}

De praktijk leert dat in België een plastisch chirurg in het algemeen zelden de patiënt vooraf om een schriftelijk akkoord met de ingreep zal verzoeken.²¹ Eerder zal nadien de schriftelijke instemming tot ontslag van beroepsgeheim worden gevraagd, wanneer de patiënt verlangt dat gegevens uit het medisch dossier worden bekendgemaakt om te dienen als overtuigingsstukken in de procedures van naams- en geslachtswijziging.

Uitzonderlijk zal deze therapeutische vrijheid enkel worden belemmerd door een verbod op uitvoering van geslachtsoperaties, in sommige specifieke ziekenhuizen, waarvan de medische raad van oordeel is dat er (zogenaamd) onvoldoende technische uitrusting voorhanden is voor deze operaties. Dergelijke weinig subtiele vormen van discriminatie of zelfs drogredenen treft men naar analogie ook aan in de door werkgevers gegeven motivering in geval van ontslag van transseksuele werknemers.

Transseksualiteit blijkt dus zowel feitelijk als juridisch in ruime mate uit de marginaliteit te zijn gehaald: erkend als medische aandoening met geëigende behandelingsschema's en met, wat België betreft, terugbetalingsmogelijkheden door het ziekenfonds en beschermd als mensenrecht, dat bijvoorbeeld aanleiding geeft tot asielrecht. Niettemin blijven er nog geregeld individuele gevallen van onverdraagzaamheid of onbegrip te betreuren. Wellicht is de oorzaak hiervan te zoeken in een foute informatieverstrekking door een sensatie-zuchtige pers.

III. Invloed van die ontwikkeling op de rechtspraktijk

De ontwikkeling in de medische sector heeft een onmiskenbare invloed op de juridische benadering van deze problematiek.

In een meerderheid van de West-Europese landen is voorzien in een bij de wet geregelde oplossing.²²

¹⁶ T. VAN SWEEVELT, *De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de geneesheer*, Maklu, 1992, 131-132.

¹⁷ Corr. Brussel, 27 september 1969, *J.T.*, 1969, 635; A. MAERTENS, «Transseksualiteit naar Belgisch recht», *T.P.R.*, 1992, (297), 305-306.

¹⁸ E. GULDIX, De impact van de medische wetenschap en techniek op het personen en gezinsrecht, *R.W.*, 1993-94, 1104 e.v., noot 8.

¹⁹ vgl. E.H.R.M. zaak Van Oosterwijck, serie A, vol. 40, arrest 6.11.80, par. 16.

²⁰ Orde van geneesheren, zitting 16 maart 1974, *Off. Tijdschrift*, 23, 76-77.

²¹ *Contra* R. RUBENS e.a., o.c., 321.

²² Zweden: wet van 21 april 1972, *Svensk Forfattningssamling*, 9 mei 1972, nr. 119. Duitse Bondsrepubliek: Transseksuellengesetz van 10 september 1980, *Bundesgesetzblatt*, 1980, I, 1654. Italië: Leg-

¹¹ Een aantal historische voorbeelden worden opgesomd door J. PETIT, «L'ambiguïté du droit face au syndrome transsexuel», *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1976, (262) 264. Cfr. Ned. Bijbelgenootschap, 1937: Matth. 19, 12: «Want daar zijn gesnedenen die uit moederslijf alzo geboren zijn, en daar zijn gesnedenen die van de menschen gesneden zijn, en daar zijn gesnedenen die zichzelf gesneden hebben om het Koninkrijk der hemelen: die dit vatten kan, vatte het.»

¹² «Transsexualism», *The Lancet*, Editorials, Vol. 338, 7 september 1991, 603-604.

¹³ R. RUBENS e.a., «Transseksualiteit», p. 314-316.

¹⁴ E. GULDIX, «Transseksualismus», Stüttgart, Gustave Fischer Verlag, 1985.

¹⁵ LONSTON, J. M., «Sexreassignment surgery», *Historical, Bioethical en Theoretical Issues*, *Am.J.Psychiatry*, 1982, 139, 417-426.

Enkele landen regelen een mogelijkheid tot wijziging van de geslachtsregistratie via een administratieve procedure (o.m. Verenigd Koninkrijk, Noorwegen en Oostenrijk).²³

In de meeste overige landen is gezocht naar een jurisprudentiële oplossing, bestaande uit diverse rechtspraak, gaande van totale afwijzing naar een totale erkenning van de omschakeling.²⁴

Na een veroordeling door het Europees Hof,²⁵ overigens zelf in zekere zin een ommekeer in de Straatsburgse rechtspraak, diende de aanvankelijk negatieve Franse cassatierightspraak zich radicaal om te buigen naar een visie ten gunste van de geoorlooftheid van de geslachtswijziging.²⁶

Na een enigszins verwarrende ontwikkeling in de Belgische rechtspraak²⁷ werd recent herhaaldelijk en vrijwel onmiddellijk na de publicatie van de Resolutie van 12 september 1989 van het Europees Parlement over het verbod op discriminatie van transseksuelen, deze resolutie rechtstreeks toepasselijk geacht «als aanvulling op de leemte in de wet».²⁸

Onmiddellijk valt hierbij op dat, terwijl de wetgever helemaal niet of uiterst moeizaam zijn taak kan vervullen in als ethisch moeilijk beschouwde nieuwe materies, de Belgische rechtspraak op enkele uitzonderingen na,²⁹ vrij soepel inspeelt op deze nieuwe, meestal zeldzame rechtskwesties, waarbij, bij ontstentenis van interne wetgeving, «eenvoudigweg» een beroep gedaan wordt op de andere formele rechtsbronnen.³⁰

ge van 14 april 1982, N 164, Norme in Materia di Rettificazione di Attribuzione de Sesso, *Gazetta Ufficiale*, 19 april 1982. Nederland: Art. 29 a B.W. ingevoegd bij wet van 24 april 1985. Turkije: Art. 28 B.W. nr. 743 ingevoegd bij wet van 11 mei 1988.

²³ M.R. WILL, «Legal Conditions of Sex Reassignment by Medical Intervention – Situation in Comparative Law», Colloquium Transsexualiteit, Geneeskunde en Recht, Amsterdam, 14-16 april 1993. Het Britse systeem sluit nochtans een huwelijk na de identiteitswijziging uit (cfr. E.H.R.M., zaken Rees (2/1985/88/135) van 17 oktober 1986 en Cossey (serie A, 184) van 27 september 1990).

²⁴ Zwitserland, Frankrijk, Spanje, Portugal, Polen en België.

²⁵ Europees Hof voor de Rechten van de Mens, 25 maart 1992, zaak Bottella t/ Frankrijk, nr. 55/1990/248/319, serie A, vol. 232.

²⁶ Cass.Fr. 11 december 1992, twee arresten, *La Semaine Juridique*, 2 februari 1993, nr. 21.991; Rev. Trim. Dr. Homme, 4e jg/15, 1 juli 1993, 483, met noot L. PETITTI.

²⁷ Zie onder meer: M.T. MEULDERS-KLEIN: «La vérité et le sexe. A propos du transsexualisme», *T.B.B.R.*, 1989, 5e.v.; J. GERLO, «Transsexualiteit, wetgevende tussenkomst overbodig?», *R.W.*, 1990-1991, 512-513; A. MAERTENS, «Transsexualiteit naar Belgisch recht», o.c., 312.

²⁸ Brussel, 7 april 1992, *Pas.*, 1992, 49, Rb. Mechelen, 12 april 1990, *T.B.B.R.*, 1991, 172; Rb. Leuven, 18 juni 1990, niet gepubliceerd; Rb. Dendermonde, 16 oktober 1992, niet gepubliceerd; Rb. Turnhout, 12 november 1992, *Turnh. Rechtsl.*, 1992, 157.

²⁹ Recent Rb. Doornik, 13 januari 1986, *Rev. Trim. Dr. Fam.*, 1987, 304 en Rb. Doornik, 19 januari 1987, *Jur. Liège*, 1987, 356 (Wijziging zou betekenen dat valsheid wordt gepleegd en dat de openbare orde ernstig wordt verstoord).

³⁰ Samenlezing van verschillende uitspraken (cfr. noot 28) waarbij de leemte in de wet wordt aangevuld met de bepalingen der resolutie van het Europees Parlement tonen aan dat deze resolutie, hoewel geen dwingend recht, toch als rechtstreeks toepasselijke norm wordt gehanteerd, naar analogie met de rechtstreekse werking van een niet in intern recht omgezette richtlijn (vgl. R. DEVLOO, «Richtlijnconforme interpretatie: bron van recht», *R.W.*, 1993-94, 377 e.v.).

Door het vervullen van de rechtscheppende functie is door die vaste rechtspraak een nieuw rechtsbeginsel of een bindende norm ontstaan,³¹ nl. het recht op geslachtswijziging, binnen bepaalde voorwaarden.

IV. De huidige Belgische situatie

Onder invloed van de diverse ontwikkelingen heeft zich dus een evolutie voorgedaan wat de criteria van de geslachtsbepaling betreft.

De wetgever van 1804 voorzag enkel in een geslachtsbepaling op grond van de persoonlijke waarneming door de ambtenaar van de burgerlijke stand, zodat uitsluitend het morfologisch criterium als enig een uitsluitende norm werd gehanteerd.

Het geslacht, als element van staat van de persoon, is krachtens art. 57, 1°, B.W., een der gegevens die verplicht in de geboorteakte dienen te worden vermeld, hetgeen tot gevolg heeft dat het geslacht nadien juridisch door die vermelding zal worden bewezen,³² behoudens betichting wegens valsheid³³ of in geval van materiële vergissing begaan zonder kwade trouw.³⁴

Krachtens het huidige art. 56, §4, B.W., wordt bij de redactie van een geboorteakte het geslacht door de ambtenaar van de burgerlijke stand genoteerd, ofwel op grond van een verklaring, van een geneesheer of vroedvrouw – die zonder enige controle op hun woord worden geloofd – ofwel bij ontstentenis daarvan, door zich persoonlijk van het geslacht te vergewissen.

Hierdoor kan, bij interpretatiemoeilijkheden, de geneesheer andere dan morfologische criteria hanteren om zijn attest op te stellen.³⁵

Het zij beklemtoond dat, wat de transseksuelen betreft, er zich op dat ogenblik geen interpretatiemoeilijkheden kunnen voordoen, gezien de onmogelijkheid om, kort na de geboorte een psychologisch criterium tot geslachtsbepaling te hanteren³⁶ en omdat er thans geen andere methoden gekend zijn om het bestaan van deze aandoening bij baby's te peilen.

Bij ontbreken van enige wetgeving geeft de recente rechtspraak toch unaniem gunstig gevolg aan ieder ernstig verzoek tot geslachtswijziging. Met «ernstig» wordt hier bedoeld dat in de rechtspraak der laatste vijf jaar eigenlijk slechts één criterium werd gehanteerd om eventueel een verzoek af te wijzen, nl. ingeval de verandering van geslacht en-

³¹ vgl. M. STORME, *Algemene inleiding tot het recht*, 1978, 112-116.

³² oud art. 55 B.W., gewijzigd wet van 30 maart 1984.

³³ art. 1319 B.W.; H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, III, Brussel, Bruylant, 1967, nrs. 413 en 416.

³⁴ art. 1383 Ger.W.; Pandectes belges, V^o, *Actes de l'état civil*, nr. 527.

³⁵ De andere doorgaans gehanteerde maatstaven zijn: het genetisch, gonadisch, hormonaal en psychologisch criterium (cfr. Rb. Mechelen, 17 juni 1975, *R.W.*, 1975-76, 870, met noot J.M. PAUWELS; Rb. Antwerpen, 8 februari 1979, *R.W.*, 1979-80, met noot J.M. PAUWELS; RIGAUX, *Les Personnes*, I, 28; J. PERRIN, «La détermination du sexe et de l'aptitude au mariage...» *Annales de droit*, 1965, 137-143; HUFFSTANDT, e.a. *Gestoorde geslachtsontwikkeling bij kinderen*, Leiden, 1975; MAERTENS A., o.c., 302.

³⁶ cfr. Gent, 26 maart 1992, *Pas.*, 1992, II, 44.

kel het gevolg is van een willekeurige beslissing of van een gril.³⁷

Men stelt hierbij vast dat alle aan de Belgische rechtbanken voorgelegde verzoeken tot juridische geslachtsaanpassing steunden op medisch geïndiceerde geslachtsveranderingen, waardoor de uit willekeur geïnspireerde rolwisselingen, wegens de rigoureuze opgelegde behandelingsprogramma's, reeds bij voorbaat geweerd werden. Men kan overigens de bedenking maken of de hypothese van het instellen van een vordering tot geslachtswijziging, zonder overlegging van enig medisch overtuigingsstuk, wel realistisch is.

Politieke standpunten over het gebrek aan noodzaak van enig wetgevend ingrijpen wegens de zeldzaamheid van het fenomeen op grond van de veronderstelling dat voor elk geval afzonderlijk naar een oplossing moet worden gezocht,³⁸ mogen dan wel in de rechtspraak der laatste vijf jaar bevestiging vinden, toch blijft de rechtsonzekerheid in sommige gevallen bestaan wegens het verschil in opvatting tussen de magistraten onderling, al dan niet van onderscheiden rechtsgebieden.³⁹

Zeldzaam zijn de rechtbanken geworden waarbij nog een deskundigenonderzoek wordt gevorderd en/of gelast.⁴⁰ Dit komt dan trouwens zeer pijnlijk over voor de verzoeker, die na een jarenlange medische behandeling en sociale aanpassing, een bijkomende, dikwijls ontorende⁴¹ en lang aanslepende procedure moet ondergaan met aanzienlijke maar vermijdbare expertisecosten.

Meermaals werden trouwens gerechtelijke expertises bevoelen, die regelrecht indruisen tegen art. 8, lid 2, E.V.R.M.^{42, 43} of die een ongeoorloofde delegatie van rechtsmacht inhielden.

³⁷ Gent, 26 maart 1992, *Pas.*, 1992, II, 44; Brussel, 7 april 1992, *Pas.*, 1992, II, 49; Antwerpen, 27 april 1988, *R.W.*, 1988-89, 614.

³⁸ cfr. *Cepess*, oktober 1985.

³⁹ Zo verliep bv. in de procedure van Brussel, 7 april 1992, waar een principieel negatief standpunt werd gehuldigd door het O.M., een periode van 8 1/2 jaar tussen het gedingleidend verzoekschrift van 27 april 1984 en het definitief worden van het arrest op 8 juli 1992, terwijl in dezelfde periode een volstrekt analoge procedure *de plano* werd afgehandeld dank zij een gunstig advies van het parket (Rb. Brussel 27^e kamer, 14 april 1992, *R.V.* 81.257/91, niet gepubliceerd). In beide gevallen handelde het over vrouw-man transseksuelen met onvolkomen heelkundige behandelingen en beiden met een normale gezinssituatie met vrouw en kind(eren).

⁴⁰ Contra situatie in Frankrijk, vgl.: G. SUTTON, «Transsexualisme et changement juridique d'état, nécessité et objet de l'expertise judiciaire», *Droit et éthique médicale*, I, Réunion Palais du Luxembourg, 17 juni 1983.

⁴¹ Een klassiek onderdeel van de expertise opdracht was bijvoorbeeld, na te gaan of de betrokkene in staat was normale geslachtsbetrekkingen te hebben, met alle gevolgen vandien. Aldus werd impliciet een norm opgelegd, die niet eens bij het aangaan van het huwelijk, laat staan bij het opstellen van een geboorteakte vereist is, ongeacht de strijdigheid met art. 8 E.V.R.M. Bovendien maakt de rechter aldus reeds vooraf zijn naturalistische visie kenbaar, nl. dat het geslachtsonderscheid gebaseerd is op een complementaire procreatiegerichte genitale conjunctie, of m.a.w. de strengste norm, die, wanneer deze zou worden toegepast op de gehele bevolking, tallozen zou uitsluiten van een eigen geslacht.

⁴² Rb. Antwerpen, 8 februari 1979, *R.W.*, 1979-80, 2064, met noot J.M. PAUWELS. In deze zaak voorzag de opdracht aan de medische expert o.m. 'of verzoeker thans over seksuele vrouwelijke organen beschikt die normaal geslachtsverkeer met een man toelaten, zon-

den.⁴⁴ In het algemeen mag men thans stellen dat in de rechtspraak een zelfde bewijstechniek – zij het meer geëxtensieerd – wordt toegepast, zoals die wordt gehanteerd bij het oorspronkelijk juridisch vaststellen van het geslacht ten behoeve van de redactie van de geboorteakte: door de ambtenaar van de burgerlijke stand wordt dan *prima facie* aan een eenvoudig medisch attest geloof gehecht en op dezelfde wijze zal de rechter oordelen «dat er geen objectieve redenen bemerkt worden om de waarde, de oprechtheid en de nauwkeurigheid van de door de betrokkene voorgelegde medische gegevens in twijfel te trekken en dat er geen reden wordt bemerkt om nog aanvullende onderzoeksverrichtingen te bevelen».⁴⁵

Voor zover het bij het verzoek tot geslachtswijziging een voldoende gestoffeerd medisch dossier wordt overgelegd, zal de rechtbank op vrijwel identiek dezelfde wijze de hernieuwde geslachtsbepaling beoordelen.

Het ligt immers voor de hand dat de rechter louter oordeelt op grond van de overtuigingsstukken, inzonderheid het medisch dossier, die de verzoeker geacht wordt spontaan bij het verzoekschrift te voegen. Blijken deze ontoereikend, dan dient de vordering te worden afgewezen of dient de heropening der debatten te worden bevolen om de eiser de gelegenheid te geven aanvullende toelichtingen te verschaffen, zulks met inachtneming van de nodige kiesheid vereist door voormeld art. 8 E.V.R.M.

Nu deze weg ingeslagen lijkt, is het voor sommige rechtbanken zelfs voldoende dat enkel de diagnose op correcte wijze reeds is gesteld, in overeenstemming met de professionele plichtenleer van de behandelende arts, en dat een therapie slechts op beperkte wijze is voltrokken, waardoor een omkeerbaarheid naar het vroegere geslacht uitgesloten mag worden geacht. Dit was bijvoorbeeld het geval bij diverse procedures betreffende een vrouw-man transseksueel bij wie de behandeling beperkt bleef tot bilaterale subcutane mammectomie en hysterectomie met ovariectomie.

In acht genomen de enigszins mannelijke morfologie en de mannelijke status in de sociale context werd toch het mannelijk geslacht juridisch erkend, hoewel theoretisch de fysieke toestand *coïtus* nog toeliet,⁴⁶ of in een andere analoge gevallen, waarin het Hof de afwezigheid van geslachtsorganen en de bewezen onmogelijkheid tot normaal geslachtsverkeer van ondergeschikt belang achtte, aangezien de betrokkene volledig sociaal als man was aanvaard.⁴⁷

Onmiskenbaar wordt aldus door de rechtbanken bij rechtsvergelijking het stelsel van de Nederlandse wet gevolgd, dat in art. 29a B.W. als dubbele hoofdvoorwaarde tot geslachtswijziging bepaalt: enerzijds de overtuiging tot de andere kunne te behoren dan die vermeld in de geboorteakte en anderzijds de lichamelijke aanpassing *voor zover dit uit medisch en*

der dat de nietigheid van het huwelijk zou kunnen worden ingeroepen door afwezigheid van vrouwelijk geslacht van verzoeker».

⁴³ Conclusies O.M. inzake Brussel, 7 april 1992, *Pas.*, 1992, II, 49.

⁴⁴ Antwerpen, 27 april 1988, *R.W.*, 1988-89, 614.

⁴⁵ Antwerpen, 27 april 1988, *R.W.*, 1988-89, 614; Antwerpen, 29 juni 1988, *Pas.*, 1989, II, 12.

⁴⁶ Brussel, 7 april 1992, *Pas.*, 1992, II, 49; Rb. Brussel, 14 april 1992, onuitgegeven, geciteerd in voetnoot 39.

⁴⁷ Brussel, 7 april 1992, *Pas.*, 1992, II, 49; Gent, 26 maart 1992, *Pas.*, 1992, II, 44.

psychologisch oogpunt mogelijk en verantwoord is, hetgeen in de Vlaamse rechtspraak zeer duidelijk wordt geïnterpreteerd in de sociale context.

Objectieve contra-indicaties tegen heelkundig geslachtsveranderend ingrijpen of het (voorlopig nog) ontbreken van technisch voldoende onderlegde chirurgen voor bepaalde ingrepen vormen derhalve principieel geen hinderpaal tegen juridische geslachtsaanpassing ingeval de betrokkene zich openbaar en in alle maatschappelijke geledingen harmonieus conform de nieuwe status gedraagt.

Uiteindelijk zullen de medisch-technische criteria tot geslachtsbepaling bij deze vorderingen opnieuw een ondergeschikt belang krijgen tegenover het morfologische en datgene wat de maatschappij in deze materie werkelijk aanbelangt, nl. het psycho-sociaal criterium. Of eenvoudiger uitgedrukt: het uitzicht telt.

V. De thans nog bestaande probleemaspecten

A. Huwelijk

In de rechtspraak is reeds meermaals expliciet de problematiek opgelost van de transseksueel die, na een voorafgaand en inmiddels ontbonden huwelijk, waaruit een of meer kinderen zijn voortgesproten, van geslacht wijzigt.⁴⁸

De stelling om het recht tot geslachtsverandering te beperken tot «ongehuwde, kinderloze meerderjarigen»⁴⁹ wordt dus door de rechtspraak niet onderschreven. Als er reeds eensgezindheid over bestaat dat gender-dysforie een medische aandoening is, kan men bezwaarlijk bepaalde categorieën mensen het voordeel van een wettelijke regeling (of zelfs de medische behandeling?) ontzeggen wegens de vermeende juridische complicaties.

De rechten die voordien zijn ontstaan, o.m. die voortspruitende uit de afstammingsrelatie, blijven onaangetast door een vonnis dat, ofwel de vordering van staat inwilligt met uitwerking hetzij vanaf de uitspraak, hetzij vanaf de overschrijving, ofwel dat de vordering tot verbetering van de geboortakte inwilligt met de uitdrukkelijke vermelding dat dit vonnis constitutief van aard is⁵⁰ en geen terugwerkende kracht bezit.

M.a.w., hoewel een oorspronkelijke vader nadien vrouw is geworden, blijft het oorspronkelijk vaderschap als ouderschap onaangetast voortbestaan. Alle bestaande rechten die het pluriparenteel gezin beheersen, zoals alimentatieverplichtingen of hoede- en bezoekrechten, ondergaan door de geslachtsverandering geen enkele wijziging, onverminderd de eventuele in het gedrang komende belangen van de minderjarige kinderen, die te allen tijde ge(re)valueerd kunnen worden.

Meteen valt op dat, als de wetgever enig initiatief zou nemen, enige eenvormigheid aangaande de inwerkingtreding van de geslachtswijziging raadzaam is.

In de praktijk zijn gevallen bekend van gehuwden die ondanks de behandelde transseksualiteit van een der partners, de voortzetting van hun huwelijk zinvol blijven vinden om allerlei redenen, die, ter wille van de privacy, aan het toezicht van de overheid ontsnappen.

De rechtspraak is nog niet geconfronteerd met een vraag tot geslachtswijziging van een gehuwde, hoewel in de huidige omstandigheden niets een dergelijke vordering belet.

De hypothese dat rechtbanken ook in deze omstandigheden de vordering zouden kunnen inwilligen, is verre van denkbeeldig.

Indien noch een voorafbestaand maar ontbonden huwelijk, noch het bestaan van uit dit huwelijk geboren kinderen een redelijk motief opleveren om een transseksueel de juridische bevestiging van zijn nieuwe toestand te ontzeggen, en als er geen tegenstrijdigheid is tussen het feit dat hij in een mannelijke levensfase zich als man heeft gedragen, gehuwd is geweest en kinderen heeft verwekt, en de vaststelling van de geslachtsevolutie die zich nadien is gaan manifesteren⁵¹, dan kan het niet ontbonden zijn van dat huwelijk evenmin een beletsel vormen.

Immers, voor zover het geslachtsverschil een voorwaarde is om een huwelijk te mogen aangaan, betreft zulks slechts een «toetredingsvoorwaarde»⁵² en vormt een nadien ontstane geslachtsverandering hoogstens een eventuele grond tot nietigverklaring op basis van art. 180, tweede lid, B.W.⁵³ of tot echtscheiding, aan te voeren en te bewijzen door de partner, analoog aan alle andere feitelijkheden die daartoe aanleiding zouden kunnen geven.

Het lijkt uitgesloten dat het uitblijven van enig initiatief door de andere echtgenoot, voor derden of het openbaar ministerie enig vorderingsrecht tot nietigverklaring teweegbrengt omdat zulks niet is bepaald in art. 184 B.W.

De stelling dat de rectificatie van de geslachtstoekenning automatisch de ontbinding *ex nunc* van het huwelijk tot gevolg zou moeten hebben,⁵⁴ zulks naar analogie van de Turkse wet en het oorspronkelijke art. 4 van de Italiaanse wet van 14 april 1982,⁵⁵ impliceert dat de andere echtgenoot en eventueel de kinderen als partij in het geding betrokken zijn, hetgeen volgens de Italiaanse wet het geval is na betekening door een onderzoeksrechter (sic), een systeem dat bezwaarlijk ingepast kan worden in het Belgisch rechtsbestel.

⁵¹ Rb. Dendermonde, Eerste Kamer, 16 oktober 1992, onuitgegeven, geciteerd in voetnoot 48.

⁵² In Titel V, hfdst. I en II van boek I, B.W. worden de hoedanigheden, voorwaarden of formaliteiten bepaald die voorhanden moeten zijn bij het aangaan van het huwelijk.

⁵³ Dit in zoverre de identiteitsproblematiek van een transseksueel geïnterpreteerd kan worden als rechtstreeks verband houdend met zijn fysische identiteit, zijn burgerlijke identiteit of zijn persoonlijkheid. (Cass., 17 juli 1925, *Pas.*, 1925, I, 370). *Contra* A. MAERTENS «Transseksualiteit naar Belgisch recht», *T.P.R.*, 1992, 324.

⁵⁴ J. GERLO, «Transseksualiteit, wetgevende tussenkomst overbodig», *R.W.*, 1990-91, 512-513.

⁵⁵ Vijf jaar na de totstandkoming van deze wet werd afstand gedaan van de automatische ontbinding en werd transseksualiteit voorzien als echtscheidingsgrond (cfr. WILL., M.R., «Der Transseksualismus nach deutschen und italienischem Zivilrecht», in *Jahrbuch für italienisches Recht*, Heidelberg, 1992, 181).

⁴⁸ Antwerpen, 27 april 1988, *R.W.*, 1988-89, 614; Rb. Dendermonde, Eerste Kamer, 16 oktober 1992, niet gepubliceerd, *A.R.* 57.872.

⁴⁹ J. GERLO, «Transseksualiteit, wetgevende tussenkomst overbodig?», *R.W.*, 1990-91, 512-513.

⁵⁰ Rb. Kortrijk, 6^e Kamer, niet gepubliceerd, brv 33159.

Het gelijktijdig ontbinden van het huwelijk, met behoud van de verkregen rechten van de andere echtgenoot, zonder rekening te houden met de rechten van de transseksueel, is een miskenning van het feit dat het hier om een aandoening gaat, die per definitie niet «gekozen» wordt. M.a.w., de transseksuele echtgenoot kan niet automatisch als «schuldige» aan de gerechtelijke ontbinding van het huwelijk worden beschouwd. Op die wijze zou transseksualiteit trouwens een nieuwe grondslag tot beëindiging van het huwelijk betekenen.

Beter ware het transseksualiteit te bepalen als een derde mogelijkheid tot echtscheiding in art. 232 B.W., na bijvoorbeeld een feitelijke scheiding van twee jaar.⁵⁶

Ingeval uitzonderlijk geen der partners opteert voor een echtscheiding en/of wanneer zij blijven samenwonen, ontstaat bij de juridische geslachtsaanpassing een huwelijk tussen personen van hetzelfde geslacht.

Opteren voor een ontbinding met behoud van verkregen rechten is dan een louter theoretische oplossing: de partijen blijven dan immers samenwonen met behoud van hun vroegere huwelijksrechten, met als restrictie dat bijvoorbeeld de langstlevende echtgenote wel het vruchtgebruik over de echtelijke woning zal erven indien deze vóór de verplichte ontbinding werd aangekocht, maar niet ingeval deze nadien door beide partners is verworven.

B. Naam

Onmiddellijk daarbij aansluitend is er de tendens die sedert kort is ontstaan in de administratieve rechtspraak betreffende de voornaamsverandering. Het verlenen van het recht op verandering in een duidelijk andersgeslachtelijke voornaam wordt recent door de minister van Justitie opgeschort zolang het huwelijk van de verzoeker tot voornaamsverandering niet is ontbonden, tenzij de andere echtgenoot uitdrukkelijk zijn instemming met de naamswijziging geeft.

Een dergelijke visie is in feite strijdig met de huidige wetgeving: niet alleen is de wet van 15 mei 1987 zeer ruim, omdat het voldoende is dat de verzoeker «enigerlei reden heeft om van voornaam te veranderen», waarbij bezwaarlijk kan worden opgeworpen dat geslachtsverandering onder medische controle een onvoldoende reden is. Daarenboven regelt art. 249, §1, W. Reg. expliciet het geval waarin de voornamen, waarvan de wijziging wordt gevraagd, belachelijk is of tot verwarring aanleiding kan geven, hetgeen toch zeker zo is als iemand met onmiskenbaar mannelijk uiterlijk zich in de dagelijkse omgang moet identificeren met een vrouwelijke voornaam of vice versa. Daarnaast is in de hierboven vermelde Resolutie uitdrukkelijk bepaald dat een der minimumgaranties van de juridische erkenning het recht op voornaamswijziging is.⁵⁷ In de praktijk wordt trouwens voor de «gewone» voornaamsveranderingen het gevestigd feitelijk gebruik als voldoende reden aanvaard om de wijziging toe te staan.

De kritiek, in dit specifieke geval, belet niet dat de huidige Voornamenwet t.a.v. vroeger, toen transseksuelen slechts

neutrale voornamen konden «kiezen», een zeer belangrijke verbetering heeft teweeggebracht. De procedure is eenvoudig,⁵⁸ goedkoop en verloopt redelijk snel.

Deze mogelijkheid om in een afzonderlijke procedure reeds in een vroeg stadium de voornaamsverandering te vragen is in de praktijk uitermate nuttig gebleken. Immers, in het licht van een doorsnee medisch behandelingsprogramma van minstens twee jaar, waarbij, alvorens operatief en dus irreversibel in te grijpen, door de behandelende artsen steeds een periode van «real life test» wordt vereist, is het een sterke begunstiging van de maatschappelijke integratie als de transseksueel zich reeds officieel onder een aangepaste voornaam kan manifesteren, bijvoorbeeld om nieuw werk te vinden, een nieuwe relatie aan te gaan enz.

De kritiek op dit zogenaamd anticiperend gedrag, waardoor bewijsmateriaal zogenaamd wordt «gecreëerd» voor de latere procedure ten gronde,⁵⁹ is dan ook onterecht. Indien immers, als de betrokkene in een te vroeg stadium de voornaamsverandering zou aanvragen, waarna de behandeling zou worden afgebroken bv. bij gebrek aan diagnose, een toestand waarin de patiënt zich zou schikken, dan kan zulks worden meegedeeld aan de dienst der naamsveranderingen,⁶⁰ die het dossier zonder gevolg zal laten. Indien inmiddels toch het ministerieel besluit van naamsverandering is uitgevaardigd, treedt dit pas in werking na de kantmelding op de geboorteakte, hetgeen enkel kan geschieden op initiatief van de aanvrager zelf, die uitsluitend gerechtigd is het afschrift van het M.B. af te halen bij de ontvanger der registratierechten, om dit vervolgens af te leveren bij de ambtenaar van de burgerlijke stand.

Omdat de voornaamsverandering op zich geen enkel gevolg schept t.a.v. het juridische geslacht, en de administratieve procedure een onderzoek en advies van het openbaar ministerie behelst, bestaat er geen enkele reden om deze naamswijziging uitsluitend gelijktijdig te doen ingaan met de juridische geslachtsverandering. Een dergelijke verplichting tot simultaneïteit zou de maatschappelijke positie van de transseksueel, in de overgangsfase van soms verscheidene jaren, vrijwel onmogelijk maken, door op die manier hem het belangrijke voordeel te ontfangen zich onder de nieuwe naam officieel bekend te maken.

Dit belet niet dat, indien niet eerder de naamsverandering op de normale wijze is aangevraagd, deze wel degelijk nog door de rechtbank moet kunnen worden toegekend gelijktijdig met een vordering van staat of zelfs, volgens enkele rechtbanken, samen met de verbeteringsprocedure,⁶¹ hoewel hierover nog zeker geen eensgezindheid in de jurisprudentie bestaat.

⁵⁸ Een met redenen omkleed verzoekschrift wordt ingediend bij het Ministerie van Justitie, samen met een afschrift der geboorteakte, een bewijs van woonplaats en een bewijs van Belgische nationaliteit.

⁵⁹ A. MAERTENS, «Transseksualiteit naar Belgisch recht», *T.P.R.*, 1992, 321-322.

⁶⁰ Ministerie van Justitie, Bestuur burgerlijke en criminele zaken.

⁶¹ J. GERLO, «Transseksualiteit, wetgevende tussenkomst overbodig», *R. W.*, 1990-91, 512-513.

⁵⁶ Voor de motivering voor deze termijn kan worden verwezen naar een gemiddelde duur van een behandelingsprogramma dat minstens twee jaar bedraagt.

⁵⁷ Resolutie over de discriminatie van transseksuelen, geciteerd in voetnoot 4, art. 2, e.

C. Nationaliteit

In de vreemde wetgevingen is er geen eensgezindheid: de Zweedse wet beperkt de vordering tot geslachtswijziging enkel tot Zweden. De Duitse wet is minder restrictief en geldt behoudens voor Duitsers ook voor vluchtelingen en apatri-den, voor zover zij hun woonplaats of gewone verblijfplaats in Duitsland hebben. De Italiaanse en de Turkse wet stellen geen strikte nationaliteitsvoorwaarden, waardoor vorderingen kunnen worden ingesteld als de geboorte in die landen is geregistreerd.

Nederland opent de deur voor ieder die niet de Nederlandse nationaliteit bezit en gedurende ten minste één jaar, onmiddellijk voorafgaande aan het verzoek zijn wettige woonplaats op het Nederlands grondgebied en een rechtsgeldige verblijfstitel heeft. Indien de akte van geboorte niet in de registers van burgerlijke stand in Nederland is ingeschreven, wordt tevens de rechtbank verzocht de inschrijving te gelasten in het register van geboorten van de gemeente 's-Gravenhage.

Deze laatste oplossing verdient de voorkeur, omdat vreemdelingen die zich hier min of meer blijvend hebben gevestigd en dikwijls zelfs hun nationale taal niet meer machtig zijn, aldus op eenvoudige wijze hun toestand kunnen regulariseren.

Thans acht de Belgische rechter zich bevoegd kennis te nemen van de vordering van vreemdelingen ingeval de geboortakte in zijn rechtsgebied is opgesteld.⁶²

In die zin heeft de rechtspraak zich wat betreft de territoriale bevoegdheid in andere zin georiënteerd dan de toonaangevende rechtsleer, waarin expliciet vooropgesteld wordt dat de vorderingen tot verbetering vallen onder de bevoegdheid van de plaats waar de akte is opgesteld, terwijl de vorderingen van staat moeten worden ingeleid voor de rechtbank van de woonplaats van de verweerder,⁶³ die er in casu weliswaar niet is.

D. Minimumleeftijd

Het enige land waar hierover een grote discussie ontstond was Duitsland, waar de oorspronkelijk bepaalde minimumleeftijd van vijftientig jaar recent is opgeheven.

Enkel de Zweedse wet bepaalt nog een minimumvereiste van achttien jaar.

De norm die hier dient te gelden, is wellicht afhankelijk van de mogelijkheid tot het stellen van de diagnose. Indien de mogelijkheid bestaat de aandoening in een vroeg stadium vast te stellen, kan de betrokkene er een aanzienlijk belang bij hebben de aanpassing reeds te vragen, om zodoende bijvoorbeeld diploma's te verwerven conform de nieuwe identiteit.

Gelet op het feit dat de diagnose van transseksualiteit moeilijker kan worden gesteld in de puberteit en er trouwens medische bezwaren bestaan tegen het invoeren van een geslachtsoperatie in die periode, in acht genomen ook de bijzondere toestemmingsvereisten voor de ingreep, is het weinig waarschijnlijk dat minderjarigen via hun wettelijke ver-

tegenwoordigers de vordering tot geslachtsverandering reeds zouden instellen.

Besluit

Het ligt niet in de lijn der verwachtingen dat er op korte termijn wetgeving tot stand zal komen in deze materie,⁶⁴ nu de rechtspraak – na een aantal individuele drama's – een beperkte vorm van precedentenrecht heeft gecreëerd, zij het dat in Wallonië de geslachtsverandering hoofdzakelijk wordt toegestaan op basis van een ruime interpretatie van art. 1383 e.v. Ger.W., terwijl vooral in Vlaanderen de voorkeur wordt gegeven aan een vordering van staat.⁶⁵ Wetgevend ingrijpen is pas onontbeerlijk, in geval van sterk uiteenlopende rechtspraak of beslissingen die zich op een dwaalspoor bevinden.⁶⁶

Het lijkt evenmin te verwachten dat het Belgische Hof van Cassatie, in navolging van de aanvankelijke,⁶⁷ door het Europees Hof zwaar beteugelde⁶⁸, maar thans hervormde⁶⁹ Franse cassatierechtspraak, de door de hoven van beroep bevestigde kentering ongedaan zal maken. De vrees voor een veroordeling van de Belgische staat wegens het ontbreken van een interne wet⁷⁰ is dan ook onterecht zolang de rechtspraak op het braakliggend terrein voorzien in art. 5 Ger.W. de regels van het E.V.R.M. respecteert.

⁶⁴ De voorbereiding van de Nederlandse wet (art. 29a-d B.W. ingevoegd bij wet van 24 april 1985, *Staatsblad NL.*, 85/243/II-1/3, uitg. 14 mei 1985 en Besluit 27 juni 1985, *Staatsblad NL.*, 85/371, uitg. 11 juli 1985, inwerkingtreding augustus 1985, werd aangevangen in 1965 met een verzoek tot strafbaarstelling. In december '84 volgde een uitspraak van de Hoge Raad, waardoor de verandering van geslacht volgens de toenmalige wet niet mogelijk werd geacht en, nadat hierover in de Tweede Kamer vragen werden gesteld, kwam het pas na twee interim-adviezen van het Ministerie van Volksgezondheid, uiteindelijk tot een wetsontwerp in 1982 en de goedkeuring door beide kamers in 1985.

⁶⁵ De evolutie tussen beide procedurevormen heeft zich het duidelijkst gemanifesteerd door de rechtbank te Dendermonde, waar, na de aanvankelijk gewone toepassing van de verbeteringsprocedure met uitwerking *ex tunc* (vonnissen van 12 december 1986 en 23 januari 1987, niet gepubliceerd), deze vervolgens wordt toegepast met de specificatie «behorend tot het...geslacht met ingang vanaf heden» (vonnissen van 1 december 1990, *T.B.B.R.*, 1990 en 21 september 1990, niet gepubliceerd) om uiteindelijk toepassing te maken van de vordering van staat (vonnis 16 oktober 1990, niet gepubliceerd).

⁶⁶ Bijvoorbeeld: Rb. Nijvel 20 juni 1989, *Journal des procès*, 156, 22 september 1989, p. 32, met noot, voorzag volgende 'oplossing': «Constate que X est de sexe féminin et présente des éléments acquis de sexe masculin; Autorise en conséquence, X... Pierre-Henri, de sexe féminin à faire usage sur ses documents d'identification et dans ses actes publics ou privés du sexe féminin et du sexe masculin, ou l'un d'eux à son gré, sauf en matière de mariage et de parenté, et sans préjudice des droits éventuels des tiers»

⁶⁷ Negatieve Franse cassatierechtspraak: Cass. fr., 10 mei 1989, *Gaz. Pal.*, 330-332, 26-28 november 1989 p. 7; Cass. fr., 21 mei 1990 (2 arresten) *Gaz. Pal.*, 231-233, 19-21 augustus 1990, p. 5-6.

⁶⁸ E.H.R.M., 25 maart 1992, geciteerd in voetnoot 25.

⁶⁹ gunstige Franse cassatierechtspraak: Cass. fr. (ass. plén.), 11 december 1992, *Rev. Trim. Dr. H.*, 4° jg. n° 15, 1 juli 1993, p. 483.

⁷⁰ A. MAERTENS, o.c., *T.P.R.*, 1992, 328.

⁶² Cfr. art. 11 B.W. en art. 627, 7°, Ger.W.; Rb. Tongeren, 2 mei 1989, niet gepubliceerd, R.V.B. 198/89.

⁶³ H. De PAGE en J.P. MASSON, *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, *Les personnes*, 1990, p. 329, nr. 344.

Behoudens theoretische verschillen ⁷¹ (o.m. «ex nunc/ex tunc»-werking, initiatiefrecht openbaar ministerie etc.), is er tussen beide procedures in de praktijk weinig onderscheid qua uitwerking, ⁷² gezien hun inwerkingtreding vanaf de overschrijving en kantmelding en met de verduidelijking om bestaande familierechten onaangetaast te laten. In acht genomen het strikte onderscheid dat tussen beide procedures door De Page wordt gemaakt, verbaast toch enigszins de wisselvalligheid van de wijze waarop er in de rechtspraak mee wordt omgesprongen. ⁷³⁻⁷⁴ Deze dubbele rechtstechniek staat er echter niet aan in de weg dat, voor de menigvuldigheid van rechtspraak, geslachtswijziging als ongeschreven algemeen rechtsbeginsel of als jurisprudentiële rechtsregel is aanvaard.

Een duidelijk knelpunt blijkt de verhouding transseksualiteit-huwelijk te zijn. Inwilliging van de geslachtswijziging na ontbinding van het huwelijk levert geen specifieke problemen op.

Evenmin is dat het geval bij het aangaan van een huwelijk nadien. Hypothetisch kan er wel een praktisch probleem ontstaan in geval van opeenvolgende huwelijken van een transseksueel vóór en na de geslachtswijziging. Indien beide huwelijken aanleiding hebben gegeven tot afstammingsrelaties, zal dan bv. bij het openvallen van de nalatenschap zich de situatie voordoen dat de ene erfgenaam erft van een vader en de andere van een moeder, terwijl het over dezelfde *de cuius* handelt. Ondanks de uitzonderlijke eigenaardigheid van dit voorbeeld, volstaat het bestaande recht om de geschetste situatie te regelen.

⁷¹ H. DE PAGE en J.P. MASSON, o.c., p. 329, nr. 344.

⁷² Voor de rechtzoekende is het zonder belang via welke procedure hij zijn recht verkrijgt, voor zover zulks binnen redelijke termijn kan. Het is door niets te verantwoorden dat een dergelijke vordering voor de ene rechtbank drie of meer jaren aansleept, terwijl een andere de plano uitspraak doet op luttele veertien dagen na de neerlegging van het verzoekschrift, als het ware 'op minuut'.

⁷³ Vgl. Gent, 26 maart 1992, *Pas.*, 1992, II, 44 (wijziging proceduregrondslag hangende het geding); Luik, 15 juli 1987, *J.L.M.B.*, 1987, 994-995 («Attendu, en outre, que la rectification peut non seulement redresser les erreurs ou irrégularités commises dans la rédaction même de l'acte, mais encore ajuster celui-ci malgré des transformations subies par l'état: le titre ne peut être plus immuable que ce qu'il doit constater (VIEUJEAN, *R.C.J.B.*, 1985, 493)»; Rb. Nijvel, 20 juni 1989, *Journal des Procès*, 156, 22 september 1989, p. 32; («Attendu que ladite requête en modification d'état civil doit être qualifiée... comme une demande de rectification des actes de l'état civil. Attendu qu'une telle action, considérée selon l'article 1383 C.J., n'est pas limitée légalement à la seule rectification d'erreurs éventuelles dans les actes mais peut être étendue à toute modification qui serait justifiée par un changement de fait ou de droit»).

⁷⁴ Dat wijzigingen van staat ook via de verbeteringsprocedure kunnen worden opgelost moge blijken uit Rb. Verviers, 22 september 1969, *J.T.*, 1969, 712: het vonnis van scheiding van tafel en bed van een echtpaar, gehuwd in 1952, werd in 1958 gekantmeld in hun huwelijksakte. Na hun verzoening in 1961 wensten zij deze echtscheiding ongedaan te maken, wat door de rechtbank werd toegestaan door middel van de weglating van de kantmelding van het vonnis van echtscheiding op de kant van hun huwelijksakte: «Que rectifier un acte d'état civil, c'est y faire les additions, suppressions, ou modifications nécessaires pour le rendre conforme à la loi et à la vérité sur l'état de la ou les personnes qu'il concerne; que tel est le cas lorsqu'un acte, régulièrement dressé et non altéré, n'est plus conforme à la vérité (cfr. *Les Nouvelles, Droit Civil*, n°96, p. 264)».

Anders is het gesteld met het verzoek tot geslachtswijziging van een gehuwde. De verplichte ontbinding van het huwelijk ⁷⁵ lijkt een inbreuk te zijn op de artt. 8 en 12 E.V.R.M. en de artt. 5, 17 en 23 I.V.B.P.R. Bovendien zou zulks tot gevolg hebben dat, als een echtpaar de instandhouding van zijn huwelijk prioritair acht, er *de facto* een situatie ontstaat van een huwelijk tussen twee personen van hetzelfde feitelijke geslacht. Een simultaan huwelijksverbod met een verzoek tot geslachtswijziging resulteert bijgevolg potentieel in een situatie die men wenst te vermijden.

Naast het verplicht vrijgezel zijn op het ogenblik van de aanvraag, is eveneens de verplichte steriliteit ⁷⁶ een voorwaarde die in de praktijk weinig zinvol is. Enerzijds hebben geslachtsveranderende heekundige ingrepen per definitie altijd de (toekomstige ⁷⁷) steriliteit tot gevolg, maar anderzijds heeft biologische procreatie een heel andere begripsinhoud dan juridische afstamming. Het tot stand komen van nieuwe afstammingsrelaties na een geslachtsverandering is immers geenszins uitgesloten. ⁷⁸

Uit de aan de praktijk getoetste voorbeelden blijkt dat een discussie aangaande een wettelijke constructie onmiddellijk raakt aan het geslachtsverschil als huwelijksvoorwaarde.

Hoe progressief de buitenlandse wetten die deze materie regelen ook moge geweest zijn op het ogenblik van hun ontstaan, toch bevatten zij onnodige beperkingen die eerder bepaalde situaties in de hand werken, waarvan het de oorspronkelijke bedoeling was dat deze zouden worden uitgesloten.

De evolutie in de Vlaamse en de Waalse rechtspraak, die elk hun eigen methode hebben ontwikkeld om tot min of meer hetzelfde resultaat te komen, toont aan dat, wanneer tot een doorbraak is gekomen, de rechtssituatie gunstiger is dan in geval van beperkende wetgeving. Wanneer het geslachtsverschil als huwelijksvoorwaarde, dan wel als evidentie aanvaard wordt, desondanks niet voortvloeit uit een wettelijke bepaling, is het weinig zinvol bij de wet een huwelijksverbod op te leggen als voorwaarde tot het instellen van een vordering tot geslachtswijziging.

De stelling dat de openbare orde daardoor in gevaar zou komen, is evenzeer onterecht, zoals de stelling dat geslachtsveranderingen een gevaar zijn voor de openbare orde, zoals in de aanvankelijk negatieve rechtspraak overgenomen werd uit de adviezen in die zin van het openbaar ministerie, welke volstrekt onterecht gebleken zijn. ⁷⁹

Het uitzonderlijk gedogen dat een huwelijksrelatie in stand gehouden wordt na de juridische erkenning van de geslachts-

⁷⁵ Cfr. voorstel geformuleerd door J. GERLO, «Transseksualiteit, wetgevende tussenkomst overbodig?», *R.W.*, 1990-91, 512-513; Vgl. M.T. MEULDERS-KLEIN, «La vérité et le sexe», o.c., *T.B.B.R.*, 1989, 19 en 27.

⁷⁶ Zoals o.m. voorzien in de Duitse, Zweedse en Nederlandse wet.

⁷⁷ Al is echter de hypothese niet ondenkbaar dat vóór de aanvang van een geslachtsveranderende therapie geslachtscellen worden ingevroren die later aanleiding geven tot voortplanting.

⁷⁸ Er zijn reeds een aantal gevallen bekend van na de geslachtsverandering gehuwde vrouw-man transseksuelen die vader werden van de kinderen door in-vitrofertilisatie, verwekt bij de echtgenote.

⁷⁹ Naar schatting zijn er de laatste zes jaar tenminste een honderdtal vorderingen ingewilligd waarvan een tiental ex-gehuwden betrof.

verandering van een door transseksualiteit getroffen echtgenoot, zal evenmin gevaar opleveren voor deze openbare orde. Het ligt trouwens in de lijn der verwachtingen dat andere samenlevingsvormen, zij het niet via de wet, dan toch via al dan niet originele rechtsvinding⁸⁰ of rechtspraak⁸¹ erkenning zullen krijgen.

Tot slot is er het probleem van het behoud van verkregen rechten. Nu het een evidentie is dat echtgenoot en kinderen hun rechten uit de huwelijks- en afstammingsrelatie onverkort behouden, dienen met dezelfde vanzelfsprekendheid de rechten van de betrokkene zelf te worden beschermd.

Een belangrijke kwestie waarvoor geen oplossing bestaat, betreft diploma's die verkregen werden onder de oorspron-

kelijke identiteit. Door het ontbreken van terugwerkende kracht in de procedure van vordering van staat, blijkt het thans onmogelijk een diploma te laten opstellen of verbeteren met de nieuwe identiteit, waardoor in geval van sollicitatie reeds in een vroeg stadium uitleg dient te worden verschaft over deze kiese aangelegenheid.

Samenhangend daarmee is er de bescherming van de arbeidsovereenkomsten, die wel door de Resolutie gewaarborgd wordt, maar in de praktijk niet bestaande is.⁸²

Ook hier zal bij ontstentenis van interne wetgeving een experimentele fase moeten worden afgewacht over de houding van de arbeidsrechtbanken ten aanzien van de leemte in de wet.

Leo VAN DE WIELE
Rechter in de Rechtbank van
Eerste Aanleg te Antwerpen
Karliën SCHATTEMAN
Praktijk-assistente UFSIA

⁸⁰ Vanuit de banksector wordt het oude Italiaanse tontinesysteem gepromoot als oplossing voor de regeling van toebedeling aan elkaar van gemeenschappelijke eigendom tussen ongehuwde samenwonenden, met vermindering van successierechten.

⁸¹ De regels van art. 221 en 223 B.W. worden reeds analoog toegepast bij moeilijkheden tussen ongehuwde paren.

⁸² Een vast benoemde transseksuele man tewerkgesteld in een functie met hoofdzakelijk nachtdienst zal wegens het verbod op nachtarbeid voor vrouwen ontslagen worden ingeval de geslachtsverandering wordt ingewilligd.

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

5 MAART 1997

Voorzitter: de h. Melchior

Rapporteurs: mevr. Delruelle en de h. Arts

Advocaten: mrs. de Borman en Tison loco Viseur

Gemeenschap en gewest – Bevoegdheid – Gewest – Vernieuwing van afgedankte bedrijfsruimten – Onteigening

In de uitoefening van hun bevoegdheden op het stuk van de vernieuwing van afgedankte bedrijfsruimten kunnen de gewesten perken stellen aan het eigendomsrecht. Wanneer zij evenwel een procedure vaststellen die gelijkstaat met een onteigening te algemenen nutte, vermogen zij niet af te wijken van de gerechtelijke procedures vastgesteld bij de wet, noch van het beginsel van de billijke en voorafgaande schadeloosstelling.

Door het ignoreren van dat dubbele vereiste schendt art. 84 van het Waalse Wetboek van Ruimtelijke Ordening, Stedebouw en Patrimonium, art. 79, § 1, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980.

Arrest nr. 9/97

In rechte

...

B.3. Met toepassing van artikel 107^{quater} (thans artikel 39) van de Grondwet, wijst artikel 6, § 1, I, 5°, van de bijzon-

dere wet van 8 augustus 1980 de aangelegenheid van de vernieuwing van afgedankte bedrijfsruimte aan de gewesten toe.

Op het tijdstip waarop artikel 84 van het Waalse Wetboek van Ruimtelijke Ordening, Stedebouw en Patrimonium werd aangenomen, bepaalde artikel 19, § 1, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 evenwel dat «het decreet (...) de aangelegenheden (regelt) bedoeld in de artikelen 4 tot 11, onverminderd de bevoegdheden die door de Grondwet aan de wet zijn voorbehouden».

Hieruit vloeide voort dat, behoudens bijzondere en uitdrukkelijke machtigingen bij de wetten tot hervorming der instellingen, de decreetgever de materies die hem waren toegewezen vermocht te regelen op voorwaarde dat hij geen inbreuk zou maken op de bevoegdheden die de Grondwet aan de wet voorbehoudt.

Vóór de wijziging, bij de bijzondere wet van 16 juli 1993, van artikel 19, § 1, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 kon de mogelijkheid die aan de raden bij artikel 10 van laatstgenoemde bijzondere wet was geboden, namelijk dat hun decreten rechtsbepalingen kunnen bevatten in aangelegenheden waarvoor zij niet bevoegd zijn, geen toepassing vinden op bevoegdheden die de Grondwet aan de wet voorbehoudt.

B.4. Hoewel artikel 11 van de Grondwet (thans artikel 16) bepaalt dat «niemand (...) van zijn eigendom (kan) worden ontzet dan ten algemenen nutte, in de gevallen en op de wijze bij de wet bepaald en tegen billijke en voorafgaande schadeloosstelling», werden de gemeenschappen en de gewesten bij artikel 79, § 1, van de bijzondere wet van 8 augustus

1980 ertoe gemachtigd in die aangelegenheid op te treden. Dat artikel bepaalt:

«Onverminderd § 2, kunnen de regeringen (van de gemeenschappen en gewesten) overgaan tot onteigeningen ten algemenen nutte in de gevallen en volgens de modaliteiten bepaald bij decreet, met inachtneming van de bij de wet vastgestelde gerechtelijke procedures en van het principe van de billijke en voorafgaande schadeloosstelling bepaald bij artikel 11 (thans 16) van de Grondwet».

Die bepaling machtigt derhalve de gemeenschappen en de gewesten om, bij decreet, met inachtneming van de bij de federale wet vastgestelde gerechtelijke procedures en van het beginsel van de billijke en voorafgaande schadeloosstelling, de gevallen te bepalen waarin de regeringen van de gemeenschappen en gewesten tot onteigening ten algemenen nutte kunnen overgaan en de modaliteiten daarvan vast te stellen.

B.5.1. Artikel 84 van het Waalse Wetboek, onderwerp van de prejudiciële vraag, maakt deel uit van boek II, titel I, handelend over de vernieuwing van de afgedankte bedrijfsruimten.

Een afgedankte ruimte is «een geheel van goederen, hoofdzakelijk bebouwde of niet-bebouwde onroerende goederen, die gediend hebben voor een economische activiteit en waarvan het behoud in de tegenwoordige staat niet voldoet aan de eisen van een goede ruimtelijke ordening» (artikel 79, 1°). Vernieuwing is «het weer in goede staat brengen van een bedrijfsruimte om er een nieuw gebruik van toe te laten of om er opnieuw een bestemming aan te geven» (artikel 79, 2°).

B.5.2. Over de afdanking van de bedrijfsruimten, de vernieuwing en de bestemming ervan, beslist de gewestregering (artikel 80, § 4). De vernieuwing kan worden gerealiseerd ofwel op initiatief van en door de eigenaar (artikelen 81 en 82), ofwel op initiatief van een openbare overheid, doch uit te voeren door de eigenaar (artikelen 83 tot 85), ofwel door de overheid na onteigening (artikel 88).

B.6. Het Waalse Wetboek onderscheidt de procedure van onteigening, die gevolgd wordt wanneer de overheid zelf de werken van vernieuwing uitvoert (artikel 88), van de procedure die gevolgd wordt wanneer – enkel het initiatief tot vernieuwing genomen zijnde door een overheid – de eigenaar in gebreke blijft de opgelegde werken uit te voeren. Die laatste procedure, beschreven in de artikelen 83 tot 85, doet zich voor als een maatregel van gedwongen tenuitvoerlegging van een wettelijke verplichting ten laste van de eigenaar van een afgedankte bedrijfsruimte. Ze beoogt evenwel eenzelfde doel en brengt dezelfde gevolgen met zich mee als een onteigeningsprocedure: ze ontzet de eigenaar tegen zijn wil van zijn onroerende eigendom op initiatief van een openbare overheid; ze wordt verantwoord om redenen van algemeen nut, te dezen het realiseren van een goede ruimtelijke ordening door het vernieuwen van een afgedankte bedrijfsruimte.

B.7. In de uitoefening van hun bevoegdheden op het stuk van de vernieuwing van afgedankte bedrijfsruimten kunnen de gewesten perken stellen aan het eigendomsrecht. Wanneer zij evenwel een procedure vaststellen die gelijkstaat met een onteigening ten algemenen nutte, vermogen zij niet af te wijken van de gerechtelijke procedures vastgesteld bij de wet, noch van het beginsel van de billijke en voorafgaande schadeloosstelling.

Door het miskennen van dat dubbele vereiste schendt artikel 84 van het Waalse Wetboek artikel 79, § 1, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980.

...

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 27 NOVEMBER 1996

Voorzitter: de h. Ghislain

Rapporteur: mevr. Jeanmart

Openbaar ministerie: de h. Piret

Advocaten: mrs. Broothaers en de Caritat

Onrechtmatige daad – Schade en schadeloosstelling – Zaakschade – Vervanging van vernielde zaak – Beoordelingstijdstip van de schadevergoeding

De schadevergoeding waarop de benadeelde recht heeft aan wie een zaak werd ontnomen en die de zaak vervangt, moet worden beoordeeld op de dag van die vervanging, tenzij die schadevergoeding, in voorkomend geval, op de dag van het vonnis moet worden herzien door vermeerdering met de gedane kosten.

M. en G. t/ E.A. en N.V. C.U.

Gelet op het bestreden arrest, op 25 maart 1996 gewezen door het Hof van Beroep te Brussel;

Over het middel: schending van de artikelen 1382 en 1383 van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat het hof (van beroep), met aanneming van de appelconclusie van de vrijwillig tussenkomende partij, de naamloze vennootschap C.U., die aanvoerde dat M. op 26 januari 1991 een nieuw voertuig aangekocht had, dat hij, aangezien hij nog steeds B.T.W.-plichtige was, 50 pct. daarvan kon aftrekken, dat dat ook het geval was voor de factuur van 3 mei 1991 met betrekking tot de wegslepijns- en bewaringskosten, en dat de omstandigheid dat hij van die mogelijkheid geen gebruik heeft gemaakt, zijn vordering jegens de vrijwillig tussenkomende partij niet verantwoordt, in zoverre R.M. ertoe verplicht was zijn schade te beperken, beslist dat de heer M. weliswaar recht heeft op het bedrag dat noodzakelijk is voor het herstel van zijn vermogen, maar geen aanspraak kan maken op het bedrag van een belasting die hij niet hoefde te betalen, wat zou neerkomen op het toekennen van een schadevergoeding die hoger ligt dan de geleden schade, en verklaart dat de door de vrijwillig tussenkomende partij geboden bedragen bijgevolg afdoende zijn,

terwijl het werkelijke bedrag van de schade niet moet worden beoordeeld op het ogenblik van het ongeval maar op het ogenblik van de schadevergoeding, dat wil zeggen op het ogenblik waarop de rechter uitspraak doet, en er bij de beoordeling van de schade geen rekening kan worden gehouden met latere gebeurtenissen die geen verband houden met de ongeoorloofde handeling en de schade op zich, en terwijl iedere persoon aan wie een zaak ontnomen werd door een ongeoorloofde handeling, recht heeft op het herstel van zijn vermogen door de teruggave van de zaak die haar werd ontnomen, zodat de getroffene, wanneer teruggave niet mo-

gelijk is, recht heeft op de vervangwaarde van de zaak die haar werd ontnomen, vermeerderd met het bedrag van de B.T.W., wanneer die persoon geen B.T.W.-plichtige is en die belasting bijgevolg niet kan aftrekken of overeenkomstig de bepalingen van het Wetboek van de belasting over de toegevoegde waarde niet kan terugvorderen; van dat beginsel slechts wordt afgeweken wanneer de getroffene geen B.T.W.-plichtige was op het ogenblik van de aankoop van het verongelukte voertuig, maar dat wel was op het ogenblik van het herstel van de schade voortvloeiende uit de vernieling van zijn zaak, aangezien hij die belasting op dat ogenblik niet hoefde te betalen; de essentiële regel die moet worden nageleefd die van het volledige herstel van het vermogen is en het bedrag dat wordt toegekend aan de getroffene aan wie een zaak ontnomen werd, in beginsel dus zodanig moet worden vastgesteld, dat hij op de dag van de schaderegeling een soortgelijke zaak kan verwerven; daaruit volgt dat het hof, door aan eisers in zijn arrest van 25 maart 1996 slechts 50 pct. van de B.T.W. tot beloop van 20,5 pct. op de waarde van het in het ongeval volledig vernielde voertuig toe te kennen, op grond dat eiseres op de dag van het ongeval niet 100 pct. van die belasting hoefde te betalen, maar erkent dat M. geen B.T.W.-plichtige meer is sinds 30 april 1992 en bijgevolg geen recht meer heeft op de aftrek van die B.T.W., de artikelen 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek schendt:

Overwegende dat iedere persoon aan wie een zaak ontnomen werd door een ongeoorloofde handeling, recht heeft op het herstel van zijn vermogen door de teruggave van die zaak; dat de benadeelde partij, wanneer teruggave niet mogelijk is, recht heeft op de vervangwaarde van de zaak, dat is het bedrag dat noodzakelijk is om een soortgelijke zaak te verwerven; dat de vergoeding, ingeval de getroffene zelf de zaak vervangt, moet worden beoordeeld op de dag van die vervanging, tenzij die vergoeding, in voorkomend geval, op de dag van het vonnis moet worden herzien door vermeerdering met de gedane kosten;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat eisers ter vervanging van het verongelukte voertuig een nieuw voertuig hebben aangekocht op 26 januari 1991 en dat de eerste eiser op dat ogenblik nog steeds B.T.W.-plichtige was en 50 pct. kon aftrekken van de belasting op de factuur van de aankoop van het voertuig én op de factuur betreffende de versleping;

Overwegende dat het hof van beroep, nu het de verweerders in solidum veroordeelt om de bedragen van 46.750 frank en 1.489 frank te betalen, verhoogd met de compensatoire interest, tot beloop van 50 pct. van de B.T.W. op de waarde vóór het ongeval van het voertuig en op de factuur voor de wegslepijns- en bewaringskosten, zijn beslissing naar recht verantwoord heeft;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 27 NOVEMBER 1996

Voorzitter: de h. Ghislain

Rapporteur: mevr. Jeanmart

Openbaar Ministerie: de h. Piret

Arbeidsreglementering – Sociale Documenten – Niet of onjuist opmaken – Niet bewaren – Niet afgeven – Forfaitaire herstelvergoeding – Ambtshalve veroordeling ten behoeve van R.S.Z. – Rechtspersoon – Burgerrechtelijke aansprakelijkheid

Geen wetsbepaling schrijft voor dat de rechtspersoon die burgerrechtelijk aansprakelijk is voor zijn orgaan, aangestelde of lasthebber, met laatstbedoelden samen moet worden veroordeeld tot betaling aan de R.S.Z. van de in art. 11bis Sociale Documentenwet bedoelde forfaitaire herstelvergoeding wegens het niet of onjuist opmaken, niet bewaren of niet afgeven van de voorgeschreven sociale documenten.

Procureur-Generaal te Brussel t/ T. en C.V. E.

Gelet op het bestreden arrest, op 3 april 1996 gewezen door het Hof van Beroep te Brussel;

...

Overwegende dat de voorziening gericht is tegen het arrest, in zoverre het verzuimt verweerder te veroordelen om de met toepassing van artikel 11bis van het koninklijk besluit nr. 5 van 23 oktober 1978 verschuldigde vergoeding te betalen aan de R.S.Z., en het verweerster tot betaling van die vergoeding veroordeelt;

...

Overwegende dat, enerzijds, artikel 11bis van het koninklijk besluit nr. 5 van 23 oktober 1978 betreffende het bijhouden van de sociale documenten, ingevoegd bij artikel 30 van de Programmawet van 6 juli 1989 en vóór de vervanging ervan door artikel 112 van de wet van 26 juni 1992 houdende sociale en diverse bepalingen, bepaalt dat de rechter die, voor de feiten bedoeld bij artikel 11, 1°, a, b, c, d, e, f, en h, de straf uitspreekt ten laste van de werkgever, zijn aangestelden of lasthebbers, alsmede de personen bepaald door de Koning ter uitvoering van artikel 4, § 2, hen ambtshalve veroordeelt tot betaling aan de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van een vergoeding gelijk aan het drievoud van de bijdragen bedoeld bij artikel 38, §§2 en 3, van de wet van 29 juni 1981 houdende de algemene beginselen van de sociale zekerheid voor werknemers, berekend op basis van het gemiddelde minimumaandinkomen vastgesteld bij een in de Nationale Arbeidsraad gesloten collectieve arbeidsovereenkomst;

Dat de appelrechters te dezen, met toepassing van artikel 11, 1°, a, van voornoemd koninklijk besluit van 23 oktober 1978, verweerder tot één enkele geldboete veroordeeld hebben wegens overtreding, in diens hoedanigheid van werkgever, van artikel 4, § 1, 1 en 2 van voornoemd besluit, maar verzuimd hebben de bij artikel 11bis voorgeschreven ambtshalve veroordeling uit te spreken;

Overwegende dat, anderzijds, geen enkele wettelijke of verordenende bepaling voorschrijft dat de rechtspersoon, die burgerrechtelijk aansprakelijk is voor zijn orgaan, aangestelde of lasthebber, met laatstgenoemde ambtshalve moet worden veroordeeld tot betaling aan de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van de vergoeding, bedoeld in artikel 11bis van het koninklijk besluit nr. 5 van 23 oktober 1978 betreffende het bijhouden van sociale documenten;

NOOT – Art. 11bis Sociale-Documentenwet is opgeheven bij art. 5 W. 23 maart 1994, maar blijft krachtens art. 29 van die wet van toepassing op de feiten die vóór de inwerkingtreding van de wet, d.i. op 1 april 1994, zijn gepleegd. Zie inzake de hier beoogde forfaitaire herstelvergoeding en de ontwikkeling van de wettelijke bepalingen: Cass., 16 februari 1993, *Soc. Kron.*, 1994, 198, met noot J.P. Bogaert, «Artikel 27 van de wet van 23 maart 1994 houdende bepaalde maatregelen op arbeidsrechtelijk vlak tegen het zwartwerk: nieuwe wijn in oude zakken».

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 24 MAART 1997

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: de h. Boes

Openbaar Ministerie: mevr. De Raeve

Advocaat: mr. van Hecke

Gehandicapten – Tegemoetkoming – Geschil – Arbeidsrecht – Bevoegdheid – Aanspraak buiten ministeriële beslissing – Aanspraak niet voorgelegd aan bestuur

Uit de samenhang van de artikelen betreffende de geschillen en de bevoegdheid, in de Gehandicaptenwet en in het Ger.W., volgt dat het arbeidsgerecht geen kennis kan nemen van aanspraken die buiten de ministeriële beslissing vallen of die het bestuur niet zijn voorgelegd.

Belgische Staat, Staatssecretaris voor maatschappelijke integratie t/ D.

Gelet op het bestreden arrest, op 17 april 1996 door het Arbeidshof te Gent gewezen;

...

Overwegende dat uit de samenhang van de artikelen 19 van de wet van 27 februari 1987 betreffende de tegemoetkomingen aan gehandicapten en 582, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek blijkt dat, zo de geschillen over de rechten, ontstaan uit de wet van 27 februari 1987, tot de bevoegdheid van de arbeidsgerechten behoren, die gerechten hun bevoegdheid ter zake uitoefenen door kennis te nemen van de beroepen tegen beslissingen van de minister ten aanzien van de hiervoren bedoelde rechten;

Dat het arbeidsgerecht derhalve alleen kan oordelen of de minister overeenkomstig de wettelijke voorschriften over het recht op tegemoetkoming heeft beslist; dat dit inhoudt dat het arbeidsgerecht alleen maar die gegevens in aanmerking kan nemen op grond waarvan de minister heeft beslist of had moeten beslissen;

Dat hieruit volgt dat het arbeidsgerecht geen kennis kan nemen van aanspraken die buiten de ministeriële beslissing vallen of die het bestuur niet zijn voorgelegd;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat eiser bij beslissing van 23 juli 1993 de aanvraag van verweerster tot tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden met ingang van 1 oktober 1992 heeft verworpen omdat de graad van zelfredzaamheid van verweerster het vereiste minimum van 9 punten op 18 niet bereikte; dat het arrest, op grond van een deskundigenverslag waarin gesteld is dat de graad van zelfred-

zaamheid van verweerster vanaf 3 februari 1994 10 punten beliep, beslist dat verweerster met ingang van 1 maart 1994 aanspraak heeft op de tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden, categorie 1, op voorwaarde dat het in aanmerkingte nemen inkomen het bedrag van de tegemoetkoming niet overtreft;

Dat het arrest aldus een aanspraak toekent die niet voor het bestuur werd aangebracht, mitsdien de voormelde wetsbepalingen schendt;

NOOT – Constante rechtspraak: zie o.m. Cass., 27 februari 1995, *R.W.*, 1995-96, 89; Cass., 26 juni 1995, *R.W.*, 1995-96, 822, noot W. Rauws.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 11 APRIL 1997

Voorzitter-rapporteur: de h. Verougstraete

Advocaat-generaal: mevr. De Raeve

Advocaat: mr. Bützler

Beslag en executie – Beslag onder derden – Evenredige verdeling – Samenloop – Taak van de gerechtsdeurwaarder

De regel uit art. 1390, zesde lid, Ger.W. heeft een algemene draagwijdte en is ook van toepassing op een uitvoerend beslag onder derden. De gerechtsdeurwaarder is verplicht zich te gedragen naar het bepaalde in art. 1627 Ger.W. wanneer een uitvoerend beslag wordt gelegd op het saldo van een bankrekening. Deze verplichting geldt ook als slechts één schuldeiser op dat bedrag beslag heeft gelegd, maar andere schuldeisers op andere activa beslag hebben gelegd.

V. t/ V.Z.W. A.

Over het middel, gesteld als volgt: schending van de artikelen 1390, zesde lid, 1543 en 1627 van het Gerechtelijk Wetboek, 529, 1991, 1992 en 1994, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek, 7, 8 en 9 van de Hypotheekwet van 16 december 1851,

doordat het hof van beroep het bestaan van een fout bij eiser aanneemt waardoor aan verweerster schade is toegebracht, op grond: «dat op de schuldvordering van de debiteur bij N.V. K. geen andere schuldeisers enig beslag hebben gelegd of zich dienaangaande hebben doen kennen; dat, met toepassing van art. 1543 Ger.W. de derde-beslagene gehouden is (met naleving van de voorwaarden gesteld in dat artikel) aan de gerechtsdeurwaarder afgifte te doen van het bedrag van het beslag; dat de wetgever een samenloop heeft georganiseerd (met evenredige verdeling) in geval van beslag op roerende goederen (na verkoop) en na inbeslagname van gelden (art. 1627 Ger.W.); dat deze bepaling betrekking heeft op het (evidente) geval van het uitvoerend beslag op roerende goederen (die verkocht moeten worden) en op het geval van beslaglegging op gelden (als bedoeld in art. 1506, tweede lid, Ger.W.); dat een derdenbeslag op de schuldvordering van het kredietsaldo, zoals in casu, niet een beslag is op gelden noch op roerende goederen; dat, hoewel de gelijkheid van de schuldeisers een algemene regel is, een actieve samenloop (d.i. het organiseren van een samenloop door de gerechtsdeurwaarder) slechts is vereist en in casu,

behoudens akkoord van de betrokkenen, slechts toegelaten wanneer deze door de wetgever wordt opgelegd; dat, wanneer zoals genoemd art. 1543 het voorschrijft de derde-beslagene enkel het bedrag moet afgeven waarvoor beslag wordt gelegd, er niets te delen valt met de andere schuldeisers (die op deze schuldvordering geen beslag hebben gelegd); dat, indien de gerechtsdeurwaarder na een beslag op de bankrekening, zoals in casu, zou moeten overgaan tot het organiseren van een samenloop waar deze nog niet aanwezig was, dit tot gevolg zou hebben dat bij elk zodanig beslag het totale voorhanden zijnde credit of schuldvorderingen geïmmobiliseerd zouden moeten worden, zodat het beslag niet beperkt zou zijn tot het bedrag van de uitvoerbare titel, daar in dat geval het totaal bedrag van de aanspraken van de schuldeisers slechts zal bekend zijn 15 dagen nadat hij de samenloop heeft georganiseerd; dat, nu de partijen het geschil hebben beperkt tot de bovengenoemde vraagstelling, en het antwoord hierop is dat (eiser) geen evenredige verdeling hoefde te doen en de gelden in ontvangst kon en ter uitvoering van zijn opdracht moest nemen, een fout van (eiser) wordt aangenomen alsmede dat door deze fout (verweerster) een schade is toegebracht»,

Overwegende dat, krachtens artikel 1390, zesde lid, van het Gerechtelijk Wetboek, overhandiging of verdeling van gelden waarop is beslag gelegd of die voortkomen van de verkoop van in beslag genomen goederen, niet kan geschieden dan overeenkomstig de bepalingen van artikel 1627 van hetzelfde wetboek;

Dat artikel 1390, dat aan de collectieve aard van het roerend beslag een concrete uitdrukking geeft, een algemene draagwijdte heeft en in de regel ook toepasselijk is bij een uitvoerend beslag onder derden;

Dat hieraan niet in de weg staat dat artikel 1627 van het Gerechtelijk Wetboek de evenredige verdeling regelt na «inbeslagneming van de gelden», nu volgens artikel 1543 van het Gerechtelijk Wetboek, de derde beslagene wiens schuld vaststaande en eisbaar is, ertoe gehouden is, overeenkomstig zijn verklaring, afgifte te doen in handen van de gerechtsdeurwaarder, van het bedrag van het beslag en de verplichting tot afgifte aldus uitvoerbaar is op het voorwerp van de schuldvordering van de schuldenaar op de derde beslagene;

Overwegende dat uit die bepalingen volgt dat, wanneer een uitvoerend beslag onder derden wordt gelegd op het saldo van een bankrekening van de beslagene, de gerechtsdeurwaarder ertoe verplicht is zich te gedragen naar het bepaalde in artikel 1627 van het Gerechtelijk Wetboek;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat verweerster door eiser een uitvoerend beslag onder derden had laten leggen op de rekening van de schuldenaar bij de N.V. K., dat alleen verweerster op dit bedrag beslag had gelegd maar dat andere schuldeisers op andere activa van de schuldenaar beslag hadden gelegd; dat het beslist dat de gerechtsdeurwaarder geen evenredige verdeling moest laten plaatsgrijpen;

NOOT – Evenredige verdeling na derdenbeslag

1. De procedure van evenredige verdeling geldt eveneens in geval van uitvoerend beslag onder derden.

Of deze procedure ook in alle gevallen moet worden toegepast, was echter het voorwerp van controverse. Meer bepaald rees er onenigheid over de vraag of deze rechtsple-

ging ook aan de orde is wanneer buiten de beslaglegger, geen enkele andere schuldeiser beslag heeft gelegd op *dezelfde* schuldvordering en/of in handen van de gerechtsdeurwaarder verzet heeft gedaan.

Deze vraag werd door het bestreden arrest ontkennend beantwoord. Volgens het Hof van Beroep te Antwerpen dient er in dat geval geen evenredige verdeling plaats te vinden en kan de gerechtsdeurwaarder de ontvangen gelden rechtstreeks overmaken aan zijn opdrachtgever (Hof Antwerpen, 3 mei 1995, *R.W.*, 1995-96, 827, met noot). Deze oplossing wordt verdedigd door een gedeelte van de rechtsleer. Door die auteurs wordt betoogd dat een evenredige verdeling niet aan de orde is wanneer de gerechtsdeurwaarder met betrekking tot de in beslag genomen schuldvordering, niet wordt geconfronteerd met concurrente aanspraken. De procedure van de evenredige verdeling moet derhalve niet worden gevolgd wanneer zich slechts één schuldeiser aandient. Voor deze opvatting wordt, benevens overwegingen van praktische aard, steun gezocht in de principes van de samenloop, in de specifieke aard van een schuldvordering als executieobject en in de wetsgeschiedenis (zie o.m. *A.P.R.*, *Beslag*, 378-379, nrs. 738-740; K. Broeckx, «Samenloop bij uitvoerend derdenbeslag», *R.W.*, 1993-94, 961-963; R. De Corte, «Samenloop en preferente aanspraken», *T.P.R.*, 1983 (213), 222; *Id.*, «Beslag en rechtsmisbruik» in *Het zakenrecht: absoluut niet een rustig bezit*, 1992 (187), 210-213, nrs. 65-69; E. Dirix, «Verhaalsrechten op schuldvorderingen», in *Liber amicorum M. Briers*, (149), 156-157).

Volgens een andere strekking in de rechtsleer heeft de verplichting voor de gerechtsdeurwaarder om zich te gedragen naar art. 1627 Ger.W. daarentegen een algemene draagwijdte. Hiertoe wordt gewezen op art. 1390, zesde lid, Ger.W., luidens hetwelk de overhandiging of de verdeling van gelden waarop beslag is gelegd of die voortkomen van de verkoop van in beslag genomen roerende goederen, niet kan geschieden dan overeenkomstig de bepalingen van art. 1627 Ger.W. (o.m. G. De Leval, *Traité des saisies*, 1988, 318, nr. 200; G. De Leval en F. Georges, «La vocation collective de la saisie-arrêt» in *Uitvoeringsrecht*, Brussel, 1996, 161-170; J.L. Ledoux, «Chronique de jurisprudence», *J.T.*, 1989, 663, nr. 253; J. Van Compernelle, «Le caractère collectif des saisies», in *Liber amicorum E. Krings*, Brussel, 1992 (843), 852, nr. 15; *Rép.Not.*, «Distribution par contribution», nr. 12; *R.P.D.B.*, «Distribution par contribution et ordre», nrs. 8-15).

2. Het Hof van Cassatie heeft zich bij laatstgenoemde strekking aangesloten. De eigen aard van de schuldvordering als executieobject weegt volgens het hof onvoldoende zwaar om een verschillende behandeling inzake de samenloop te verantwoorden. Volgens het hof heeft de verplichting uit art. 1390, zesde lid, Ger.W. een algemene draagwijdte.

Het geannoteerde arrest dat aan duidelijkheid niets te wensen overlaat, zal door de rechtspraak positief worden onthaald omdat een einde wordt gemaakt aan de rechtsonzekerheid.

De collectieve dimensie van het beslag van het gelijkheidsbeginsel worden dus sterk in de verf gezet. In die optiek sluit deze beslissing ook aan bij een ander recent arrest waarin het hof de fiduciaire cessie tot zekerheid in de ban doet (Cass., 17 oktober 1996, *R.W.*, 1996-97, 1395, met noot M.E. Storme).

Voortaan rust op de gerechtsdeurwaarder, in geval van een beslag op een schuldvordering, de verplichting om steeds een samenloop van de schuldeisers te organiseren. Hij dient de beslagberichten te raadplegen en de schuldeisers die beslag hebben gelegd op andere activa in de verdeling te betrekken.

Enkel wanneer hij niet met andere schuldeisers wordt geconfronteerd, zal hij de ontvangen gelden zonder meer kunnen overmaken aan de beslaglegger.

3. Wat de *afgifte*-verplichting van de derde-beslagene betreft, bestaat er discussie over de vraag wat onder «bedrag van het beslag» (art. 1543, eerste lid, Ger.W.) moet worden verstaan. Wordt hier bedoeld: de oorzaak van het beslag of het voorwerp van het beslag? In het bijzonder rijst de vraag of, in de eerste hypothese, ook rekening dient te worden gehouden met het bedrag van de schuldvorderingen van de schuldeisers die verzet hebben gedaan (zie en verg. *A.P.R.*, *Beslag*, 387, nr. 733; G. De Leval, *Traité*, 682; F. Top, «Loonbeslag, loondelegatie en loonoverdracht», *T.P.R.*, 1983, (363), 408, nr. 94). Nu het hof de collectieve dimensie van het derdenbeslag benadrukt, moet redelijkerwijze worden aangenomen dat voor de bepaling van het «bedrag van het beslag», niet alleen rekening dient te worden gehouden met de diverse (bewarende en uitvoerende) beslagen, maar ook met de schuldvorderingen van de verzetdoende schuldeisers. Ten belope van de som van deze bedragen is de derde overeenkomstig zijn verklaring gehouden afgifte te doen in handen van de gerechtsdeurwaarder (in die zin o.m. *R.P.D.B.*, «Saisie-arrêt bancaire», nr. 285).

Een gedeelte van de rechtsleer gaat nog verder en is van oordeel dat de afgifteverplichting betrekking heeft op het voorwerp van het beslag en dus zonder beperking tot het bedrag van de oorzaken ervan (zie o.m. M. Grégoire, *Théorie générale du concours des créanciers en droit belge*, Brussel, 1992, 373-375, nr. 526; G. De Leval en F. Georges, o.c., 166; *R.P.D.B.*, «Saisie-généralités», nr. 611). De onbeschikbaarheid van de schuldvordering ten gevolge van het beslag en de afgifteverplichting sporen in die optiek gelijk: zij treffen beide de totaliteit van de schuldvordering van de schuldenaar op de derdebeslagene. Of hiervan een bevestiging gelezen kan worden in de overweging van het hof dat de «verplichting tot afgifte aldus uitvoerbaar is op het voorwerp van de schuldvordering van schuldenaar op de derde-beslagene» is onzeker (in die zin nochtans F. Georges, «Saisie-arrêt et concours des créanciers», *J.L.M.B.*, 1997 (913), 915).

4. De regel *Vigilantibus jura subveniunt* moet hier dus wijken voor het gelijkheidsbeginsel. Dit is geen beste tijding voor de beslaglegger die frequenter zal worden geconfronteerd met andere schuldeisers die bovendien mogelijk kunnen bogen op een hogere preferentie.

Het geannoteerde arrest sluit, zoals gezegd, de mogelijkheid voor de beslaglegger uit om zich *zonder* de medewerking van de beslagene, het provenu van de beslagen schuldvordering toe te eigenen. Een dergelijke betaling kan niet tegengeworpen worden aan de overige schuldeisers en zal de aansprakelijkheid van de gerechtsdeurwaarder in het gedrang kunnen brengen.

Wanneer echter door andere schuldeisers op de schuldvordering geen beslag is gelegd, noch verzet is gedaan, dan kan de beslaglegger wel nog zijn slag thuishalen, zij het *met de medewerking* van de beslagen debiteur.

De onbeschikbaarheid ten gevolge van een beslag heeft in beginsel slechts een *relatieve* werking. Zolang andere schuldeisers zich niet hebben aangediend door op de schuldvordering (bewarend of uitvoerend) beslag te leggen of door verzet te doen, geldt de onbeschikbaarheid enkel ten gunste van de beslaglegger. Enkel deze schuldeiser kan de door de debiteur in weerwil van het beslag verrichte rechtshandelingen naast zich neerleggen. In die hypothese kan de beslaglegger op zelfstandige wijze de opheffing van het beslag toestaan (art. 1524, vierde lid Ger.W.).

De beslaglegger kan zich derhalve tegen eventueel later aantredende schuldeisers beschermen door zich de schuldvordering te laten *cederen*. De vordering verdwijnt dan uit het vermogen van de beslagene zodat het provenu aan de cessionaris/beslaglegger uitsluitend toekomt. De relatieve werking van de onbeschikbaarheid laat overigens ook toe dat de beslagene instemt met een cessie ten voordele van een derde (bv. een schuldeiser van de beslaglegger).

Om dezelfde reden is het denkbaar dat in die omstandigheden tussen de beslaglegger, de beslagen debiteur en de derde een *delegatie*-overeenkomst tot stand komt. Een dergelijke overeenkomst heeft weliswaar geen overdracht van de schuldvordering van de beslagene op de derde tot gevolg, maar leidt er wel toe dat deze vordering onbeschikbaar wordt, in die zin voege dat zij door andere schuldeisers van de beslagene/delegant niet meer in beslag kan worden genomen (J. Ronse, *Delegatieovereenkomst* in *A.P.R.*, 59, nrs. 92 en 84-85, nr. 162. Zie bv. Cass.fr., 16 april 1996, *D.*, 1996, jur., 571, met noot Larroumet).

Ook blijft het mogelijk dat de derde-beslagene, weerom met instemming van de beslagene, rechtstreeks betaalt aan de beslaglegger of aan een andere aangewezen derde (P. Raynaud, in *R.T.D.Civ.*, 1956, 787, nr. 13). Een dergelijke *aanwijzing van solvens* heeft tot gevolg dat wanneer de derde-beslagene tot betaling overgaat, de verbintenis van de beslagene tenietgaat.

Eric Dirix

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

4e KAMER – 4 NOVEMBER 1996

Voorzitter: mevr. Bosmans

Raadsheren: de hh. Dirix en Adriaensen

Advocaten: mrs. Van Orshaegen, Bruynseraede en Verbeke

Rechtsmiddelen – Hoger beroep – Bij conclusie – Partij in hoger beroep – Voeging

Hoger beroep kan worden ingesteld bij conclusie tegen iedere partij die in het geding voor de appelrechter aanwezig of vertegenwoordigd is. Deze hoedanigheid kan niet worden afgeleid uit de mogelijke voeging van het geding op grond van samenhang wegens verknachtheid, noch uit de beschikking op grond van art. 747, §2, Ger.W. tot regeling van de conclusietermijnen.

B.V.B.A. G. t/ B.V.B.A.D. e.a.

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering uitging van W. en strekte tot de veroordeling van M., in haar hoe-

danigheid van vereffenaar van B.V.B.A.D., tot betaling van de som van 200.000 fr. te vermeerderen met een schadevergoeding van 40.000 Bf en de moratoire interesten sedert 5 maart 1992 tegen 2% per maand; dat M., in haar hoedanigheid van vereffenaar van B.V.B.A.D., op haar beurt de B.V.B.A. G. tot gedwongen tussenkomst en vrijwaring gedagvaard heeft; dat W. bij conclusie een tussenvordering instelde tegen de B.V.B.A. G. op grond van art. 1798 B.W.;

Overwegende dat de eerste rechter de vorderingen ontvankelijk verklaarde, de oorspronkelijke vordering deels gegrond, de vordering tot tussenkomst en vrijwaring gegrond, en de tussenvordering ongegrond; dat M., in haar hoedanigheid van vereffenaar van B.V.B.A.D., veroordeeld werd tot betaling van de som van 208.000 fr. te vermeerderen met de gerechtelijke interesten op de som van 200.000 Bfr. sedert de datum van dagvaarding; dat de B.V.B.A. G. veroordeeld werd om M., in haar hoedanigheid van vereffenaar van B.V.B.A.D., te vrijwaren voor alle bedragen waartoe deze veroordeeld werd in de hoofdvordering zowel wat de hoofdsom, als de interesten en de kosten aangaat; dat de tussenvordering van W. afgewezen werd;

Overwegende dat het hoger beroep in de zaak nr. 1994/AR/2568 uitgaat van de B.V.B.A. G., beperkt is en strekt tot de wijziging van dit vonnis voor zover de vordering tot tussenkomst en vrijwaring dient te worden aangewezen als onontvankelijk, minstens ongegrond;

Overwegende dat het hoger beroep in de zaak nr. 1994/AR/3735 uitgaat van M., in haar hoedanigheid van vereffenaar van B.V.B.A.D., beperkt is en strekt tot wijziging van dit vonnis voor zover de oorspronkelijke vordering ontvankelijk en gegrond verklaard werd en zij veroordeeld werd tot betaling van de som van 208.000 Bfr. te vermeerderen met de gerechtelijke interesten op de som van 200.000 Bfr. sedert de datum van dagvaarding;

Overwegende dat W. bij incidenteel beroep zijn tussenvordering op basis van art. 1798 B.W. herhaalt, alsmede aanspraak maakt op het schadebeding à 20% minstens;

Overwegende dat krachtens art. 1054 Ger.W. de gedaagde in hoger beroep in de regel te allen tijde incidenteel beroep kan instellen tegen alle partijen die in het geding zijn voor de rechter in het hoger beroep; dat in de zin van die bepaling de gedaagde in hoger beroep de partij is tegen wie een (hoofd)beroep is gericht;

Overwegende evenwel dat het Hof ambtshalve de toelaatbaarheid van het hoger beroep dient te onderzoeken en zij hierbij niet gebonden is door de omschrijving als «incidenteel» beroep door de partijen gegeven; dat de partijen de mogelijkheid hebben hoger beroep in te stellen binnen een maand te rekenen vanaf de betekening van het vonnis; dat het hoger beroep op grond van art. 1056, 4°, Ger.W. tevens ingesteld kan worden bij conclusie, echter alleen ten aanzien van iedere partij die bij het geding aanwezig is of vertegenwoordigd is; dat, wanneer de appellant de beroepsakte niet ter kennis laat brengen van één der partijen die in eerste aanleg in het geding was, deze partij niet als geïntimeerde of partij terzake in hoger beroep beschouwd kan worden, nu zij niet vrijwillig tussengekomen is noch in tussenkomst geroepen is, zelfs indien zij ter zitting verschijnt en tegen haar of voor haar conclusies genomen werden; dat de ontvankelijkheid van een hoger beroep beoordeeld moet worden naar het tijdstip waarop het wordt ingesteld;

Overwegende dat de mogelijke samenvoeging van het geding op grond van de samenhang wegens verknochtheid, deze hoedanigheid niet verleent; dat dit rechtsgevolg niet afgeleid kan worden uit de vaststelling in de beschikkingen van 28 maart 1995 en 25 april 1995 in toepassing van art. 747 §2 Ger.W. tot regeling van conclusietermijnen en de bepaling van een rechtsdag, dat beide hogere beroepen (1994/AR/2568 en 1994/AR/3735) voor een goede en vlotte procesvoering samen behandeld moeten worden;

Overwegende dat het hoger beroep van W. ingesteld bij conclusie neergelegd ter griffie van dit Hof op datum van 22 februari 1995, om bovengenoemde redenen niet toelaatbaar is;

...

HOF VAN BEROEP TE GENT

10e KAMER – 7 NOVEMBER 1996

Voorzitter: de h. Debruyne

Raadsheren: de hh. Van Remoortel en Van Goethem

Openbaar ministerie: mevr. Mortier

Advocaat: mr. De Smet

Milieurecht – Varkensfokkerij – Exploitatievoorwaarden – Zeugen

1. *Als er op het ogenblik van de exploitatievergunning, noch van de vaststelling van de overtreding een definitie van het begrip «zeug» bestond in het kader van het A.R.A.B., noch van Vlare II, dan moet aan dat begrip zijn gebruikelijke betekenis worden gegeven, met inachtneming van de overige vermeldingen van de vergunning.*

2. *Onder «zeug» dient niet alleen een moederzwijn, maar elk vrouwelijk geslachtsrijp varken te worden begrepen. Niet vereist is dat het dier reeds moet gedekt zijn met het oog op de voortplanting binnen het bedrijf of dat het reeds eenmaal moet geworpen hebben.*

D.

Beklaagde wordt vervolgd om de exploitatievoorwaarde betreffende het aantal zeugen niet te hebben nageleefd. De milieu-inspectie stelde vast dat hij 200 zeugen in zijn zeugenstal hield terwijl hij er slechts 100 mocht houden. In zijn conclusie geeft de beklaagde toe dat in zijn zeugenstal 200 varkens van het vrouwelijk geslacht aanwezig waren. Hij betwist dat die varkens allen als zeugen moeten worden beschouwd in de zin van de milieuvergunning hem verleend op 17.12.1992.

Het feit dat in de terzake toepasselijke indelingsrubriek van het Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming, goedgekeurd bij besluiten van de Regent van 11.2.1946 en 27.9.1947, kortweg ARAB genoemd, enkel sprake is van varkens of gespeende dieren, zonder verder onderscheid, brengt geenszins mede dat in de vergunning geen onderscheid mocht worden gemaakt tussen verschillende soorten varkens zoals zeugen, beren en mestvarkens. Geen enkele bepaling stond hieraan in de weg en het gemaakte onderscheid paste in een zorgvuldig vergunningsbeleid nu het van algemene bekend-

heid is dat het onderscheid invloed heeft op de reproductiviteit evenals op de hoeveelheid en de samenstelling van de geproduceerde mest en derhalve op het mogelijk hinderlijk karakter van de inrichting in het geheel van de bedrijven in de streek. Niets laat toe te stellen dat de vergunning, met inbegrip van de in het geding zijnde voorwaarde, werd verleend met machtsafwending, machtsoverschrijding of met miskenning van enig algemeen beginsel van behoorlijk bestuur.

Anders dan sedert de inwerkingtreding op 1 augustus 1995 van het Besluit van de Vlaamse Regering van 1 juni 1995 houdende algemene en sectorale bepalingen inzake milieuhygiëne (B.S., 31 juli 1995, hierna kortweg *Vlarem IIbis* genoemd), het geval is, bestond er noch op het ogenblik dat de vergunning werd verleend, noch op het ogenblik van de vaststellingen, een definitie van het begrip «zeug» in het kader van het A.R.A.B. of het inmiddels vernietigde *Vlarem II*. Dit houdt in dat het moet worden begrepen in de gebruikelijke betekenis van het woord en inachtgenomen de overige vermeldingen van de vergunning, waarin de gespeende varkens worden onderverdeeld in zeugen, beren en mestvarkens.

Deze vermeldingen wijzen er zeker niet op dat het begrip zeug anders zou moeten worden gedefinieerd dan in de gebruikelijke zin van het woord. Zo dient onder «zeug» in de zin van de betrokken vergunning te worden verstaan niet alleen een moederzwijn maar elk vrouwelijk geslachtsrijp varken, bestemd voor de reproductie. Anders dan bepaald in *Vlarem IIbis* en/of in andere wetgevingen is niet vereist dat het dier reeds moet gedekt zijn met het oog op de voortplanting binnen het bedrijf of reeds eenmaal dient te hebben geworpen. Ook zeugen die bestemd zijn voor de verkoop zijn zeugen in de zin bedoeld in de milieuvergunning zoals de zeugen die produceren op het bedrijf. Trouwens het feit dat de beklaagde beide soorten zeugen in dezelfde zeugenstal onderbrengt ongeacht of ze reeds zijn gedekt of hebben geworpen, wijst er op dat hij ze allen als zeugen beschouwde. Evenmin heeft hij bij het aanvragen van zijn milieuvergunning de bevoegde overheid op een mogelijk onderscheid gewezen. Niets laat toe te veronderstellen dat de verbalisanten het begrip zeug niet in de voormelde gebruikelijke betekenis zouden hebben gebruikt. Dat de verbalisanten de stallen niet zouden hebben betreden voor de telling van de dieren doet in het licht van wat hierboven is uiteengezet hieraan geen afbreuk nu de beklaagde in zijn besluiten (pag.3) voor de eerste rechter, hernomen voor het Hof, toegeeft dat hij in de zeugenstal tweehonderd vrouwelijke dieren hield, wat overeenstemt met het aantal zeugen vastgesteld door de verbalisanten. Daaraan wordt geen afbreuk gedaan door de schriftelijke verklaring van de bedrijfsleider bij wie de verbalisanten hun informatie inwonnen.

NOOT – Over het begrip «zeug» in het milieurecht

1. Daar het milieurecht dat van toepassing was ten tijde van de strafbare feiten (*Vlarem II*), noch het A.R.A.B. een definitie vermeldde van het begrip «zeug», heeft het Hof van Beroep te Gent terecht aangenomen dat het om een geslachtsrijp vrouwelijk varken gaat, zoals trouwens vermeld staat in het K.B. van 23 juni 1994 betreffende de bescherming van varkens in varkenshouderijen (B.S., 25 augustus 1994).

2. Het Besluit van de Vlaamse Regering van 1 juni 1995 houdende algemene en sectorale bepalingen inzake milieuhygiëne (*Vlarem IIbis*), houdt er een andere definitie op na die luidens art. 1.1.2 het Besluit van de Vlaamse Regering van 6 februari 1991 houdende algemeen reglement voor de milieuvergunning aanvult.

3. *Vlarem IIbis* deelt de varkens op in zeugen, beren en/of gebruiksvarkens ouder dan tien weken. We hebben ons afgevraagd wat een gebruiksvarken is. Blijkbaar kunnen gebruiksvarkens niet worden ondergebracht bij het gebruiksvarkens, want gebruiksvarkens is niet bestemd voor de fokkerij of voor de slacht, maar voor nuttig gebruik. Nu varkens niet worden gebruikt als steeple-chasers of niet in de kar worden gespannen, moet node naar een andere definitie worden gezocht.

Vermoedelijk heeft «gebruiksvarkens» hier de betekenis van «mestvarkens», m.a.w. een gespeend varken vanaf de leeftijd van tien weken dat wordt gehouden met het oog op de vetmesting, zoals omschreven in art. 1 van het K.B. van 5 maart 1993 (B.S., 27 maart 1993).

4. Volgens het algemeen taalgebruik is een big een varken dat jonger is dan tien weken, maar biggen worden door de Vlaamse Regering – vanuit het oogpunt der milieuhygiëne – niet beschouwd als varkens. Het K.B. van 23 juni 1994 daarentegen bestempelt een big als een varken vanaf de geboorte tot aan het spenen.

5. *Vlarem IIbis* verstaat onder een «zeug» een vrouwelijk varken dat na de eerste worp in productie wordt gehouden. Deze definitie geldt niet alleen voor de hoofdstukken 5.9 en 5.28 (Dieren en/of opslag mest), maar eveneens voor de andere tekstonderdelen van het Besluit van 1 juni 1995.

De regionale definitie wijkt hier bijgevolg af van de federale en zelfs van de algemeen gangbare definitie. Nu kan men wel redenen van milieuhygiëne, mestafval en diergeneeskundige politie aanvoeren en onderscheiden belangen inroepen, maar deze afwijkende definities werken ongetwijfeld de verwarring en de gebrekkige wetstoepassing in de hand.

Idem non est idem?

A. Vandeplas

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

1e KAMER – 25 NOVEMBER 1996

Rechter: mevr. Destrijcker

Openbaar ministerie: de h. Jaques

Advocaten: mrs. Laurijssen en Buttiens loco Decordier

Nationaliteit – Toekenning statuut van staatloze – Verdrag van New York van 28 september 1954 – Bevoegdheid rechtbank van eerste aanleg – Procedure

Bij gebreke van enig bevoegd administratief orgaan is de rechtbank van eerste aanleg bevoegd om een persoon als staatloze te erkennen.

Hoewel de procedure op eenzijdig verzoekschrift moest worden ingeleid, is de vordering niet onontvankelijk aangezien de rechtspleging rechtsgeldig kan worden voortgezet op de oorspronkelijke aan de Staat betekende dagvaarding.

T. t/ Belgische Staat

Overwegende dat de vordering ertoe strekt aan eisende partij het statuut van staatloze toe te kennen volgens de criteria van het Verdrag van New York van 28 september 1954 betreffende de status van staatlozen, goedgekeurd door België bij wet van 12 mei 1960;

Overwegende dat uit de neergelegde stukken blijkt dat eisende partij geboren is te Caransebes in Roemenië op 6 juli 1968;

Dat volgens het attest van de Ambassade van Roemenië, opgesteld op 18 december 1995, blijkt dat hij oorspronkelijk de Roemeense nationaliteit bezat, doch op 24 november 1995 afstand heeft gedaan van de Roemeense nationaliteit;

Overwegende dat eisende partij een uitgeprocedeerde asielzoeker blijkt te zijn die geen machtiging verkreeg tot vestiging in België;

Dat, gelet op de vaststelling dat eisende partij thans in België geen recht heeft op een regelmatig verblijf, hij ongetwijfeld de vereiste hoedanigheid en het vereiste belang heeft tot het instellen van een vordering tot staatloosverklaring;

Overwegende dat de rechtbank bij gebreke van enig bevoegd administratief orgaan bevoegd is om een persoon als staatloze te erkennen krachtens haar bevoegdheid inzake de nationaliteit als element van de staat van personen ingevolge art. 569, 1° en 22°, Ger.W. (Rigaux, F., Fallon, M., *Dr. Int. Privé*, II, *Droit positif belge*, Brussel, 1993, 27-28, nr. 555; Denys, L., *Vreemdelingenrecht. Commentaar*, Heule UGA, 66).

Overwegende dat de ambtenaar van de burgerlijke stand niet bevoegd is om het statuut van staatloze toe te kennen; dat immers de ambtenaar van de burgerlijke stand de toestand van staatloze enkel kan vaststellen op grond van bewijzen die worden voorgelegd door de persoon die verklaart staatloos te zijn;

Dat de commissaris-generaal voor de vluchtelingen en de staatlozen op grond van de artt. 57/2 t.e.m. 57/10 Vreemdelingenwet weliswaar de bevoegdheid heeft om aan vreemdelingen het statuut van vluchteling toe te kennen doch nergens sprake is van de toekenning van de hoedanigheid van staatloze (Rb. Gent, 24 november 1994, *R.W.*, 1995-96, 25);

Overwegende dat evenmin de minister van Binnenlandse Zaken, noch de minister van Justitie bevoegd zijn om de staat van apatride toe te kennen;

Overwegende dat niettegenstaande in casu de Belgische staat, vertegenwoordigd door de minister van Binnenlandse Zaken ten onrechte gedagvaard werd, de vordering niet onontvankelijk is alhoewel de procedure op eenzijdig verzoekschrift ingeleid had moeten worden;

Dat de rechtspleging rechtsgeldig voortgezet kan worden op de oorspronkelijke aan de Staat betekende dagvaarding (Cass., 22 december 1990, *J.T.*, 1991, 105);

Overwegende dat daaruit volgt dat, aangezien verwerende partij zonder jurisdictie is, de door haar opgeworpen exceptie van borgstelling op grond van art. 851 Ger.W. (*cautio iudicatum solvi*) tegen de eisende vreemdeling niet onontvankelijk is;

Overwegende dat volgens art. 1.1 van het Verdrag van New York voor de toepassing van dit verdrag als «staatloze» geldt: een persoon die door geen enkele Staat, krachtens diens wetgeving, als onderdaan wordt beschouwd;

Overwegende dat uit het attest van de Ambassade van Roemenië van 18 december 1995 blijkt dat eisende partij op 24 november 1995 afstand deed van de Roemeense nationaliteit waardoor hij sedert die datum niet langer een Roemeens onderdaan is;

Dat nergens uit afgeleid kan worden dat eisende partij door enige andere staat beschouwd wordt als hebbende de nationaliteit van die staat;

Overwegende dat al die elementen het mogelijk maken te besluiten dat eisende partij voldoet aan de criteria gesteld door het Verdrag van New York van 28 september 1954 om als staatloze te worden erkend;

...

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE HASSELT

4e KAMER – 26 NOVEMBER 1996

Voorzitter: de h. Beerten

Advocaten: mrs. De Bus loco Van Hoyaland en Kriekels loco Byvoet

Verzekering – Diefstal – Juwelen in safe opbergen

Het opleggen van de verplichting de juwelen in een safe op te bergen heeft tot doel diefstal te voorkomen, minstens ernstig te bemoeilijken.

Door de sleutel met code achter te laten in een niet afgesloten kast, wordt aan het doel waarvoor de safe is geplaatst, voorbijgegaan. In die omstandigheden heeft de safe de diefstal op geen enkele wijze kunnen verhinderen of zelfs bemoeilijken. De verzekerde heeft aldus een situatie gecreëerd die gelijk te stellen is met het niet-nakomen van de door de verzekeraar opgelegde verplichting de juwelen in een safe op te bergen.

C. t/ N.V. E.

1. Op 21 mei 1995 werd in de woning en het kantoor van aanlegger, tijdens diens afwezigheid, ingebroken. Uit de brandkast die zich in de kantoorruimte bevond, werden juwelen en geld ontvreemd. Aanlegger verzocht zijn diefstal-verzekeraar, de N.V. E. het verlies te vergoeden. De waarde van de ontvreemde goederen werd, met inachtneming van de beperkingen bepaald in de polis, op contradictoire wijze vastgelegd op:

* juwelen	202.450
* inboedel	16.700
* gelden	126.096
* vrijstelling	6.779
	338.467

Verweerster betaalde hiervan 136.017 fr. Het resterende bedrag t.b.v. 202.450,- fr, zijnde de waarde van de juwelen, weigerde verweerster te betalen omdat deze – gelet op de omstandigheden waarin de diefstal gebeurde – niet gedekt zijn. Aanlegger ging dan ook over tot dagvaarding.

2. De polis die verweerster met aanlegger heeft afgesloten, legt aan haar verzekerde de verplichting op om de juwelen in een brandkast op te bergen.

Verweerster is van oordeel dat aanlegger niet aan deze verplichting heeft voldaan omdat uit het n.a.v. de diefstal op-

gestelde P.V. blijkt dat de sleutel met code, die toegang gaf tot de safe, was opgeborgen in een niet afgesloten kast van het kantoor en de brandkast derhalve als een gewone kast met gewone sleutel beschouwd dient te worden.

Omdat aldus, volgens verweerster, aanlegger niet aan de opgelegde verplichting heeft voldaan, dient art. 4.10 van titel VII van de algemene voorwaarden te worden toegepast.

Bedoeld artikel bepaalt:

«Van de waarborgen zijn uitgesloten de diefstallen die gepleegd werden wanneer de verzekerde de nodige middelen tot beveiliging of de maatregelen ter voorkoming van de schade die hem door de maatschappij als dwingende bepaling werden opgelegd, niet heeft getroffen, gehandhaafd of ingesteld.»

Het opleggen van de verplichting de juwelen in een brandkast te leggen, heeft tot doel diefstal te voorkomen, minstens ernstig te bemoeilijken.

Door de sleutel met code achter te laten in een niet afgesloten kast, wordt aan het doel waarvoor de safe werd geplaatst voorbijgegaan.

In die omstandigheden heeft de brandkast de diefstal op geen enkele wijze kunnen verhinderen of zelfs bemoeilijken.

Aanlegger heeft aldus een situatie gecreëerd die gelijk te stellen is met het niet-nakomen van de door de verzekeraar opgelegde verplichting de juwelen in een brandkast op te bergen.

Verweerster kan zich derhalve terecht baseren op art. 4.10 van titel VII van de algemene voorwaarden zodat de eis van aanlegger afgewezen dient te worden.

VREDEGERECHT TE ROESELARE

7 NOVEMBER 1996

Rechter: de h. Nolf

Advocaat: mr. Babut du Mares

Burgerlijke rechtspleging – Summiere rechtspleging om betaling te bevelen – Vaststaande schuld – Begrip – Taak van de vrederechter

Een vaststaande schuld in de zin van art. 1338 Ger.W. is een schuld die prima facie niet voor betwisting vatbaar is.

Een schijn van twijfel omtrent die gegrondheid noopt de rechter tot afwijzing van het verzoek tot summiere rechtspleging.

N.V.N. t/D.

Overwegende dat met de «vaststaande schuld», bedoeld bij art. 1338 Ger.W., een vordering gevisieerd werd die «prima facie schijnt vast te staan» (Storme, «De Kruimelrechter», T.P.R., 1980, 351, nr. 5), hetgeen inderdaad niet gelijk te stellen is met een vereiste van «absolute onbetwistbaarheid»; dat deze «evidente legitieme schijn» als relatief begrip beoordeeld dient te worden in verband met enerzijds, de voorwaarden die de wet zelf aan de toelaatbaarheid der vordering stelt, en anderzijds, de voorliggende dossiergegevens «ten gronde», zowel aangebracht door de verzoeker, als, in voorkomend geval, de verwerende partij;

Dat voormelde schijn niet louter door de aanwezigheid van dergelijk verweer tenietgedaan wordt: de opmerkingen van de debiteur dienen dan nog steeds op hun waarde te worden onderzocht, al volstaat het – voor een afwijzing binnen het kader van de specifieke procedure – dat zij deze «evidente legitimiteit», afgeleid uit de waarschijnlijke onbetwistbaarheid van de schuld ook slechts «schijnen» in het gedrang te brengen;

Dat het immers aansluit bij de geëigende regel van art. 1343, § 4, Ger.W. (en het niet bestaande gezag van gewijsde van een afwijzende beschikking – op het herhalingsverbod binnen het kader van de summiere rechtspleging zelf na), dat de «kruimelrechter» het alsdan bestaande geschil niet in de eigenlijke zin van het woord «beslecht» (en dus zijn rechtsmacht over een geschilpunt niet uitput in de termen van art. 19 Ger.W.), maar voor de behandeling van de zaak een debat, omringd met de traditionele proceduriële waarborgen, aan de schuldeiser oplegt: dit is zodanig waar dat:

- een afgewezen schuldeiser zelfs over geen recht op hoger beroep tegen de beschikking heeft;
- een tegenstrevende schuldenaar, geen kopie van de afwijzende beschikking ontvangt, niettegenstaande deze aan zijn bezwaren minstens gedeeltelijk tegemoet komt;
- de schuldeiser een intact recht behoudt, zijn vordering langs de gewone weg in te stellen;

Dat de betreffende procedure, te situeren tussen de verzoening enerzijds en de contradictoire rechtspleging anderzijds, dus ook slechts een beperkte beoordeling en dito motivering vergt binnen het kader van minimale formaliteiten, die eerder op een «tweederangsprocedure» wijzen dan een werkelijke «small claims procedure», laat staan een «noodprocesrecht» (Storme, *ibidem*, nr. 25);

Dat de praktijk van 90% invorderingen uit hoofde van toetredingscontracten gekoppeld aan een «zuiver symbolische rechtsbescherming van de gewone burger» nopen tot afwijzing te besluiten zodra maar een «schijn van twijfel» opduikt omtrent de «waarschijnlijke gegrondheid» van de vordering: aan de soepelheid die de wetgever heeft betuigd ten opzichte van de eiser, en diens belang bij een «economische procedure», beantwoordt een strenge beoordeling van haar toepassingsmogelijkheden en inwilliging, als filter voor wat wel met de waarde van een verstekvonnis bekleed zal worden; dat bij vaststelling van betwistingsmogelijkheden, de afwijzing der vraag zich opdringt als zijnde ongegrond

...

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van de Faculteit van de Rechtsgeleerdheid van de V.U.B. (coördinatie: prof. dr. M. van Damme)

Dit overzicht betreft de wetgeving bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van maart 1997, en kwam tot stand met medewerking van A.M. Baekke, G. Debersaques, V. De Saedeleer, P. Dufaux, K. Neiryck, R. Pascariello en L. Veny.

Parlementaire onschendbaarheid – Herziening van art. 59 Gw.

De herziening van artikel 59 G.W. (grondwetsherziening van 28 februari 1997, B.S., 1 maart 1997) hervormt funda-

menteel de regeling inzake de parlementaire onschendbaarheid van de leden van de federale assenblées; de grondwetswijziging strekt ertoe, meer bepaald 1° de bescherming van het Parlement als instelling en van het parlamentslid te verzekeren; 2° te voorzien in waarborgen voor de uitoefening van het parlementair mandaat en 3° de parlementaire onschendbaarheid gedeeltelijk af te bouwen, door het verleggen van de grens in de strafvordering vanaf welke het verlot van de betrokken assenblée moet worden verkregen (zie ook Veny, L., 'De parlementaire onschendbaarheid in een nieuw kleedje', *A.J.T.*, 1996-97, nr. 15; BOLCA, M., 'L'inviolabilité parlementaire', *C.D.P.K.*, 1997, nr. 2).

Algemeen stelt de nieuwe regeling van artikel 59, eerste lid, G.W. dat, behalve bij betrapning op heterdaad, tijdens de zitting en in strafzaken een volksvertegenwoordiger of een senator niet kan worden verwezen naar of rechtstreeks worden gedagvaard voor een hof of een rechtbank, noch worden aangehouden dan met verlot van de Kamer waarvan het parlamentslid deel uitmaakt. Bovendien kunnen dwangmaatregelen, tijdens de zitting en in strafzaken, t.o.v. een lid van een van beide Kamers waarvoor het optreden van een rechter vereist is, alleen worden bevolen door de eerste voorzitter van het hof van beroep op verzoek van de bevoegde rechter, waarna de beslissing aan de voorzitter van de betrokken Kamer wordt meegedeeld; die werkwijze hoeft evenmin te worden gevolgd bij ontdekking op heterdaad (artikel 59, tweede lid G.W.).

Overeenkomstig artikel 59, derde lid, G.W. kan huiszoeking of inbeslagname, als bedoeld in het tweede lid van de grondwetsbepaling, alleen geschieden in aanwezigheid van de voorzitter van de betrokken Kamer of van een door hem aangewezen lid. Tijdens de zitting kan de vervolging in strafzaken van een parlamentslid enkel worden ingesteld door de ambtenaren van het openbaar ministerie en de bevoegde ambtenaren (artikel 59, vierde lid, G.W.).

Ten slotte bepaalt artikel 59, vijfde lid, G.W. dat in elke stand van het onderzoek het lid, tijdens de zitting en in strafzaken, aan de Kamer waarvan hij deel uitmaakt de schorsing van de vervolging kan vragen. De betrokken Kamer dient hierover met een twee derdenmeerderheid van de uitgebrachte stemmen te beslissen. De hechtenis of de vervolging (voor een rechtcollege) van een volksvertegenwoordiger of senator wordt tijdens de zitting geschorst indien de Kamer waarvan het lid deel uitmaakt, dit vordert (artikel 59, zesde lid, G.W.).

Te benadrukken valt nog dat, met toepassing van de wijzigingsregel ex artikel 120 G.W., de nieuwe regeling ook van toepassing is op leden van de deelparlementen. De in het Belgisch Staatsblad bekendgemaakte tekst bevat geen aanwijzingen m.b.t. de inwerkingtreding van de nieuwe grondwetsbepaling.

L.V

Burgerrechtelijke en strafrechtelijke verantwoordelijkheid van ministers

De wet van 28 februari 1997 (*B.S.*, 1 maart 1997) wijzigd de wet van 17 december 1996 houdende tijdelijke en gedeeltelijke uitvoering van artikel 103 van de Grondwet, de zogenaamde Di Rupowet (*B.S.*, 18 december 1996; zie deze kroniek, *R.W.*, 1996-97, 1172). Enerzijds wordt artikel 2, §1, van de initiële uitvoeringswet aangevuld met een tweede lid lui-

dens hetwelk, in afwijking van het eerste lid, de wet niet van toepassing is op misdrijven gepleegd in de uitoefening van het ambt van lid van een gemeenschaps- of gewestregering. Anderzijds voegt de wijzigingswet in artikel 3 van de wet van 17 december 1996 een nieuwe bepaling in, waardoor de vervolging in strafzaken, als bedoeld in de wet, van een minister enkel kan worden ingesteld door ambtenaren van het openbaar ministerie en de bevoegde ambtenaren; met die nieuwe bepaling wordt o.m. een parallelisme met de vervolging van de parlamentsleden beoogd.

De wijzigingswet bevat geen nadere bepalingen betreffende de inwerkingtreding ervan.

Daarnaast regelt de bijzondere wet van 28 februari 1997 houdende tijdelijke en gedeeltelijke uitvoering van artikel 125 van de Grondwet (*B.S.*, 1 maart 1997) de burgerrechtelijke en strafrechtelijke aansprakelijkheid van een minister van een gemeenschaps- of gewestregering. Artikel 2 omschrijft het materiële toepassingsgebied van de wet, te weten de vervolging tegen een lid van een deelregering ingesteld tijdens de uitoefening van zijn ambt wegens misdrijven die de minister zou hebben gepleegd, al dan niet in de uitoefening van dat ambt, alsook de vervolging die tegen een gewezen gemeenschaps- of gewestminister wordt ingesteld wegens misdrijven die hij in de uitoefening van zijn ambt mocht hebben gepleegd; de wettelijke bepalingen gelden niet voor misdrijven gepleegd in de uitoefening van het ambt van lid in de federale regering.

Voor misdrijven zoals hierboven bedoeld, oefent een door de eerste voorzitter van het Hof van Cassatie aangewezen raadsheer de bevoegdheden van een onderzoeksrechter uit, terwijl de procureur-generaal bij hetzelfde rechtcollege de bevoegdheden van een procureur des konings op zich neemt; opsporingsdaden mogen slechts worden verricht door de procureur-generaal of op zijn vordering.

Bij het waarnemen van hun bevoegdheden houden de voormelde magistraten ermee rekening dat de vervolging in strafzaken enkel kan worden ingesteld door de ambtenaren van het openbaar ministerie en andere bevoegde ambtenaren. Behoudens betrapning op heterdaad, zijn aanhouding of voorlopige hechtenis alleen mogelijk indien de betrokken Raad daartoe toestemming geeft; de raadsheer-onderzoeker kan die handelingen verrichten. De overige dwangmaatregelen kunnen slechts, bij meerderheidsbeslissing, worden bevolen door een college, samengesteld uit de raadsheer-onderzoeker en twee andere raadsheren in het Hof van Cassatie; inzake de voorlopige hechtenis en het onderzoek aan het lichaam oefent het college tevens de functies van raadkamer uit.

Nadat het onderzoek is voltooid, zendt de procureur-generaal het verslag van de raadsheer-onderzoeker samen met zijn vordering naar de betrokken Raad, die hierover uitspraak doet nadat de minister of zijn raadsman in hun conclusies zijn gehoord; die procedure verloopt met gesloten deuren. Voor misdrijven in de uitoefening van het ministerambt gepleegd, is de bevoegde Raad die waaraan de betrokken minister politiek verantwoordelijk is of was.

De bijzondere wet is van kracht m.i.v. 1 maart 1997 tot 1 januari 1998.

L.V

Ambtenarenrecht 1

In het Belgisch Staatsblad van 1 maart 1997 werd een reeks koninklijke besluiten van 6 februari 1997 m.b.t. de evalua-

tieregeling van de federale ambtenaren en het personeel van sommige instellingen van openbaar nut bekendgemaakt. Die koninklijke besluiten brengen hoofdzakelijk wijzigingen aan in het administratief statuut van het rijkspersoneel, als vastgelegd in het K.B. van 2 oktober 1937, het K.B. van 7 augustus 1939 en het K.B. van 8 januari 1973; daarnaast worden ook enkele artikelen van het K.B. van 29 juni 1973 houdende bezoldigingsregeling van het personeel der ministeries aangepast.

Eén van de besluiten vervangt de volledige titel I van het K.B. van 7 augustus 1939 betreffende de beoordeling en de loopbaan van het rijkspersoneel, waarvan tevens het opschrift is vervangen. Het bevat in het eerste hoofdstuk de nieuwe algemene bepalingen inzake de evaluatie, o.m. het toepassingsgebied *ratione personae*, de evaluatieprocedure en het -dossier, de evaluatie-roosters en -criteria voor elk niveau, de geschiktheidscijfers,...

Hoofdstuk 2 bevat specifieke bepalingen m.b.t. de evaluatie van ambtenaren van niveau 1 (met uitzondering van de ambtenaren bekleed met rang 15 en hoger, alsook de tweetalige adjuncten), terwijl hoofdstuk 3 de bijzonderheden aangaande de beoordeling van de ambtenaren van andere niveaus behelst. In de artikelen 8 t.e.m. 13 van het gewijzigde besluit wordt een aantal overgangs- en slotmaatregelen opgenomen.

Een ander besluit brengt enkele kleine tekstuele wijzigingen aan in het K.B. van 2 oktober 1937; tevens wordt artikel 62 door een nieuwe bepaling vervangen, luidens welke een bijzondere evaluatieprocedure voor de ambtenaren-generaal en de tweetalige adjuncten zal gelden. Het nieuwe artikel 84bis §2, eerste lid, vermeldt de voorwaarden om als voorzitter van de raad van beroep te kunnen worden aangewezen.

Wat het statuut van het personeel van sommige instellingen van openbaar nut betreft wordt artikel 15sexies van het K.B. van 8 januari 1973 i.v.m. de vormingsdirecteurs vervangen; daarnaast wordt een nieuwe regeling ingevoerd betreffende de raden van beroep die kennis nemen van de bezwaren inzake evaluatie.

Wat de bezoldigingsregel betreft, bepaalt artikel 29bis, §1, van het K.B. van 29 juni 1973, zoals bij een vijfde K.B. van 6 februari 1997 ingevoegd, de gevallen waarin de ambtenaar het voordeel van een bevordering door verhoging in weddeschaal verliest en vermeldt de betrokken bepaling tevens de uitzondering op die regeling. Het nieuwe artikel 30 van het K.B. van 29 juni 1973 regelt de gevolgen van de evaluatievermelding 'onvoldoende' op de eerstvolgende weddeverhoging.

De nieuwe bepalingen van de verschillende besluiten treden in werking op 15 september 1997 voor de ambtenaren van de niveaus 1 en 2 + en op 15 september 1998 voor de ambtenaren van de overige niveaus.

L.V.

Beoefenaars van de tandheelkunde – Erkenning

Het K.B. van 10 november 1996 (B.S., 4 maart 1997, p. 4.444) richt bij het Ministerie van Sociale Zaken, Volksgezondheid en Leefmilieu een Raad van de Tandheelkunde en een Erkenningscommissie op. De opdracht van de Raad bestaat erin de minister advies te verstrekken inzake beginselkwesties en algemene aangelegenheden betreffende de tand-

heelkunde. Verder dient de Raad de minister een met redenen omkleed advies te verstrekken over de aanvragen tot erkenning als stagemeester of als stagedienst. Ook betreffen de het vaststellen van erkenningscriteria voor de beoefenaars van de tandheelkunde met een bijzondere beroepstitel, stagemeesters en stagediensten, dient de Raad aan de minister adviezen te verstrekken. Ten slotte dient de Raad aan de minister adviezen te verstrekken of voorstellen te doen in verband met richtlijnen en aanbevelingen ten behoeve van de erkenningscommissies, de stagemeesters en de kandidaten, of betreffende beginselkwesties en algemene aangelegenheden.

Elke erkenningscommissie bestaat uit een Nederlandstalige en een Franstalige kamer. De kamers van de erkenningscommissies dienen advies te verstrekken over het stageplan dat door de kandidaat wordt ingediend. Zij oefenen toezicht uit op de uitvoering van het stageplan in al zijn geleidingen. Verder dienen de kamers van de erkenningscommissies aan de minister een met redenen omkleed advies te verstrekken betreffende de aanvragen tot erkenning als beoefenaar van de tandheelkunde, houder van een bijzondere beroepstitel en de kwesties in verband met die erkenning. Zij kunnen aan de Raad, op eigen initiatief en in verenigde kamers, een met redenen omkleed advies verstrekken over de criteria voor de erkenning van de houders van de bijzondere beroepstitel en van de stagemeesters en stagediensten. Ten slotte kunnen de kamers van de erkenningscommissie aan de Raad, op eigen initiatief, een met redenen omkleed advies verstrekken over de aanvragen tot erkenning van de stagemeesters en de stagediensten.

De kandidaat moet uiterlijk binnen de eerst drie maanden van de aanvang van zijn stage, bij aangetekend schrijven, aan de minister een programma toesturen met vermelding van de instelling waar hij het theoretisch onderricht voor de bijzondere beroepstitel volgt en met vermelding van het stageplan. De bevoegde kamer spreekt zich binnen zestig dagen uit over de aanvraag tot goedkeuring van het stageplan. De met redenen omklede adviezen van de kamer worden aan de minister meegedeeld en binnen dertig dagen ter kennis gebracht van de kandidaat. De aanvraag om erkenning als houder van een bijzondere beroepstitel wordt, na het beëindigen van de stage bij een aangetekende brief, bij de minister ingediend door de belanghebbende door middel van een formulier dat door het bestuur wordt bezorgd. De met redenen omklede adviezen van de kamer worden aan de minister meegedeeld en binnen dertig dagen ter kennis gebracht van de kandidaat.

Wanneer de minister oordeelt een advies van de kamer van de erkenningscommissie niet te kunnen volgen, deelt hij dat mee aan de belanghebbende met vermelding van de redenen en deelt hij hem mee dat hij, alvorens een beslissing te treffen, het dossier voor advies voorlegt aan de bevoegde kamer van de Raad. De beoefenaar van de tandheelkunde kan binnen dertig dagen beroep instellen tegen elk advies van de kamer van de erkenningscommissie dat op hem betrekking heeft. De minister legt dit dossier dan voor advies voor aan de bevoegde kamer van de Raad. In geval van beroep of wanneer de minister van oordeel is dat hij het advies van de kamer van de erkenningscommissie niet kan volgen, wordt de beoefenaar van de tandheelkunde door de bevoegde kamer van de Raad gehoord. De bevoegde kamer spreekt zich uit binnen zestig dagen vanaf de datum waarop de zaak bij haar

aanhangig is gemaakt. De bevoegde kamer van de Raad deelt haar met redenen omkleed advies mee aan de minister. Indien de bevoegde kamer geen advies heeft verstrekt binnen de gestelde termijn, kan de minister een beslissing nemen zonder dit advies. De beslissing van de minister wordt per aangetekend schrijven ter kennis gebracht van de verzoeker en de voorzitter van de bevoegde kamer van de erkenningscommissie tegen wier advies beroep was ingesteld.

De aanvraag om erkenning als stagemeeester of als stagedienst dient per aangetekende brief te worden ingediend bij de minister. De minister stuurt deze aanvraag samen met het dossier voor advies naar de Raad en naar de bevoegde erkenningscommissie. De erkenningscommissie kan de Raad een met redenen omkleed advies verstrekken, binnen zestig dagen vanaf de datum waarop de zaak bij haar aanhangig is gemaakt. De Raad doet uitspraak op stukken. Indien zijn advies niet gunstig is, wordt het in beraad gehouden. In dat geval wordt de kandidaat-stagemeeester of de verantwoordelijke van de te erkennen stagedienst in kennis gesteld van de dag en het uur van de vergadering van de Raad tijdens welke zijn dossier wordt onderzocht. De betrokkene mag vragen persoonlijk gehoord te worden door de Raad om alle nuttige inlichtingen te verstrekken. Binnen 120 dagen na ontvangst van het dossier stuurt de Raad zijn met redenen omkleed advies naar de minister en naar de belanghebbende. De belanghebbende kan binnen een termijn van dertig dagen na ontvangst van het advies, aan de minister een nota met zijn opmerkingen bezorgen. In dat geval zendt de minister deze nota voor advies naar de Raad. De Raad spreekt zich uit binnen dertig dagen na ontvangst van de nota, en deelt zijn met redenen omkleed advies mee aan de minister en aan de belanghebbende. De minister neemt een beslissing na ontvangst van dit advies. Indien de Raad geen advies heeft gegeven binnen de gestelde termijn, kan de minister een beslissing nemen zonder dit advies.

De erkenning als stagemeeester of als stagedienst wordt verleend voor een hernieuwbare termijn van vijf jaar.

Het K.B. van 10 november 1996 voorziet niet in een specifieke datum van inwerkingtreding.

R.P.

Tewerkstelling in de niet-commerciële sector

De Vlaamse regering oordeelde dat het onontbeerlijk was om onmiddellijk gepaste maatregelen te treffen, die het mogelijk moeten maken om protocollen te sluiten waardoor de werkgelegenheid in de niet-commerciële sector kan worden gehandhaafd. Hiertoe wordt bij besluit van 21 januari 1997 (B.S., 4 maart 1997, 4.472) de geldigheidsduur van het programma ter bevordering van de werkgelegenheid in de niet-commerciële sector verlengd tot 31 december 1997. De Vlaamse minister bevoegd voor het tewerkstellingsbeleid kan bij ministerieel besluit deze geldigheidsduur inkorten.

Het besluit brengt de werkloosheidsduur die vereist is opdat een programma ter bevordering van de werkgelegenheid kan worden opgezet, tot één dag terug voor alle kwalificaties met uitzondering van administratief en onderhoudspersoneel.

Het besluit is in werking getreden met ingang van 1 januari 1997.

P.N.D.

Personeelsformatie politierechtbanken en vredegerichten

De wet van 17 februari 1997 (B.S., 5 maart 1997) wijzigd de wet van 16 juli 1970 tot vaststelling van de personeelsformatie van de politierechtbanken en de wet van 20 juli 1971 tot vaststelling van de personeelsformatie van de vredegerichten. Door middel van deze wijzigingen beoogt de wet van 17 februari 1997 het personeelskader van de vredegerichten, wat de griffiers en klerkengriffiers betreft, aan te passen aan de reële werkdruk. Tevens beoogt de wet tegemoet te komen aan de behoefte aan bevoegd en gekwalificeerd personeel.

De wet treedt in werking tien dagen na de bekendmaking ervan in het Belgisch Staatsblad.

V.D.S.

Bevolkingsregister – Referentieadres

Het nieuwe artikel 1, §2, van de wet van 19 juli 1991 betreffende de bevolkingsregisters en de identiteitskaarten en tot wijziging van de wet van 8 augustus 1983 tot regeling van een Rijksregister van de natuurlijke personen (B.S., 3 september 1991) laat toe dat personen die geen verblijfplaats hebben, op hun vraag door de gemeente waar zij gewoonlijk vertoeven, in het bevolkingsregister of in het wachtregister worden ingeschreven op een referentieadres indien zij in een mobiele woning verblijven of wanneer zij om beroepsredenen of bij gebrek aan voldoende bestaansmiddelen geen verblijfplaats hebben of meer hebben. Deze wetswijziging legaliseert derhalve het begrip «referentieadres». Afwijkingen wat de keuze van het referentieadres betreft, zijn er voor de Belgische onderdanen die verbonden zijn aan de krijgsmacht en de gezinsleden die hen vergezellen, in garnizoen in het buitenland, en die geen verblijfplaats meer hebben in België en voor de personen die bij gebrek aan voldoende bestaansmiddelen geen verblijfplaats hebben of meer hebben (wet van 24 januari 1997 houdende wijziging van de wet van 19 juli 1991 betreffende de bevolkingsregisters en de identiteitskaarten en tot wijziging van de wet van 8 augustus 1983 tot regeling van een Rijksregister van de natuurlijke personen, strekkende tot de verplichte inschrijving in de bevolkingsregisters van de personen die in België geen verblijfplaats hebben, B.S., 6 maart 1997).

Het koninklijk besluit van 21 februari 1997 tot wijziging van het koninklijk besluit van 16 juli 1992 betreffende de bevolkingsregisters en het vreemdelingenregister (B.S., 6 maart 1997) geeft uitvoering aan deze nieuwe bepaling.

G.D.

Spoorwegen – Veiligheid en gebruik van de infrastructuur

Het K.B. van 5 februari 1997 (B.S., 6 maart 1997, p. 4830) is een K.B. tot uitvoering van de richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen (91/440/EEG) van 29 juli 1991 betreffende de ontwikkeling van de spoorwegen in de Gemeenschap.

De beheerder van de spoorweginfrastructuur, d.i. de N.M.B.S., stelt de normen en voorschriften inzake de veiligheid van de spoorweginfrastructuur en van haar gebruik vast. De algemene normen en voorschriften worden in reglementen opgenomen. Het is de N.M.B.S. toegestaan dringende maatregelen te nemen die van de reglementen afwijken.

ken, indien gevaar bestaat voor de veiligheid van de spoorweginfrastructuur of haar gebruik. In het Belgisch Staatsblad wordt een inventaris bekendgemaakt die de van kracht zijnde reglementen opsomt. Deze inventaris wordt door de N.M.B.S. aan de betrokken spoorwegondernemingen en internationale samenwerkingsverbanden evenals aan het bestuur meegedeeld.

Voor 31 maart van ieder jaar dient de N.M.B.S. aan de minister en zijn gemachtigde een veiligheidsverslag over het afgelopen dienstjaar toe te zenden. Het bestuur ziet toe op de toepassing van voormelde reglementen en beoordeelt de algemene veiligheidstoestand van het net. Bovendien kunnen de ambtenaren van het bestuur op ieder ogenblik en op eigen initiatief een onderzoek met betrekking tot de veiligheid instellen of aan dergelijke onderzoeken deelnemen. De minister kan de N.M.B.S. verplichten aanvullende maatregelen te treffen inzake de veiligheid van het net.

De spoorwegondernemingen en de internationale samenwerkingsverbanden dienen aan de N.M.B.S. een gebruiksrecht te betalen voor het gebruik van de spoorweginfrastructuur. Dit gebruiksrecht dat op niet-discriminerende wijze wordt berekend, mag niet meer bedragen dan de totale kosten veroorzaakt door het gebruik van de spoorweginfrastructuur.

De N.M.B.S. heeft een recht van toegang tot de Belgische spoorweginfrastructuur voor het geheel van haar activiteiten van personen- en goederenvervoer. Verder hebben internationale samenwerkingsverbanden waarvan een Belgische spoorwegonderneming deel uitmaakt, voor het verlenen van internationale vervoerdiensten tussen de lidstaten van de Europese Unie, een recht van toegang tot de Belgische spoorweginfrastructuur. Ten slotte hebben de spoorwegondernemingen, die gevestigd zijn in een lidstaat van de Europese Unie, voor de levering van diensten van internationaal gecombineerd goederenvervoer, een recht van toegang tot de Belgische spoorweginfrastructuur.

Elk internationaal samenwerkingsverband heeft een doorvoerrecht over de Belgische spoorweginfrastructuur voor de levering van internationale vervoerdiensten die het verricht tussen de lidstaten van de Europese Unie, op voorwaarde dat in elk van deze minstens één spoorwegonderneming is gevestigd die deel uitmaakt van het samenwerkingsverband.

Alle spoorwegmaterieel dat bestemd is om over het Belgisch spoorwegnet te rijden, dient geschikt te zijn om deze infrastructuur te gebruiken. Wanneer de N.M.B.S. vaststelt dat het gebruikte materieel de veiligheid van de spoorwegen in gevaar brengt, kan zij voor dit materieel rijverbod opleggen.

De bestuurders en begeleiders van treinen die rijden op de Belgische spoorweginfrastructuur, dienen over de vereiste vorming te beschikken om de reglementen van dit besluit te kunnen naleven.

Iedere spoorwegonderneming en elk lid van een internationaal samenwerkingsverband dat de Belgische spoorweginfrastructuur gebruikt, dient het bewijs te leveren dat zij de financiële gevolgen kan dragen ingeval haar burgerlijke aansprakelijkheid in het gedrang komt. Dit bewijs kan worden geleverd, hetzij door aan te tonen dat zij een of meer verzekeringsovereenkomsten heeft gesloten die deze aansprakelijkheid gepast dekken, hetzij door aan te tonen dat ze over middelen beschikt die op korte termijn kunnen worden vrijgemaakt en die het mogelijk maken deze kosten te dekken.

De N.M.B.S. dient afzonderlijke rekeningen te houden voor enerzijds de activiteiten m.b.t. de exploitatie van vervoerdiensten en anderzijds haar activiteiten met betrekking tot het beheer van de spoorweginfrastructuur.

R.P.

Pensioenen zelfstandigen

Naar analogie van de hervorming van het pensioenbeleid voor werknemers, doorgevoerd door het koninklijk besluit van 23 december 1996 (*B.S.*, 17 januari 1997, zie deze kroniek, *R.W.*, 1996-97, 1307) worden met het koninklijk besluit van 30 januari 1997 betreffende het pensioenstelsel der zelfstandigen met toepassing van de artikelen 15 en 27 van de wet van 26 juli 1996 tot modernisering van de sociale zekerheid en tot vrijwaring van de leefbaarheid van de wettelijke pensioenstelsels en van artikel 3, § 1, 4°, van de wet van 26 juli 1996 strekkende tot realisatie van de budgettaire voorwaarden tot deelname van België aan de Europese en Monetaire Unie (*B.S.*, 6 maart 1997, 4.843) een aantal soortgelijke structurele en selectieve maatregelen doorgevoerd in het pensioenstelsel der zelfstandigen.

Het besluit voorziet in een nieuwe berekeningswijze van het proportioneel pensioen, – d.i. het pensioen dat, per loopbaanjaar gelegen na 1983, toegekend wordt in verband met de bedrijfsinkomsten –, voor het gedeelte van de loopbaan gelegen na 31 december 1996. De bedrijfsinkomsten worden voortaan opgesplitst in twee schijven, waarop een verschillende berekeningscoëfficiënt zal worden toegepast.

De pensioenleeftijd wordt voor mannen en vrouwen gelijkgeschakeld op 65 jaar, met een geleidelijke overgang voor vrouwen in een periode die loopt van 1 januari 1997 tot 1 december 2008. Tengevolge hiervan wordt in diezelfde periode de noemer van de loopbaanbreuk voor mannen en vrouwen geleidelijk op 45 gebracht.

De toekenning van een vervroegd pensioen vanaf 60 jaar wordt voortaan gekoppeld aan een loopbaanvoorwaarde die, over alle pensioenstelsels heen, evolueert van 20 jaar in 1997 tot 35 jaar in 2005. In het kader van de gelijke behandeling van mannen en vrouwen wordt het verminderingpercentage van 5% per jaar vervroeging ook ingevoerd voor vrouwen. Een aantal minimumvereisten en de periodes die voor de opening van het recht op vervroegd pensioen in aanmerking komen, worden voor de verschillende pensioenstelsels vastgelegd.

Het besluit voorziet in de juridische basis voor de invoering van een halftijds pensioen en de mogelijkheid tot toekenning van een pensioenbijslag aan gepensioneerd zelfstandigen, in de vorm van een aantal extra loopbaanjaren, voorzover de beroepsloopbaan als zelfstandige ten minste gelijk is aan twee derde van een volledige loopbaan en het rustpensioen ingaat tussen 1 juli 1997 en 1 december 2009.

Een geleidelijke gelijkberechtigting van mannen en vrouwen wordt ook nog gerealiseerd, enerzijds inzake bijdragen na de pensioenleeftijd en anderzijds door een geleidelijke toegang tot de verzekering tegen arbeidsongeschiktheid voor zelfstandigen voor vrouwen tussen 61 en 65. Tot slot worden de wet van 23 december 1994 tot instelling van een communautaire steunregeling voor vervroegde uittreding in de landbouwsector een aantal noodzakelijke aanpassingen van de verwijzingen aangebracht.

Het besluit is op 1 juli 1997 in werking getreden.

A.M.B.

Grond- en pandenbeleid

Het besluit van de Vlaamse regering van 19 december 1996 betreffende het grond- en pandenbeleid voor huisvestingsdoeleinden in woonkernen (B.S., 6 maart 1997) geeft uitvoering aan de artikelen 94 en 95 van de Huisvestingscode. Onder de bij dit besluit gestelde voorwaarden kan de Vlaamse minister bevoegd voor huisvesting, binnen de perken van de daartoe op de begroting van de Vlaamse Gemeenschap beschikbare kredieten, subsidies toekennen. Deze subsidies kunnen verleend worden aan de initiatiefnemers die hetzij afzonderlijk, hetzij in onderlinge samenwerking, rekening houdend met de behoeften inzake sociale huisvesting, overgaan tot één of meer verrichtingen om gezonde woonkernen te realiseren.

De verrichtingen die aanleiding kunnen geven tot subsidies, worden opgesomd in het besluit (art. 3) en betreffen: 1° de verwerving, met het oog op gehele of gedeeltelijke sloop en de bouw van woningen, van: a) één of meer gebouwen die niet beantwoorden aan de vereisten van stabiliteit, bouwfysica of veiligheid; b) één of meer andere gebouwen die ongezond zijn door de omgeving of onverenigbaar met een rationele ruimtelijke ordening, voorzover ze een complex van gebouwen vormen met de in a) vermelde gebouwen; c) een complex van gebouwen die ongezond zijn door omgeving of onverenigbaar met een rationele ruimtelijke ordening; 2° de verwerving, met het oog op de renovatie, de verbetering of de aanpassing ervan tot sociale woningen of gemeenschapsvoorzieningen, van één of meer onbewoonbaar verklaarde of ongeschikte woningen, of verwaarloosde of leegstaande gebouwen die niet meer overeenkomstig hun functie worden gebruikt, en 3° de verwerving, met het oog op de realisatie van woningen of een sociale verkaveling, van een in een bestaande woonkern gelegen gebouwd of ongebouwd perceel waarvan de grondwaarde het forfaitair vastgestelde grondquotum overtreft. Belangrijk is dat de verwerving niet mag hebben plaatsgehad vóór de indiening van de aanvraag tot subsidiëring. De subsidie die uiteindelijk wordt toegekend, verschilt naargelang de verrichting valt onder artikel 3, 1°, artikel 3, 2°, of artikel 3, 3°, van het besluit.

Dit besluit treedt in werking op dezelfde dag als het besluit van de Vlaamse regering van 19 december 1996 houdende vaststelling van de procedure inzake de programmering en de subsidiëring van operaties en werken die voor sociale huisvestingsdoeleinden worden uitgevoerd. De datum van inwerkingtreding van dit laatste besluit wordt bepaald door de Vlaamse minister bevoegd voor huisvesting.

V.D.S.

Waardenvervoer

Het *Belgisch Staatsblad* van 7 maart 1997 bevat de (ver)nieuw(d)e regeling inzake het waardenvervoer:

- het koninklijk besluit van 28 februari 1997 betreffende de technische kenmerken en de homologatie van de voertuigen voor het waardenvervoer gebruikt door de bewakingsondernemingen en de interne bewakingsdiensten bevat het technische gedeelte. De bepalingen ervan stemmen inhoudelijk overeen met de bepalingen van het koninklijk besluit van 27 februari 1992 houdende de technische specificaties en de homologatie van voertuigen bestemd voor het waar-

dentransport door de bewakingsondernemingen en de interne bewakingsdiensten, als gewijzigd door het K.B. van 4 maart 1996 (B.S., 15 maart 1996), met dien verstande dat (zie verslag aan de Koning, B.S., 7 maart 1997, p. 4984), er een aantal terminologische wijzigingen zijn aangebracht en dat de voertuigen voor waardenvervoer die in gebruik waren vóór de inwerkingtreding van dit besluit (7 maart 1997), in overeenstemming moeten worden gebracht met de bepalingen van dit besluit vóór de in artikel 10 bepaalde data (verslag aan de Koning, B.S., 7 maart 1993 p. 4984);

- Het koninklijk besluit van 28 februari 1997 houdende regeling van bepaalde methodes ter beveiliging van het waardenvervoer houdt een coördinatie in van het koninklijk besluit van 4 maart 1996 ter vervanging van het koninklijk besluit van 27 februari 1992 houdende regeling van bepaalde methodes voor beveiligd waardenvervoer (B.S., 15 maart 1996), als gewijzigd door de koninklijke besluit van 18 november 1996 en 14 januari 1997;

- De ministeriële besluiten van 3 maart 1997 betreffende de controleprocedure van de voertuigen voor waardenvervoer gebruikt door de bewakingsondernemingen en de interne bewakingsdiensten, van 3 maart 1997 houdende de goedkeuringsprocedure van de beveiligingssystemen van waarden en van 3 maart 1997 tot oprichting van de Commissie betreffende de beveiliging van waarden, geven uitvoering aan het voornoemde koninklijk besluit van 28 februari 1997.

G.D.

Normen voor kamers en studentenkamers

Met het decreet van 4 februari 1997 (B.S., 7 maart 1997, p. 5007) bepaalt de Vlaamse Gemeenschap de kwaliteits- en veiligheidsnormen waaraan kamers en studentenkamers dienen te beantwoorden. Het decreet is niet van toepassing op studentenhuizen die door onderwijsinstellingen werden gerealiseerd als sociale voorzieningen voor studenten.

In een eerste hoofdstuk stelt het decreet een aantal normen vast die gemeenschappelijk zijn voor kamers en studentenkamers. Het decreet schrijft voor dat de minimale hoogte tussen vloer en plafond van elke kamer of studentenkamer 2,20 meter moet zijn. Elke kamer of studentenkamer dient bovendien voldoende verluchtungs- en verlichtingsmogelijkheden te hebben door ten minste één venster dat verticaal kan worden geopend of door ten minste één dakvenster dat kan worden geopend. Een wastafel met stromend water en een aansluiting op het elektriciteitsnet dienen eveneens aanwezig te zijn in elke kamer of studentenkamer. Elke kamer en studentenkamer dient over een voldoende en veilige verwarming te beschikken. Teneinde de individuele levenssfeer te waarborgen moet elke kamer of studentenkamer rechtstreeks toegankelijk zijn, en niet via een andere kamer of studentenkamer. Een kamerwoning, studenten- of studentengemeenschapshuis dient per groep van zes bewoners over een w.c. met waterspoeling en reukafsnijder te beschikken. Bovendien dienen zij te beschikken over een ruimte voor het onderhoudsmateriaal. Ten slotte dient elke kamer of studentenkamer te voldoen aan alle vereisten inzake brandveiligheid.

De Vlaamse regering zal richtprijzen opstellen voor de verhuur van kamers in kamerwoningen, studentenhuizen en

studentengemeenschapshuizen, rekening houdend met de kwaliteit, oppervlakte, voorzieningen en locatie.

Het tweede hoofdstuk bevat een aantal specifieke normen waaraan kamers dienen te voldoen. Een kamer waarin geen kookmogelijkheden, noch een bad of een stortbad aanwezig zijn, dient een oppervlakte van minstens 12 m² te hebben wanneer ze wordt bewoond door één persoon. Per bijkomende bewoner wordt deze oppervlakte verhoogd met 6 m². De huurders van deze kamers dienen in de gemeenschappelijke ruimtes te beschikken over kookmogelijkheden en een bad of een stortbad.

Het derde hoofdstuk bevat een aantal specifieke normen voor studentenkamers. De studentenkamer die na de inwerkingtreding van dit decreet wordt gebouwd, dient eveneens een minimale oppervlakte te hebben van 12 m². Niettemin mag de afgifte van een conformiteitsattest gedurende een periode van tien jaar na de inwerkingtreding van dit decreet niet worden geweigerd voor de studentenkamer die vóór de inwerkingtreding van dit decreet werd gebouwd overeenkomstig de geldende bepalingen inzake ruimtelijke ordening en stedenbouw, en die een minimale oppervlakte heeft van 9 m². Ieder studenten- of studentengemeenschapshuis dient bovendien te beschikken over een gemeenschappelijke ruimte. Wanneer deze gemeenschappelijke ruimte wordt aangewend als keuken, moet de oppervlakte ervan minstens 1,5 m² per studentenkamer bedragen, zonder minder te mogen bedragen dan 6 m². Verder moet er een ruimte voorzien zijn voor de berging van fietsen. Per groep of deel van een groep van zes studenten moet er een bad of stortbad beschikbaar zijn. De gemeente heeft de mogelijkheid om bij verordening strengere veiligheids- en kwaliteitsnormen op te leggen en het te huur stellen of verhuren van kamers aan een voorafgaande vergunning te onderwerpen. Na goedkeuring in de gemeenteraad wordt deze gemeentelijke verordening ter bekrachtiging voorgelegd aan de Vlaamse regering.

De conformiteit van de kamerwoning en van elke kamer afzonderlijk met de bovenvermelde veiligheids- en kwaliteitsnormen, wordt vastgesteld in een conformiteitsattest. Dat conformiteitsattest bepaalt het maximumaantal bewoners of studenten. Tevens vermeldt het conformiteitsattest het maximaal toegelaten aantal bewoners per kamer of studentenkamer. Ten slotte wordt in het conformiteitsattest een richthuurprijs vermeld. Een afschrift van het attest dient op een zichtbare plaats in de kamerwoning, studentengemeenschapshuis of studentenkamer te worden aangebracht.

De verhuurder dient het conformiteitsattest aan te vragen bij het college van burgemeester en schepenen van de gemeente waar de kamer of studentenkamer gelegen is. Indien het college van burgemeester en schepenen de uitreiking van het conformiteitsattest weigert, kan de verhuurder daartegen beroep aantekenen bij de bestendige deputatie. Behoudens verval of intrekking, blijft het conformiteitsattest geldig voor een periode van vijf jaar.

Het conformiteitsattest vervalt van rechtswege vanaf het ogenblik dat de kamerwoning of het studentengemeenschapshuis ongeschikt of onbewoonbaar wordt verklaard. Indien de kamerwoning of het studentengemeenschapshuis structureel wordt gewijzigd door verbouwing, vervalt het conformiteitsattest van rechtswege. Na de structurele wijzigingen dient de verhuurder een nieuw conformiteitsattest aan te vragen. Het conformiteitsattest wordt door het college van burgemeester en schepenen ingetrokken wanneer de kamer-

woning, de kamer, het studentengemeenschapshuis of de studentenkamer niet langer voldoet aan de in dit decreet vooropgestelde veiligheids- en kwaliteitsnormen. Indien de kamer of studentenkamer aan meer personen wordt verhuurd dan volgens het conformiteitsattest is toegelaten, wordt het attest eveneens ingetrokken. De gewestelijke ambtenaren, bedoeld in artikel 24, 3°, van het decreet op de heffing ter bestrijding van leegstand en verkrotting, zijn eveneens bevoegd om het conformiteitsattest in te trekken. Elke belanghebbende of vereniging die de belangen van huurders of studenten verdedigt, kan een klacht indienen tegen een verhuurder van kamers bij het college van burgemeester en schepenen. Het college van burgemeester en schepenen is verplicht elke klacht aan een grondig onderzoek te onderwerpen en in voorkomend geval over te gaan tot de intrekking van het conformiteitsattest.

Een kamer of een studentenkamer die niet beantwoordt aan de in dit decreet vooropgestelde veiligheids- en kwaliteitsnormen, is ongeschikt en valt onder toepassing van de bepalingen van het decreet op de heffing ter bestrijding van leegstand en verkrotting. Bovendien zal de verhuurder van dergelijke ongeschikte kamers worden gestraft met een geldboete van 100 tot 10.000 frank wanneer hij geen geldig conformiteitsattest kan voorleggen.

Met het oog op de naleving van dit decreet neemt de burgemeester alle noodzakelijke maatregelen. Indien deze maatregelen gepaard gaan met gedwongen uitdrijving, neemt de burgemeester de nodige initiatieven met het oog op de herhuisvesting van de betrokken bewoners.

De burgemeester, de door hem aangestelde technische ambtenaren en ambtenaren van de gemeente of de gewestelijke ambtenaren, hebben het recht tussen acht uur en twintig uur de kamerwoning en de kamers, de studentengemeenschapshuizen en studentenkamers te bezoeken om de conformiteit ervan met de veiligheids- en kwaliteitsnormen vast te stellen en de naleving van de bepalingen van dit decreet te controleren.

De bestaande kamers en studentenkamers moeten aan de bepalingen van dit decreet beantwoorden binnen een termijn van één jaar na de inwerkingtreding ervan. De conformiteitsattesten moeten vóór het verstrijken van een termijn van één jaar na de inwerkingtreding van het decreet worden aangevraagd. Het decreet treedt op 1 september 1998 in werking.

R.P.

Tewerkstellingsakkoorden I

Het K.B. van 24 februari 1997 (*B.S.*, 11 maart 1997, 5.182) bevat een aantal nadere voorwaarden m.b.t. de tewerkstellingsakkoorden die met toepassing van de wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen, worden gesloten.

De werkgevers die aanspraak willen maken op de voordelen van hoofdstuk IV van de wet van 26 juli 1996 moeten voldoen aan de bepalingen betreffende het recht op beroepsloopbaanonderbreking, het recht op halftijds brugpensioen, de stage der jongeren en daarenboven dienen ze in orde te zijn met alle wettelijke en reglementaire verplichtingen inzake aangifte van werknemers en alle betalingen aan de R.S.Z.

De tewerkstellingsakkoorden die kunnen worden gesloten, moeten ten minste twee tewerkstellingsbevorderende maatregelen bevatten die aanleiding kunnen geven tot de aanwerving van bijkomende werknemers. Ten minste één tewerkstellingsbevorderende maatregel moet worden gekozen uit het algemeen kader van arbeidsbevorderende maatregelen. Hieronder worden verstaan de maatregelen betreffende de invoering van een recht op voltijdse of deeltijdse loopbaanonderbreking boven op het recht op loopbaanonderbreking dat is geregeld in het K.B. van 6 februari 1997, de invoering van vrijwillige deeltijdse arbeid met opdeling van de arbeidsplaatsen, de invoering van collectieve arbeidsduurvermindering, de invoering van flexibele uurroosters en de beperking van overuren, de invoering van een maatregel tot bijkomende vorming en opleiding van de werknemers tijdens de werkuren en de invoering van een recht op halftijds brugpensioen boven op het recht op halftijds brugpensioen dat geldt in de sector of de onderneming.

De bijkomende aanwervingen worden slechts in aanmerking genomen in de mate waarin ze werden gerealiseerd ter uitvoering van een tewerkstellingsakkoord. De akkoorden moeten d.m.v. een collectieve arbeidsovereenkomst worden gesloten in een paritair comité of subcomité vóór 31 maart 1997. Deze datum kan worden verlengd tot 1 september 1997. De tewerkstellingsakkoorden moeten op de griffie van de Dienst van Collectieve Arbeidsbetrekkingen worden neergelegd.

De C.A.O. kan voorzien in de toepassing van arbeidsbevorderende maatregelen met directe uitwerking of arbeidsbevorderende maatregelen zonder directe uitwerking. In beide gevallen dient de C.A.O. door de minister van Tewerkstelling en Arbeid te worden goedgekeurd.

Indien op het niveau van het paritair comité of van een paritair subcomité niet wordt overgegaan tot het sluiten van een collectieve arbeidsovereenkomst, kan op ondernemingsniveau een tewerkstellingsakkoord worden gesloten. In beginsel dient dit te gebeuren vóór 31 mei 1997, maar de regering behoudt de mogelijkheid om deze termijn te verlengen. In elk geval moet het akkoord worden gesloten vóór 1 september 1997. In de ondernemingen met een vakbondsafvaardiging of met 50 en meer werknemers kan een tewerkstellingsakkoord d.m.v. een C.A.O. worden gesloten. Deze C.A.O. moet worden goedgekeurd door de minister van Tewerkstelling en Arbeid. In de ondernemingen met minder dan 50 werknemers en zonder vakbondsafvaardiging kan een tewerkstellingsakkoord d.m.v. een toetredingsakte worden gesloten. Het besluit regelt een procedure waarbij de werkgever de werknemers een register ter beschikking moet stellen waarin ze schriftelijke bemerkingen kunnen opnemen.

Indien de werkgever aan die voorwaarden beantwoordt, kan hij, voor elke werknemer die na 31 december 1996 wordt aangeworven, een vermindering van werkgeversbijdragen genieten die per kwartaal gelijk is aan 20% van het gemiddeld trimesterieel brutoloon van de werknemers tewerkgesteld in de onderneming. De vermindering van de werkgeversbijdragen per aangeworven werknemer mag evenwel niet hoger zijn dan 50.000 frank per trimester en kan nooit meer bedragen dan de werkgeversbijdrage voor die werknemer. Daarenboven mag het bedrag van de vermindering bepaalde percentages, die in het besluit worden opgesomd, niet overschrijden.

Het besluit heeft uitwerking vanaf 1 januari 1997 en houdt op van kracht te zijn op 31 december 1998.

P.N.D.

Vervoer van dieren

Het K.B. van 20 december 1996 (*B.S.* 13 maart 1997, p. 5.910) handelt over maatregelen die moeten worden genomen met het oog op de bescherming van dieren tijdens het vervoer. Dit K.B. vloeit voort uit de verplichting zich binnen de voorgeschreven termijn te schikken naar Richtlijn 95/129/EEG).

Artikel 1 bepaalt op welke dieren dit K.B. van toepassing is. Het K.B. is in geen geval van toepassing op vervoer dat geen handelskarakter heeft. Het vervoer van dieren is slechts toegestaan aan vervoerders die beschikken over een erkenning. Voor vervoerders met vestiging in België, dient deze erkenning te worden afgeleverd door de Veterinaire Diensten van het Ministerie van Landbouw en van Kleine en Middelgrote Ondernemingen. Voor vervoerders met een vestiging buiten België, maar binnen de Europese Unie, dient deze erkenning te worden afgeleverd door de bevoegde overheid van een lidstaat. Vervoerders met een vestiging in een derde land, dienen een erkenning te verkrijgen afgeleverd door één van de voornoemde overheden.

De erkenning wordt verleend door de Veterinaire Diensten van het Ministerie van Landbouw en van Kleine en Middelgrote Ondernemingen aan vervoerders die daartoe een aanvraag indienen en die voldoen aan de bepalingen van dit besluit. De dienst kan de erkenning schorsen of intrekken in geval van herhaalde overtredingen van dit besluit. De erkenning kan eveneens worden ingetrokken in geval van een overtreding waarbij de dieren ernstig lijden, of in geval van een overtreding vastgesteld door de bevoegde overheid van een andere lidstaat van de Europese Unie.

Het vervoer van dieren dient plaats te hebben overeenkomstig de bepalingen en de bijlagen van dit besluit. Dieren mogen alleen worden vervoerd indien zij geschikt zijn voor de geplande reis en als voorzieningen zijn getroffen voor de verzorging van de dieren tijdens de reis en bij aankomst op de plaats van bestemming. Tijdens de gehele duur van de reis dienen de dieren vergezeld te zijn van documenten waaruit blijkt wat de oorsprong is en wie de eigenaar is. Uit deze documenten moet ook de plaats van vertrek en de plaats van bestemming kunnen worden afgeleid. Ten slotte moeten deze documenten melding maken van de datum en het uur van het begin van de reis. Deze documenten zijn niet vereist indien het een vervoer van dieren betreft waarbij de afstand tussen plaats van vertrek en plaats van bestemming kleiner of gelijk is aan 50 km. Voor een aantal in het K.B. opgesomde dieren, zijn deze documenten evenmin vereist wanneer het een vervoer van en naar markten betreft.

De vervoerder dient een aantal in het K.B. opgesomde verplichtingen na te leven. Hij heeft onder meer de verplichting een reisschema op te stellen indien hij bepaalde dieren naar het buitenland vervoert en de reistijd meer dan 8 uur bedraagt. Dit reisschema moet worden voorgelegd aan de inspecteur-dierenarts van de Veterinaire Dienst zodat deze het nummer of de nummers van de gezondheidscertificaten erop kan vermelden en zijn stempel kan aanbrengen. Het reisplan moet gedurende de reis aan het gezondheidscertificaat gehecht blijven. De vervoerder dient een duplicaat van bo-

vengenoemd reisschema gedurende zes maanden te bewaren, en het desgevraagd aan de bevoegde overheid voor te leggen. Verder bevat het K.B. ook een aantal voorschriften in verband met het voederen, het drenken en het rusten van de dieren.

Het K.B. bepaalt dat elke vertraging tijdens het vervoer of elk lijden van de dieren door stakingen of andere omstandigheden, die de toepassing van dit besluit verhinderen, moeten worden vermeden of tot een minimum moeten worden beperkt door aan dergelijke transporten voorrang te verlenen, meer bepaald bij de afhandeling van formaliteiten in havens, luchthavens, spoorwegstations of rangeerterreinen. Wanneer een zending dieren tijdens het vervoer gedurende meer dan twee uur moet worden opgehouden, dienen passende maatregelen te worden getroffen om de dieren te kunnen verzorgen. Indien tijdens het vervoer wordt geconstateerd dat de bepalingen van dit besluit niet worden nageleefd, moet hij die verantwoordelijk is voor het vervoermiddel, de maatregelen nemen die de bevoegde overheid nodig acht om het welzijn van de betrokken dieren te garanderen.

Invoer, doorvoer en vervoer vanuit derde landen van levende dieren zijn alleen toegestaan indien de vervoerder zich er schriftelijk toe verbindt aan de eisen van het besluit te voldoen, en verklaart de hiervoor noodzakelijke maatregelen te hebben genomen.

Het K.B. van 20 december 1996 is in werking getreden op de dag waarop het in het Belgisch Staatsblad is bekendgemaakt.

R.P.

Burgerrechtelijke aansprakelijkheid motorrijtuigen

Luidens artikel 97 van de wet van 9 juli 1975 betreffende de controle der verzekeringsondernemingen kan de Koning, bij in ministerraad overlegd besluit, de bepalingen van die wet aanpassen aan de verplichtingen die voor België voortvloeien uit internationale overeenkomsten en verdragen. Met toepassing van die wetsbepaling heeft het koninklijk besluit van 19 januari 1997 (*B.S.*, 14 maart 1997, p. 6.009) een paragraaf 6 toegevoegd aan artikel 80 van de voornoemde wet.

In het nieuwe artikel 80, § 6, van de wet, wordt, via een verruiming van de bevoegdheden van het Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds, het principe in de wet ingeschreven dat elke bij een verkeersongeval betrokken persoon of zijn rechthebbenden bij dat Fonds van de identiteit van de verzekeringsondernemingen die de burgerlijke aansprakelijkheid dekken, kennis kunnen nemen. Het bepalen van de vorm en de inhoud van de aanvraag tot kennisgeving, alsmede van de door de diverse diensten en instellingen te verstrekken inlichtingen wordt overgelaten aan de Koning. Voorts wordt in het nieuwe artikel 80, § 6, van de wet, het beroepsgeheim geregeld.

In hetzelfde Staatsblad van 14 maart 1997 (p. 6.010) wordt een tweede koninklijk besluit van 19 januari 1997 bekendgemaakt dat in de uitvoering voorziet van het nieuwe artikel 80, § 6, van de wet van 9 juli 1975. In dit laatste besluit wordt tevens de datum van inwerkingtreding van de twee koninklijke besluiten vastgesteld. De beide koninklijke besluiten van 19 januari 1997 treden in werking op de eerste dag van de zevende maand volgend op die gedurende welke zij in het Belgisch Staatsblad zijn bekendgemaakt.

M.V.D.

Rijksregister – Toegang voor de Belgische Nationale Orde van Advocaten

Bij koninklijk besluit van 26 februari 1997 (*B.S.*, 14 maart 1997, inwerkingtreding op dezelfde dag) wordt aan de leden van de Belgische Nationale Orde van Advocaten of aan de persoon die hij daartoe schriftelijk machtigt, toegang verleend tot de informatiegegevens bedoeld in artikel 3, eerste lid, 1° tot 9°, en tweede lid, van de wet van 8 augustus 1983 tot regeling van een rijksregister van de natuurlijke personen, enkel wanneer een verzoek in die zin tot hem wordt gericht door een advocaat die op het tableau van de orde of op de lijst van de stagiairs van een Belgische balie is ingeschreven en met als enig doel aan die advocaat de informatie mee te delen die hij nodig heeft in het raam van het aanspannen, voeren en beëindigen van een rechtszaak die hem wordt toevertrouwd of om handelingen te vervullen die voortgaan aan een geschillenprocedure (art. 1, eerste lid, van het koninklijk besluit van 26 februari 1997 waarbij aan de Belgische Nationale Orde van Advocaten toegang wordt verleend tot de informatiegegevens van het rijksregister van de natuurlijke personen).

In het verzoek dat de advocaat richt tot de Nationale Orde dient hij aan te geven welk type van procedure hij van plan is in te stellen en preciseert hij de informatiegegevens die hij noodzakelijkerwijze moet kennen voor de noodwendigheden van deze procedure. Indien hij onder die gegevens de mededeling beoogt van de nationaliteit, de burgerlijke staat of de samenstelling van het gezin moet hij zijn verzoek in het bijzonder motiveren (art. 2).

De verkregen informatie mag slechts worden gebruikt door de advocaat voor de noodwendigheden van de procedure waarvoor hij ze van de Nationale Orde heeft ontvangen (art. 3). Ze mag niet aan derden worden megedeeld, waarbij het tweede lid van artikel 3 bepaalt wie voor de toepassing van deze bepaling geen derde is (bv. de partijen in het geding en hun raadsman).

G.D.

Wijziging art. 79, vijfde lid, Ger.W.

De wet van 21 januari 1997 (*B.S.*, 15 maart 1997) wijzigt artikel 79, vijfde lid, van het Gerechtelijk Wetboek. Krachtens de nieuwe bepaling kunnen de rechters in de jeugdrechtbank voortaan zitting nemen in de kamers voor burgerlijke zaken van de rechtbank van eerste aanleg. Is dit het geval, dan worden zij bij voorrang belast met de aangelegenheden die behoren tot het familierecht. Verder wordt bepaald dat de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg de rechter in de jeugdrechtbank, bij wijze van uitzondering en op advies van de procureurs des Konings, kan verzoeken zitting te nemen in de kamers voor correctionele zaken van de rechtbank van eerste aanleg. Deze rechters worden dan bij voorrang belast met de strafzaken betreffende misdrijven tegen de orde der familie en tegen de openbare zedelijkheid.

De wet van 21 januari 1997 vermeldt geen bijzondere datum van inwerkingtreding.

K.D.S.

Wijziging art. 195 Ger.W. – Alleenbeslissende rechter

Artikel 195, eerste lid, van het Gerechtelijk wetboek wordt door de wet van 21 januari 1997 (*B.S.*, 15 maart 1997) vervangen. Overeenkomstig de nieuwe bepaling kunnen alle werkende rechters in de rechtbank van eerste aanleg die gedurende ten minste drie jaar het ambt van rechter of van magistraat van het openbaar ministerie hebben uitgeoefend, als enige rechter zitting houden. Daarnaast kunnen, na het schriftelijk en met redenen omklede advies van de procureur des konings en van de stafhouder van de Orde van Advocaten, alle werkende rechters in de rechtbank van eerste aanleg, ongeacht hun anciënniteit, als enige rechter zitting houden op voorwaarde evenwel dat de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg de noodzaak daarvan aantoont.

De wet van 21 januari 1997 vermeldt geen bijzondere datum van inwerkingtreding.

V.D.S.

Stedenbouwwetgeving

Bij decreet van 4 maart 1997 (*B.S.*, 15 maart 1997) wordt het besluit van de Vlaamse regering van 22 oktober 1996 tot wijziging van het besluit van de Vlaamse regering van 24 september 1996 tot coördinatie van de wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw (*B.S.*, 15 maart 1997, p. 6105) bekrachtigd. Voortaan heet de coördinatie van de stedenbouwwet «Decreet betreffende de ruimtelijke ordening, gecoördineerd op 22 oktober 1996» en is het vaak chaotisch citeren van de aanvullende bepalingen voor het Vlaamse Gewest (titel V van de stedenbouwwet van 29 maart 1962) – citeer ik nu artikel 79, dan wel artikel 45, § 2, van de stedenbouwwet? – definitief van de baan. De coördinatie is geen «zuivere» coördinatie, aangezien het coördinatiebesluit door de decreetgever is bekrachtigd (voor de redenen van deze bekrachtiging, zie het advies van de Raad van State, afdeling wetgeving, *Gedr. St.*, VI. Parl., 1996-97, nr. 489/1, 141-142, en memorie van toelichting, *Gedr. St.*, VI. Parl., 1996-97, nr. 489/1, 2-4): in bepaalde gevallen heeft de aangepaste tekst ogenschijnlijk namelijk mogelijke inhoudelijke repercussies (vgl. bv. art. 43, eerste lid, stedenbouwwet met art. 41, eerste lid, van de coördinatie).

Zoals gebruikelijk, zijn wijzigings-, overgangs- en opheffingsbepalingen, «alsmede reeds voorbijgestreefde bepalingen» niet opgenomen in de coördinatie, doch gevoegd als bijlage 2 bij de coördinatie. Of alle daarin opgenomen bepalingen wel écht zijn achterhaald, is evenwel een open vraag. Inzonderheid kan worden verwezen naar de bepaling nr. 12, § 1, eerste lid (het vroegere artikel 74, §1, eerste lid, van de stedenbouwwet) volgens hetwelk verkavelingen die op 22 april 1962 in uitvoering waren, zonder vergunning mogen worden voortgezet indien de verkavelaars van een voorafgaand akkoord van het bestuur van de stedenbouw doen blijken: soms is een dergelijk akkoord een (al dan niet vermeende) schat op zolder (zie omtrent het «springlevend» karakter van deze bepaling, inzonder Verkest, J., «Juridische aard en rechtskracht van het «voorafgaand akkoord van het bestuur van de stedenbouw» inzake verkavelingen ontworpen voor de inwerkingtreding van de stedenbouwwet», *Nieuwsbrief Ruimtelijke ordening en stedenbouw*, Brugge, die Keure, 1995, 10-37 en van dezelfde auteur m.b.t. het blijkbaar even

«waardevolle» art. 74, § 2, van de stedenbouwwet (thans art. 12, §2, van de niet in de coördinatie opgenomen bepalingen), de noot «Het verval van voor 15 februari 1971 met toepassing van artikel 56 van de wet van 29 maart 1962 verleende verkavelingsvergunningen waarvan de uitvoering langs een bestaande, onvoldoende uitgeruste weg, wegenbouwwerken meebrengt» (noot bij *R.v.St.*, nr. 38563, 23 januari 1992, *T.R.O.S.*, 1996, 45-49) en allesbehalve juridische archeologie. Redenen voor de rechtspracticus dus om dit lijstje uit het *Belgisch Staatsblad* te knippen en bij te houden in zijn wetboek...

In hetzelfde *Belgisch Staatsblad* van 15 maart 1997 is ook het besluit van 4 maart 1997 van de Vlaamse regering bekendgemaakt, houdende delegatie van de vorm van modelformulieren inzake ruimtelijke ordening. Dit besluit machtigt de Vlaamse minister bevoegd voor ruimtelijke ordening, het gebruik van bepaalde modelformulieren te regelen, zoals de modellen aangewend door het college van burgemeester en schepenen bij het weigeren of het verlenen van bouw- of verkavelingsvergunningen, alsook de modellen gebruikt door de gemachtigde ambtenaar,... Dat een en ander een dringende aanpassing vereist, blijkt bv. uit mijn noot «De formele motivering van door het college van burgemeester en schepenen afgeleverde bouwvergunningen» (noot bij *R.v.St.*, nr. 60612, 28 juni 1996, *T.R.O.S.*, 1996 (240), inz. 243 *in fine*).

G.D.

Verkeerstekens op rotondes

In het *Belgisch Staatsblad* van 18 maart 1997 werden het koninklijk en het ministerieel besluit van 11 maart 1997 bekendgemaakt. Deze besluiten bevatten maatregelen met het oog op een coherente en eenvormige verkeerswegbakening op de rotondes en in de nabijheid ervan, opdat de weggebruikers niet te maken hebben met verschillende verkeerstekens en uiteenlopende voorrangsregelingen aan de rotondes (zie voor het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State en de reactie hierop in het verslag aan de Koning, *B.S.*, 18 maart 1997, p. 6.229-6.231).

De besluiten van 11 maart 1997 treden op 1 oktober 1997 in werking.

V.D.S.

Verzekeringstegemoetkoming – Opneming in een ziekenhuis

Door het koninklijk besluit van 5 maart 1997 tot vaststelling van het bedrag van de vermindering van de verzekeringstegemoetkoming in geval van opneming in een ziekenhuis of van verblijf in een revalidatiecentrum (*B.S.*, 19 maart 1997, 6.370) vermindert de verzekeringstegemoetkoming met 450 frank per dag of met 150 frank per dag voor kinderen die de hoedanigheid hebben van persoon ten laste of gerechtigden die recht hebben op een verhoogde verzekeringsstegemoetkoming. Duurt de opneming in een psychiatrisch ziekenhuis langer dan vijf jaar, dan wordt de verzekeringsstegemoetkoming verminderd met respectievelijk 750 frank en 450 frank per dag. Elke nieuwe opneming binnen negentig dagen na het verlaten van het ziekenhuis of binnen zes maanden na het vertrek uit een psychiatrisch ziekenhuis, wordt geacht de voortzetting te zijn van de vorige opneming.

Verlofdagen uit het ziekenhuis worden beschouwd als verpleegdagen, ongeacht of die dagen aanleiding geven tot een gehele of gedeeltelijke betaling van de verpleegdagprijs. Dagen van gedeeltelijke dagverpleging in een psychiatrisch ziekenhuis worden daarentegen niet beschouwd als verpleegdagen. De verminderingsbedragen worden op 1 januari van elk jaar aangepast aan de index. Het koninklijk besluit van 20 augustus 1980 tot vaststelling van het bedrag van de vermindering van de verzekeringstegemoetkoming in geval van opname in een ziekenhuis of van verblijf in een revalidatiecentrum wordt opgeheven. Het besluit op 1 april 1997 in werking getreden.

A.M.B.

Verstrekingen van kinesitherapie – Stagiair

Artikel 7, §12, van de bijlage bij het K.B. van 14 september 1984 tot vaststelling van de nomenclatuur van de geneeskundige verstrekingen inzake verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen bepaalt dat geen enkel getuigschrift mag worden opgemaakt voor de verstrekingen die zijn verricht door een persoon die niet is erkend als kinesitherapeut en die in de plaats treedt van een erkende kinesitherapeut, zelfs als deze laatste aanwezig is. Door het K.B. van 18 februari 1997 (B.S., 20 maart 1997, p. 6.613) wordt het voornoemd artikel 7, § 12, aangevuld. De erkende kinesitherapeut die belast is met de praktische opleiding van de student kinesitherapie, mag nu verstrekingen attesteren die onder zijn leiding, met zijn continue deelneming tijdens de heel duur van de uitvoering, zijn verricht door een stagiair. Deze mogelijkheid is beperkt tot één stagiair per erkende kinesitherapeut per uitgevoerde en geattesteerde verstreking.

Onder stagiair wordt een student kinesitherapie vanaf het tweede jaar van zijn opleidingscursus verstaan. De stagiair mag in geen enkel geval in de plaats treden van de erkende kinesitherapeut. De aldus verleende verstrekingen moeten als dusdanig worden ingeschreven in het verstrekingenregister. In dat register moeten de identiteit van de stagiair, zijn school of universiteit en het leerjaar worden vermeld.

Het K.B. van 18 februari 1997 heeft uitwerking met ingang van 1 november 1996.

R.P.

Werkloosheidsreglementering – Eerste werkervaringsovereenkomst

Met het M.B. van 28 februari 1997 (B.S., 20 maart 1997, 6.617) wordt de werkloosheidsreglementering aangepast aan de wijzigingen die in de wetgeving betreffende de eerste werkervaringsovereenkomsten zijn aangebracht.

Meer bepaald wordt bepaald dat de afwijking van artikel 7 van het M.B. van 26 november 1991 houdende de toepassingsregelen van de werkloosheidsreglementering slechts geldt gedurende de eerste zes maanden tijdens welke de werknemer door een eerste werkervaringsovereenkomst is verbonden.

Het besluit is in werking getreden op 20 maart 1997, de dag van publicatie in het Belgisch Staatsblad.

P.N.D.

Farmaceutische producten – Forfaitaire tegemoetkomings-regeling

Met het koninklijk besluit van 21 februari 1997 tot wijziging van de wet betreffende de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen, gecoördineerd op 14 juli 1994, met toepassing van artikel 3, §1, 1° en 4°, en §2 van de wet van 26 juli 1996 strekkende tot realisatie van de budgettaire voorwaarden tot deelname van België aan de Europese en Monetaire Unie (B.S., 21 maart 1997, 6.764) worden de verzekeringstegemoetkomingen voor door de Koning aangeduide farmaceutische producten, die worden verstrekt aan een rechthebbende opgenomen in een ziekenhuis, voortaan vastgesteld op basis van forfaitaire bedragen in plaats van op basis van de verpleegdag. Het besluit is in werking getreden op de dag van de bekendmaking in het Belgisch Staatsblad.

A.M.B.

Wijziging art. 1410, § 4, Ger.W. – Terugvordering van prestaties

In het Belgisch Staatsblad van 25 maart 1997 is het K.B. van 20 februari 1997 bekendgemaakt tot wijziging van artikel 1410, § 4, van het Gerechtelijk Wetboek. Die wijziging beoogt in essentie de mogelijkheden uit te breiden voor de verschillende instellingen die prestaties inzake sociale zekerheid en pensioenen betalen, om de bedragen die ten onrechte aan de begunstigen zijn uitbetaald, terug te vorderen. Terwijl vroeger die bedragen slechts konden worden terugverkreten op latere prestaties, uitbetaald door de instelling die het onverschuldigde bedrag had betaald, kunnen nu deze sommen worden teruggevorderd op prestaties betaald door andere socialezekerheids- of pensioeninstellingen (zie het verslag aan de Koning, B.S., 25 maart 1997, p. 6.996).

Het besluit bepaalt tevens dat, ingeval het om een terugvordering van meer dan 10% gaat, die terugvordering niet tot gevolg mag hebben dat het gezinsinkomen van de schuldenaar of van zijn rechthebbenden wordt verlaagd tot een bedrag dat lager ligt dan het bestaansminimum vastgelegd door de wet van 7 augustus 1974 tot instelling van het recht op het bestaansminimum, berekend met als basis de periode waarop deze prestatie betrekking heeft.

Het K.B. van 20 februari 1997 heeft met ingang van 1 januari 1997 uitwerking gekregen.

K.D.S.

Europees Sociaal Handvest – Aanvullend Protocol

Met de wet van 26 september 1996 houdende instemming met het Aanvullend Protocol bij het Europees Sociaal Handvest, en Bijlage, gedaan te Straatsburg op 5 mei 1988 (B.S., 26 maart 1997, 7.125) krijgen een aantal bijkomende individuele rechten op sociaal en economisch gebied volledige uitwerking. De Partijen verbinden er zich toe de rechten en principes die het Aanvullend Protocol formuleert, met alle passende middelen na te streven en de, voor de verwezenlijking ervan, noodzakelijke voorwaarden te scheppen.

Het recht op gelijke kansen en gelijke behandeling ten aanzien van werkgelegenheid en beroepsuitoefening zonder discriminatie naar geslacht wordt bekrachtigd. Het Protocol geeft een opsomming van de gebieden waar passende

maatregelen dit recht moeten waarborgen of bevorderen, namelijk de toegang tot de arbeidsmarkt, bescherming tegen ontslag, beroepsmatige herintreding, beroepsvoorlichting en -opleiding, herscholing en heraanpassing, arbeidsvoorwaarden en werkomstandigheden, met inbegrip van salariering, loopbaanontwikkeling met inbegrip van promotie. Beschermende maatregelen voor vrouwen met betrekking tot zwangerschap, bevalling en de postnatale periode zijn geen vorm van discriminatie. Het recht op gelijke kansen en behandeling vormt geen beletsel voor specifieke maatregelen die feitelijke ongelijkheden uit de weg ruimen, noch om het recht niet van toepassing te maken op bepaalde beroepen die door hun aard of door omstandigheden slechts kunnen worden uitgeoefend door een persoon van een bepaald geslacht.

Artikel 2 bekrachtigt het recht van de werknemer op informatie en raadpleging. Maatregelen moeten tot gevolg hebben dat de werknemers of hun vertegenwoordigers enerzijds kennis kunnen nemen van de economische of financiële toestand van de onderneming, en anderzijds geraadpleegd worden over, voor de werknemers, belangrijke beslissingen. De Partijen wordt de mogelijkheid gelaten deze bepaling niet toe te passen op ondernemingen die een bepaalde personeelsbezetting niet bereiken.

Artikel 3 voorziet in het recht van de werknemer om deel te nemen aan de vaststelling en de verbetering van de werkomstandigheden en de werkomgeving. De werknemers of hun vertegenwoordigers moeten met name de mogelijkheid hebben om in de onderneming bij te dragen tot de vaststelling en verbetering van de werkomstandigheden, de werkindeling en de werkomgeving, de bescherming van de gezondheid en de veiligheid, de organisatie van socio-culturele diensten en voorzieningen en het toezicht op de naleving van de daarmee verband houdende voorschriften. Ook hier wordt de Partijen de vrijheid gelaten om ondernemingen, die een bepaalde personeelsbezetting niet bereiken, uit te sluiten van de werkingssfeer.

Ten slotte voorziet het Protocol in een recht van ouderen op sociale bescherming. Dit veronderstelt maatregelen die ouderen in staat moeten stellen om enerzijds zo lang mogelijk lid te blijven van de maatschappij en om anderzijds vrijelijk hun levensstijl te kiezen en een onafhankelijk bestaan te leiden in hun gewone omgeving, zolang zij dit wensen en aankunnen. Voorzover mogelijk moet dit recht eveneens gegarandeerd worden voor bejaarden die in tehuizen verblijven.

Naast de vermelding van deze rechten bevat het Protocol een reeks bepalingen die de draagwijdte van de door de Partijen aangegane verbintenissen preciseren, de toezichtsprocedure in herinnering brengen, de uitvoeringsmiddelen nader omschrijven en de voorwaarden vaststellen inzake ondertekening, bekrachtiging, inwerkingtreding, opzegging en territoriale toepassing. Het verband tussen het Handvest en het Protocol en het feit dat de Bijlage een integrerend deel is van het Protocol worden uitdrukkelijk vermeld. De bijlage bevat trouwens een aantal definities, preciseringen en interpretaties met betrekking tot de «grondartikelen».

A.M.B.

Brandweer – Opleiding, brevetten en loopbaan

Luidens het verslag aan de Koning (B.S., 26 maart 1997, 7156) beoogt het koninklijk besluit van 19 maart 1997 be-

treffende de opleiding, de brevetten en de loopbaan van de leden van de brandweer (B.S., 26 maart 1997, inwerkingtreding op 26 maart 1997, behalve het nieuwe artikel 34bis, 3°, van het koninklijk besluit van 20 juli 1972 tot vaststelling van de geschiktheids- en bekwaamheidscriteria alsmede van de benoembaarheids- en bevorderingsvoorwaarden voor de officieren van de gemeentelijke brandweerdiensten dat in werking treedt op 1 mei 1998 (art. 29 van het besluit) enerzijds alles te regelen wat betrekking heeft op de opleiding van de leden van de brandweer en wat leidt tot het behalen van de brevetten en anderzijds het bezit van brevetten verplicht te stellen door ze op te leggen als benoemings- of bevorderingsvoorwaarde voor de leden van de brandweer.

Voortaan worden de opleidingen georganiseerd door de provinciale opleidingscentra, die de brevetten uitreiken (artt. 1 e.v.). Ieder brevet draagt de naam van de graad waarin de houder ervan kan worden benoemd of bevorderd. Bovendien vormt in principe iedere opleiding een stap naar de volgende opleiding (zie de artt. 2-10). De nieuwe artikelen 13-15 stellen de benoemings- en bevorderingsvoorwaarden vast voor de onderofficieren. In dit verband merkt het verslag aan de Koning op dat, gelet op art. 119 N. Gem.W., de organieke reglementen van de gemeenten enkel nog de bij dit besluit gestelde minimale voorwaarden kunnen aanvullen.

De overige bepalingen wijzigen het voornoemde besluit van 20 juli 1972. De voornaamste wijzigingen zijn de vervanging van het «brevet van officier» door het brevet van onderluitenant en de instelling van een «specifiek brevet voor dienstchefs».

G.D.

Koppelbazen

Luidens artikel 406, eerste lid, W.I.B. 1992 is iedere hoofdaannemer die voor dienstverleningen in overeenstemming met door de Koning bepaalde werkzaamheden een beroep doet op een onderaannemer, ertoe gehouden bij iedere betaling voor die dienstverleningen aan de onderaannemer, 15 pct. van het bedrag dat hij verschuldigd is, exclusief de belasting over de toegevoegde waarde in te houden en te storten aan de ambtenaar die door de Koning wordt aangewezen, volgens de nadere regels die Hij bepaalt.

Artikel 207 van het K.B./W.I.B. 92, als ingevoegd bij het K.B. van 10 februari 1995, duidt de werkzaamheden aan, waarvan sprake in artikel 406, eerste lid, W.I.B. 1992. Het K.B. van 28 februari 1997 (B.S., 27 maart 1997) beoogt de inwerkingtreding van die bepaling uit te stellen van 1 januari 1997 tot 1 januari 1998.

K.N.

Inkomstenbelastingen – Voordelen van alle aard

Het K.B. van 17 maart 1997 (B.S., 27 maart 1997, p. 7.253) stelt, wat de inkomstenbelastingen betreft, het bedrag vast van sommige voordelen van alle aard die in 1996 zijn verleend en wijzigt artikel 18, §3, van het K.B./W.I.B. 92. Zo worden in de tabel onder punt 1, b, van artikel 18, G3, de kolommen van het jaar waarin de leningsovereenkomst is gesloten en van de in aanmerking te nemen referentievoet respectievelijk aangevuld met «1996» en «6,50», zowel wat betreft de leningen waarvan de terugbetaling gewaarborgd is door een gemengde levensverzekering als wat de andere le-

ningen betreft. Vervolgens worden in de tabel onder punt 1,c,2°, de kolommen van het jaar waarin de leningsovereenkomst is gesloten en van het maandelijks lastenpercentage respectievelijk aangevuld met «1996» en «0,30», wat betreft de leningen om de aankoop van een wagen te financieren en met «0,35» wat de andere leningen betreft. Ten slotte worden in de tabel onder punt 1,d, de kolommen van het jaar waarin de lener over de geleende bedragen heeft beschikt en van de in aanmerking te nemen referentievoet respectievelijk aangevuld met «1996» en «7,25».

In punt 9 van hetzelfde artikel wordt nu ook bepaald dat de bedragen vermeld in de tabel worden gekoppeld aan de spilindex van 119,53. De bepalingen van de wet van 2 augustus 1971 houdende de koppeling van sommige wedden, toelagen, en uitkeringen aan het indexcijfer van de consumptieprijzen, zijn ook van toepassing op het nieuwe punt 9.

De kolommen van de tabel van de bijlage I, afdeling 1 worden eveneens aangevuld, zoals aangegeven in bijlage.

Deze wijzigingen zijn van toepassing op de vanaf 1 januari 1996 toegekende voordelen van alle aard.

K.N.

Door de apotheker bereide geneesmiddelen

Het koninklijk besluit van 17 maart 1997 tot vaststelling van de voorwaarden waaronder de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen tegemoetkomt in de kosten van de magistrale bereidingen en daarmee gelijkgestelde producten (*B.S.*, 27 maart 1997, 7.257) is een aanvulling op de reeds eerder genomen maatregelen in het koninklijk besluit van 10 januari 1997 (*B.S.*, 22 januari 1997). Het besluit heeft aandacht voor de belangen van patiënten, in het bijzonder voor de chronisch zieken, alsook voor de belangen van de verzekering voor geneeskundige verzorging en voor het principe van een behoorlijk honorarium voor de apotheker (verslag aan de Koning, *B.S.*, 27 maart 1997, 7.256).

Bereidingen geven voortaan aanleiding tot een tegemoetkoming van de verzekering voorzover ze een sociaal nut hebben en beantwoorden aan farmacotherapeutische criteria en aan criteria inzake prijzen of kosten. Een lijst, in bijlage bij het besluit, bevat een opsomming van de producten die, verwerkt in een bereiding, aanleiding geven tot een tegemoetkoming en bepaalt voor sommige producten de maximumhoeveelheid die per module of recept mag worden terugbetaald en de voorwaarden die vervuld moeten zijn om in aanmerking te komen voor vergoeding. De lijst kan op voorstel van de Technische farmaceutische raad worden gewijzigd of aangevuld. Een aantal bereidingen wordt uitdrukkelijk uitgesloten van enige tegemoetkoming, terwijl andere moeten voldoen aan een aantal voorwaarden of de machtiging van de adviserend geneesheer vereisen.

Het besluit stelt vervolgens de nomenclatuur en de vergoedingsregels van de farmaceutische verstrekkings vast. Bedrijven mogen geen publiciteit maken in verband met de terugbetaling van op de lijst vermelde producten. Ten slotte mogen de voorschriften niet meer worden uitgevoerd voor rekening van de verzekeringsinstellingen na het einde van de derde kalendermaand volgend op hetzij de datum van het geneesmiddelenvoorschrift, hetzij op de datum die de voorschrijver heeft vermeld en waarop hij de aflevering uitge-

voerd wil zien. Het besluit is op 1 april 1997 in werking getreden.

A.M.B.

Consumentenkrediet – Maximale jaarlijkse kostenpercentages

Artikel 21 van de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet belast de Koning ermee om ten minste om de zes maanden het maximale jaarlijkse kostenpercentage te bepalen. Het koninklijk besluit van 17 maart 1997 (*B.S.*, 27 maart 1997) brengt in dat verband een aantal wijzigingen aan in het koninklijk besluit van 4 augustus 1992 betreffende de kosten, de percentages, de duur en de terugbetalingsmodaliteiten van het consumentenkrediet. Die wijzigingen bestaan erin dat de maximale jaarlijkse kostenpercentages in het verlengde van de algemene verlaging van de rentevoeten naar beneden toe worden herzien. Het besluit is in werking getreden de vijftiende dag nadat het in het Belgisch Staatsblad is bekendgemaakt.

M.V.D.

Werkloosheidsreglementering – Leeftijdsgrens

Het K.B. van 13 maart 1997 (*B.S.*, 27 maart 1997, 7.317) vervangt artikel 64 van het K.B. van 25 november 1991 houdende de werkloosheidsreglementering. Bepaald wordt dat een werkloze geen aanspraak meer kan maken op werkloosheidsuitkeringen vanaf de eerste dag van de kalendermaand, volgend op die waarin zijn 65e verjaardag is gelegen.

Het besluit bevat evenwel een overgangsregeling voor vrouwen. In afwijking van hetgeen boven is bepaald, wordt de 65e verjaardag van de werkloze vrouw vervangen door:

- de 61e verjaardag tijdens de periode van 1 juli 1997 tot 31 december 1999;
- de 62e verjaardag tijdens de periode van 1 januari 2000 tot 31 december 2002;
- de 63e verjaardag tijdens de periode van 1 januari 2003 tot 31 december 2005;
- de 64e verjaardag tijdens de periode van 1 januari 2006 tot 31 december 2008.

Vanaf 1 januari 2009 zal ook voor vrouwelijke werklozen de leeftijdsgrens op 65 jaar liggen.

Het besluit is op 1 juli 1997 in werking getreden.

P.N.D.

Successierechten – Jaarlijks taks

Het K.B. van 10 maart 1997 (*B.S.*, 28 maart 1997, 7.383) bevat de uitvoeringsmaatregelen van het K.B. van 18 november 1996, dat in werking trad op 1 januari 1997. Dit laatste K.B. betreft een wijziging van het Wetboek der Successierechten en dient tot realisatie van de budgettaire voorwaarden tot deelname van België aan de Europese Economische en Monetaire Unie.

De jaarlijkse taks op de kredietinstellingen en op de verzekeringsondernemingen is in 1997 voor het eerst verschuldigd en moet uiterlijk op 31 maart van het aanslagjaar betaald zijn. De aan deze taks onderworpen instellingen moeten aldus in de gelegenheid worden gesteld om de nodige maatregelen te nemen voor het betalen van de taks, zodat

het K.B. van 10 maart 1997 de betalingsregeling en bijkomende regels met het oog op de juiste heffing van de taks heeft vastgelegd. Daartoe worden o.a. een aantal wijzigingen aangebracht in artikel 2 van het K.B. van 31 maart 1936 houdende algemeen reglement van de successierechten en wordt in dat besluit een nieuw artikel 2bis ingevoegd in verband met de jaarlijkse aangifte van de taks op de kredietinstellingen. Het K.B. regelt de aangifte (modelformulieren opgenomen in de bijlage 3 en 4) waarin de volgende vermeldingen verplicht moeten worden opgenomen: aanslagjaar, identificatie van de aangevende instelling met vermelding van het nationaal nummer, de oprichtingsdatum ervan, de belastbare grondslag en het bedrag van de verschuldigde taks. Wat de verzekeringsondernemingen betreft wordt de aangifte geregeld in een nieuw artikel 2ter. In artikel 8quater van hetzelfde K.B. worden soortgelijke wijzigingen aangebracht met vermelding van nationaal nummer, opneming van kredietinstellingen en verzekeringsondernemingen, naast de collectieve beleggingsinstellingen).

Het K.B. van 10 maart 1997 is in werking getreden op 28 maart 1997, dag van publicatie in het B.S.

K.N.

Oudstrijders en oorlogsslachtoffers – Concretisering van niet voldane eisen.

Bij de wet van 20 december 1996 (zie deze kroniek, *R.W.*, 1996-97, 1311) werd, volgens de budgettaire middelen, een Centrale Commissie opgericht belast met het onderzoek van de concretisering van de niet voldane eisen van de oudstrijders en de oorlogsinvaliden.

Het ministerieel besluit van 1 maart 1997 (*B.S.*, 28 maart 1997) wijst de leden van die commissie aan en geeft een nadere omschrijving van de opdrachten van de commissie. Tot die opdrachten behoren onder meer «het definitieve schrift opstellen van de weerhouden en te realiseren eisen rekening houdend met de antecedenten en de gevolgen die eraan zouden gegeven zijn (memorie van toelichting en wet van 7 juni 1989) en een volgorde van voorrangsuitvoering bepalen», «de voorstellen opstellen om ze op de meest aangewezen manier te realiseren met het oog op hun presentatie aan de minister» en «voorstellen tot onmiddellijke uitvoering doen voor de eisen die geen financiële weerslag hebben».

Het besluit heeft uitwerking gekregen met ingang van 1 maart 1997.

M.V.D.

Pensioenen zelfstandigen II

Het koninklijk besluit van 21 maart 1997 tot wijziging van het koninklijk besluit van 30 januari 1997 betreffende het pensioenstelsel der zelfstandigen met toepassing van de artikelen 15 en 27 van de wet van 26 juli 1996 tot modernisering van de sociale zekerheid en tot vrijwaring van de leefbaarheid van de wettelijke pensioenstelsels en van artikel 3, §1, 4°, van de wet van 26 juli 1996 strekkende tot realisatie van de budgettaire voorwaarden tot deelname van België aan de Europese en Monetaire Unie, met toepassing van artikel 15 van de wet van 26 juli 1996 tot modernisering van de sociale zekerheid en tot vrijwaring van de leefbaarheid van de wettelijke pensioenstelsels (*B.S.*, 29 maart 1997, 7.505) brengt

twee wijzigingen aan in het koninklijk besluit van 30 januari 1997.

De toekenning van een vervroegd rustpensioen in de pensioenregeling der zelfstandigen is in het besluit van 30 januari 1997 onder meer afhankelijk gesteld van een loopbaanvoorwaarde, waarbij kalenderjaren slechts in aanmerking worden genomen voorzover de pensioenrechten voor die kalenderjaren betrekking hebben op een tewerkstelling die overeenstemt met ten minste de helft van een voltijdse arbeidsregeling. Dit criterium stemt evenwel niet overeen met de arbeidswetgeving inzake deeltijdse arbeid, waar niet de helft, maar een tewerkstelling overeenstemmend met één derde van een voltijdse arbeidsregeling is vereist. Het besluit werkt dit verschil weg door het vereiste van tewerkstelling in het besluit van 30 januari 1997 terug te brengen tot één derde van een voltijdse arbeidsregeling.

De tweede wijziging betreft een formele rechtzetting in de wet van 23 december 1993 tot instelling van een communautaire steunregeling voor vervroegde uittreding in de landbouwsector, waar bij de verwijzing naar het koninklijk besluit van 30 januari 1997 verkeerdelijk een zinsnede was weggevalen.

Het besluit treedt in werking op 1 juli 1997.

A.M.B.

Pensioenen werknemers – Loopbaanvoorwaarde

De loopbaanvoorwaarde, die in het koninklijk besluit van 23 december 1996 (*B.S.*, 17 januari 1997, zie deze kroniek, *R.W.*, 1996-97, 1307) is vervat m.b.t. de toekenning van een vervroegd pensioen op 60 jaar en het kunnen opnemen van een minimumrecht per loopbaanjaar, wordt door het koninklijk besluit van 21 maart 1997 tot wijziging van het koninklijk besluit van 23 december 1996 tot uitvoering van de artikelen 15, 16 en 17 van de wet van 26 juli 1996 tot modernisering van de sociale zekerheid en tot vrijwaring van de leefbaarheid van de wettelijke pensioenstelsels (*B.S.*, 29 maart 1997, 7.509), in overeenstemming gebracht met de arbeids- en sociaalrechtelijke notities rond deeltijdse arbeid. De loopbaanvoorwaarde omvat voortaan het vereiste van een tewerkstelling van ten minste één derde van een voltijdse tewerkstelling, in plaats van de helft van een voltijdse arbeidsregeling.

A.M.B.

Pensioenen werknemers – Uitvoering K.B. van 23 december 1996

Het koninklijk besluit van 21 maart 1997 tot uitvoering van de artikelen 4, §2, tweede lid, 7, §1, tiende en elfde lid, en 8, §7, vierde lid, van het koninklijk besluit van 23 december 1996 tot uitvoering van de artikelen 15, 16 en 17 van de wet van 26 juli 1996 tot modernisering van de sociale zekerheid en tot vrijwaring van de leefbaarheid van de wettelijke pensioenstelsels en tot wijziging van het koninklijk besluit van 21 december 1967 tot vaststelling van het algemeen reglement betreffende het rust- en overlevingspensioen voor werknemers (*B.S.*, 29 maart 1997, 7.510) en het koninklijk besluit van 21 maart 1997 tot uitvoering van het artikel 4, §2, vijfde lid van het koninklijk besluit van 23 december 1996 tot uitvoering van de artikelen 15, 16 en 17 van de wet van 26 juli 1996 tot modernisering van de sociale zekerheid en

tot vrijwaring van de leefbaarheid van de wettelijke pensioenstelsels (*B.S.*, 29 maart 1997, 7.515) zijn genomen ter uitvoering van het koninklijk besluit van 23 december 1996 (*B.S.*, 17 januari 1997; zie deze kroniek, *R.W.*, 1996-97, 1307) dat een aantal belangrijke hervormingen aan het pensioenstelsel der werknemers heeft doorgevoerd. Het eerste besluit brengt, naar aanleiding van deze hervormingen eveneens een aantal noodzakelijke wijzigingen aan in het koninklijk besluit van 21 december 1967 (*B.S.*, 16 januari 1968). Beide besluiten treden in werking op 1 juli 1997.

A.M.B.

Ambtenarenrecht II

Een besluit van de Vlaamse regering van 11 maart 1997 (*B.S.*, 29 maart 1997) wijzigt het Vlaams personeelsstatuut van 24 november 1993 in verband met de aanwijzing van de afdelingshoofden en de evaluatie na functiewijziging en brengt daartoe op de eerste plaats een aantal tekstuele aanpassingen in de administratieve rechtspositieregeling aan.

Artikel 9 van het besproken besluit voegt daarnaast in deel VIII, titel 4, een vijfde hoofdstuk toe inzake de aanwijzing tot afdelingshoofd. Het nieuwe artikel VIII 76bis bepaalt dat de graad van afdelingshoofd uitsluitend bij wege van mandaat kan worden bevestigd en somt de personeelscategorieën op die hiervoor in aanmerking komen, op voorwaarde dat de in aanmerking komende ambtenaren zowel over de generieke – vastgesteld door het college van secretarissen-generaal – als over de afdelingsspecifieke competenties – bepaald door de leidende ambtenaar in overleg met de secretaris-generaal – beschikken. De vereiste generieke competenties worden beoordeeld door een interdepartementale commissie van leidende ambtenaren, die daarbij rekening houden met de in het besluit opgesomde criteria; uit door de commissie aangewezen ambtenaren stelt de departementale directieraad per afdeling vast welke kandidaten in aanmerking komen voor de betrekking van afdelingshoofd, waaruit de leidende ambtenaar – in overleg met hetzij de secretaris-generaal, hetzij het college van secretarissen-generaal – de ambtenaar voor de betrekking van afdelingshoofd aanwijst. Die aanwijzing wordt door de functioneel bevoegde minister, binnen een termijn van twee maanden na voorlegging, al dan niet bekrachtigd. Bij ontstentenis van beslissing binnen de gestelde termijn is de aanwijzing van rechtswege bekrachtigd; bij niet-bekrachtiging legt de leidende ambtenaar binnen twee maanden een nieuwe aanwijzing voor.

De aanwijzing tot afdelingshoofd geschiedt voor hernieuwde periodes van telkens 6 jaar; de hernieuwing gebeurt stilzwijgend; het mandaat is ambtshalve beëindigd bij een functioneringsevaluatie 'onvoldoende'.

De nieuwe bepalingen van artikel VIII 100 van het B.VI.reg van 24 november 1993 betreffen de evaluatie van de ambtenaren die bij wege van functiewijziging hetzij in een leidinggevende functie van leidend ambtenaar of afdelingshoofd, hetzij in een niet-leidinggevende functie zijn aangesteld.

Met uitzondering van artikel VIII 100, dat uitwerking heeft m.i.v. 1 januari 1997, zijn de overige bepalingen in werking getreden op 11 maart 1997.

L.V.

Werkloosheidsreglementering – Bruggpensioen

Het K.B. van 12 maart 1997 bevat een aantal maatregelen betreffende het bruggpensioen en betreffende de regeling die wordt toegepast in geval van niet-vervanging van bruggepensioneerden. De regeling heeft een aanvang genomen op 1 januari 1997 en geldt voor de periode 1997-1998.

Door dit besluit wordt het besluit van 7 december 1992 betreffende de toekenning van werkloosheidsuitkeringen in geval van conventioneel bruggpensioen van toepassing verklaard op de ontslagen werknemers die in de periode 1 januari 1997 tot 31 december 1997 55 jaar of ouder zijn of die in de periode 1 januari 1998 tot 31 december 1998 56 jaar of ouder zijn. De toekenning van de aanvullende vergoeding dient voor deze werknemers te worden geregeld door een collectieve arbeidsovereenkomst en de werknemers moeten de leeftijd van 55 of 56 jaar hebben bereikt tijdens de geldigheidsduur van de collectieve arbeidsovereenkomst en op het ogenblik van de beëindiging van de arbeidsovereenkomst. Naast de leeftijdsvoorwaarde van 55 of 56 jaar moeten de werknemers tevens een beroepsverleden van 33 jaar als loontrekkende kunnen rechtvaardigen.

De betrokken werknemers moeten tevens kunnen aantonen dat ze gedurende een periode van minstens 20 jaar gewerkt hebben in arbeidsregelingen met prestaties tussen 23 en 6 uur binnen het raam van continu-arbeid of semi-continu-arbeid of vaste nachtarbeid. Andere mogelijkheid is dat de werknemers werken bij een werkgever die behoort tot het paritair comité van het bouwbedrijf en dat ze beschikken over een attest dat hun ongeschiktheid tot voortzetting van hun beroepsactiviteit bevestigt. Het attest moet door een arbeidsgeneesheer worden afgegeven.

De collectieve arbeidsovereenkomsten waarover wordt gesproken kunnen maximaal worden gesloten voor een periode van 1 januari 1997 tot en met 31 december 1998. Het besluit somt op welke dagen moeten worden gelijkgesteld met arbeidsdagen. Het betreft de periodes die vervuld werden als gewetensbezwaarde en als dienstplichtige, de dagen van loopbaanonderbreking, de dagen van onderbreking om een kind op te voeden en de dagen van volledige werkloosheid met een maximum van 5 jaar.

Indien de werkgever de bepalingen betreffende de vervanging van de bruggepensioneerden niet naleeft, kan een administratieve geldboete worden opgelegd van 75.000 frank. Het bedrag van deze geldboete wordt vermenigvuldigd met het aantal werknemers dat niet werd vervangen. Het bedrag van de administratieve geldboete mag evenwel de 750.000 frank niet overschrijden. Daarenboven dient de werkgever een forfaitaire compensatoire vergoeding te betalen van 131 frank per dag, zondagen niet inbegrepen, tijdens welke de vervanging niet werd uitgevoerd.

Ten slotte wordt door het besluit ook het bedrag van de bijzondere compenserende maandelijkse werkgeversbijdrage die werd opgelegd door de wet van 26 juli 1996 gepreciseerd. Het bedrag wordt vastgelegd op 50% van de aanvullende vergoeding. Het wordt evenwel tot 33% van de aanvullende vergoeding teruggebracht indien de bruggepensioneerde wordt vervangen door een werkloze die sedert tenminste 1 jaar volledig uitkeringsgerechtigd is. Deze bijzondere compenserende maandelijkse werkgeversbijdrage is verschuldigd tot en met de maand waarin de conventioneel bruggepensioneerde de leeftijd van 58 jaar heeft bereikt.

P.N.D.

Tewerkstellingakkoorden II

Voor het K.B. van 21 maart 1997 (*B.S.*, 29 maart 1997, 7.619) wordt de regeling van het K.B. van 24 februari 1997 houdende nadere voorwaarden met betrekking tot de tewerkstellingsakkoorden, nader uitgewerkt. In de eerste plaats wordt een omschrijving gegeven van de begrippen onderneming in moeilijkheden een onderneming in herstructurering. Vervolgens wordt de procedure beschreven die moet worden gevolgd teneinde te worden erkend als onderneming in moeilijkheden of in herstructurering. Hiertoe dient een gemotiveerde aanvraag te worden gericht tot de minister van Tewerkstelling en Arbeid.

Deze aanvraag moet vergezeld zijn van de nodige documenten die aantonen dat de onderneming voldoet aan de voorwaarden om als onderneming in moeilijkheden of in herstructurering te worden erkend, van een herstructureringsplan, van de jaarrekeningen van de laatste vijf boekjaren en van een collectieve arbeidsovereenkomst. Deze C.A.O. moet minstens het aantal werknemers betreffen bij wie een collectieve vermindering van de wekelijkse arbeidsduur werd doorgevoerd, zonder dat de nieuwe arbeidsduur beneden de 32 uren per week ligt. De arbeidsduurvermindering moet van toepassing zijn op alle werknemers behorend tot dezelfde arbeidseenheid en moet op minstens 20 % van het aantal werknemers van de onderneming betrekking hebben. Daarenboven moet in de C.A.O. het bedrag van de looncompensatie worden vermeld dat door de werkgever aan de werknemers wordt toegekend opdat deze hun arbeidsduur zouden verminderen.

De aanvraag dient vervolgens de goedkeuring te krijgen van de minister van Tewerkstelling en Arbeid, die de aanvraag doorverwijst naar een adviescommissie. Deze commissie brengt binnen vier weken na ontvangst van de aanvraag een advies uit aan de minister van Tewerkstelling en Arbeid. Tijdens de periode van erkenning, die maximaal twee jaar mag bedragen, kan de minister de toelating geven om gebruik te maken van bijdragevermindering.

In het besluit wordt tevens de berekening van de bijdragevermindering geregeld voor het geval de werkgever na de periode van erkenning, de tijdens de erkenningsperiode doorgevoerde arbeidsduurvermindering handhaaft. Ook voor het verkrijgen van een dergelijke bijdragevermindering dient de werkgever een procedure te volgen die in het besluit wordt weergegeven. De onderneming die tijdens de periode van bijdragevermindering overgaat tot collectief ontslag, verliest vanaf het kwartaal waarin wordt overgegaan tot collectief ontslag, de aanspraak op de bijdragevermindering.

De bijdragevermindering waarop de werkgever aanspraak kan maken bedraagt 21.000 frank per kwartaal en per werknemer. Daarenboven voorziet het besluit in een vermindering van de bijdragevermindering voor de periode na aflopen van de erkenning.

Ten slotte bepaalt het besluit dat deze voordelen niet mogen worden gecumuleerd met de andere bepalingen van het besluit van 24 februari 1997, noch met de bepalingen van de bedrijfsplannen tot herverdeling van de arbeid.

Het besluit is in werking getreden op 1 januari 1997.

P.N.D.

Tewerkstellingsakkoorden III

Het K.B. van 21 maart 1997 (*B.S.*, 29 maart 1997, 7.622) geeft een nadere omschrijving van sommige begrippen van het K.B. van 24 februari 1997 houdende nadere voorwaarden met betrekking tot de tewerkstellingsakkoorden.

In de eerste plaats wordt een definitie gegeven van het begrip gemiddeld trimesterieel brutoloon. Bovendien wordt een omschrijving gegeven van het begrip gemiddeld aantal werknemers. Hieronder wordt verstaan het totaal aantal werknemers dat door de onderneming wordt aangegeven op 30 juni 1996. Voor de ondernemingen die zijn opgericht na 31 maart 1996, is het gemiddeld aantal werknemers gelijk aan het totaal aantal werknemers aangegeven door de onderneming op 30 juni 1996 of bij ontstentenis het totaal aantal werknemers aangegeven op de laatste dag van het eerste trimester waarin de activiteiten plaats hadden.

Het besluit is op dezelfde dag in werking getreden als het K.B. van 24 februari 1997.

P.N.D.

Tewerkstelling in KMO's

Door het K.B. van 14 maart 1997 (*B.S.*, 29 maart 1997, 7.627) worden een aantal wijzigingen aangebracht in de regeling betreffende de beroepsloopbaanonderbreking en het halftijds brugpensioen.

Betreffende de beroepsloopbaanonderbreking werd reeds door de wet van 22 december 1995 voorzien in een bijdragevermindering voor de werkgever die een loopbaanonderbreking verving door een volledig uitkeringsgerechtigde werkloze. Indien de vervanger deeltijds werd tewerkgesteld, werd voorzien in een bijdragevermindering van 50% gedurende het kwartaal van indienstneming en gedurende de vier daarop volgende kwartalen. De vermindering bedraagt 25% van het vijfde tot en met het achtste kwartaal volgend op dat van de aanwerving.

Het besluit van 14 maart 1997 voorziet evenwel in een afwijking op deze regel. In zoverre de vervanger in dienst wordt genomen na 31 december 1996 en deeltijds wordt tewerkgesteld in een onderneming met minder dan vijftig werknemers, wordt de vrijstelling vastgesteld op 75% (i.p.v. 50%) tijdens het kwartaal van indienstneming en gedurende de vier daarop volgende kwartalen. Tevens wordt de vrijstelling bepaald op 50% (i.p.v. 25%) van het vijfde tot en met het achtste kwartaal volgend op dat van de aanwerving. Een zelfde verhoging van de bijdragevermindering wordt voorzien in artikel 18, §1, van de wet van 22 december 1995 houdende maatregelen tot uitvoering van het meerjarenplan voor werkgelegenheid.

Het besluit voorziet daarenboven in een vermindering van de werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid bij de indienstneming van een tweede of van een derde werknemer. De werkgever kan de vermindering van de werkgeversbijdragen krijgen wanneer hij na 31 december 1996 een tweede of een derde werknemer in dienst neemt met een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde duur. In het besluit worden de percentages van vermindering opgesomd. De percentages variëren al naargelang het de aanwerving van een tweede of derde werknemer betreft, en al naargelang de vermindering wordt gevraagd tussen het eerste en het vierde kwartaal of tussen het vijfde en het achtste kwartaal.

In artikel 6 van het besluit wordt een uitgebreide opsomming gegeven van werknemers waarvoor de werkgever vermindering kan krijgen, indien ze als nieuw in dienst genomen werknemer worden aangeworven. In totaal gaat het om elf verschillende categorieën van werknemers. Voor die opsomming wordt verwezen naar de tekst van het besluit.

De werkgevers kunnen eveneens deze verminderingen krijgen indien ze overgaan tot de indienstneming van twee half-tijdse werknemers. Het besluit geeft daarenboven een opsomming van twaalf verschillende voordelen en verminderingen van werkgeversbijdragen die niet met de bepalingen van dit besluit kunnen worden gecumuleerd.

Het besluit heeft uitwerking van 1 januari 1997 af en houdt op van kracht te zijn op 1 januari 1999.

P.N.D.

BOEKEN

A.W.M. MOOIJ, **Schuld in strafrecht en psychiatrie**, Gouda Quint, Deventer, 1997, 41 pp.

Het belang van een sociale en psychiatrische voorlichting voor de berechting kan niet genoeg worden onderstreept.

Dit boekje is de neerslag van de rede die op 19 maart 1997 werd uitgesproken door dr. A.W.M. Mooij bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de psychiatrische aspecten van de rechtspraktijk, in het bijzonder de forensische psychiatrie aan de Universiteit van Utrecht.

In zijn inleiding belicht de auteur het belang van de schuldvraag in de forensische psychiatrie en de strafrechtelijke verwerking van feiten.

Naast de drie betekenisvelden waarbinnen de schuldproblematiek zich kan voordoen (faalschuld, culpa, vereveningsschuld), wordt ook een onderscheid gemaakt tussen de drie niveaus van werkelijkheid waarop deze problematiek zich manifesteert (uitwendig, inwendig en het kader waarbinnen iets als schuld mogelijk is, het niveau van de «condition humaine»).

De auteur onderzoekt dan ook in welke mate die optiek waarin sprake is van «schuld», «schuldhantering», «subject» en «verantwoordelijkheid», belang heeft voor de algemene psychiatrie. Hij doet hierbij een afweging van het hermeneutisch perspectief tegenover het empiristisch perspectief dat beter aansluit bij de «beheersingsideologie» die in het strafrecht haar vertolking vindt in een tendens tot «rubricering» en «verzakelijking» waarbij men er bijvoorbeeld naar streeft om tot een gelijke straftoemeting te komen bij gelijke delicten.

Ten slotte gaat Prof. Mooij nader in op het belang van de schuld in de forensische psychiatrie die het kruispunt vormt van de psychiatrie en het strafrecht en de psychiatrische voorlichting van de rechter tot taak heeft samen met het doen van voorstellen voor de schuldattributie.

Daartoe moet de voorlichting een genuanceerd beeld geven van de levensproblematiek van de verdachte waarbij de belevingswerkelijkheid, de psychische realiteit, recht gedaan wordt en ze niet gereduceerd mag worden tot een simpel rubriceerbare stoornis.

Schuldhantering is volgens de auteur ook een subtiel vorm van agressiehantering waarbij men hoog in de zedelijke boom gezeten neerziet op de ander of zichzelf, en zegt: «Jij bent schuldig».

Prof. Mooij besluit dan ook dat men ervoor moet waken om bij alle beheersingsdrang het kind – het subject – niet met het badwater weg te gooien.

Deze opmerkelijke rede is gestoffeerd met talrijke verwijzingen en zal de toekomstige strafrechtjurist zeker van nut zijn.

Joris Luyckx

MEDEDELINGEN

XXIVste postuniversitaire cyclus Willy Delva 1997-1998: Strafrecht

Programma:

Sessie I. (Gent: 17 oktober 1997 - Brussel: 7 november 1997)
- *De motivering van de straffen tien jaar na de invoering van de wet van 27 april 1987* (prof. dr. B. Maes)
- *Gerechtskosten en rechtsbijstand in strafzaken* (de h. P. Van Cae-negem)

Sessie II. (Gent: 24 oktober 1997 - Brussel: 17 oktober 1997)
- *Internationale politiesamenwerking* (prof. dr. B. De Ruyver)
- *Is er samenhang in de «samenhang»? (de h. F. D'Hont)*

Sessie III. (Gent: 7 november 1997 - Brussel: 24 oktober 1997)
- *Recente ontwikkelingen in het rechtshulprecht* (prof. dr. F. Thomas) (gewoon hoogleraar Koninklijke Militaire School
- *De onderzoeksbevoegdheden van het vonnisgerecht* (de h. M. Ro-zie)

Sessie IV. (Gent: 14 november 1997 - Brussel: 5 december 1997)
- *Over de voordeelsontneming* (prof. dr. F. Deruyck)
- *De uitlevering: verleden, heden, toekomst en Schengen-perspectief* (de h. A. Winants)

Sessie V. (Gent: 28 november 1997 - Brussel: 14 november 1997)
- *Het stelsel van nietigheden en de uitsluiting van onregelmatig verkre-gen bewijsgegevens* (dr. B. De Smet)
- *De burgerlijke partij en het strafproces: actuele knelpunten en ont-wikkelingen* (prof. dr. R. Verstraeten)

Sessie VI. (Gent: 5 december 1997 - Brussel: 28 november 1997)
- *Betekenis van een nieuwe geïntegreerde politiestructuur* (prof. dr. P. Ponsaers)
- *Aspecten van het verkeersrecht* (de h. D. Holsters)

Sessie VII. Slotrede (Gent: 12 december 1997)
- *De instelling van het college van de procureurs-generaal* (prof. dr. A. De Nauw)

De voordrachten worden gehouden

- te Gent in het auditorium op de eerste verdieping van de Facul-teit Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Gent, Universiteit-straat 4, 9000 Gent;
- te Brussel in auditorium QD van de V.U.B., Pleinlaan 2, 1050 Brus-sel.

De slotzitting heeft alleen in Gent plaats, in de Aula van de Univer-siteit, gevolgd door een receptie.

Bijkomende inlichtingen:

- in Gent: mevr. Claudine Van Poucke, Vakgroep Sociaal Recht, Fa-culteit Rechtsgeleerdheid Universiteit Gent, Universiteitstraat 4, 9000 Gent - Tel.: 09/264.68.43 - Fax: 09/264.69.94, in samenwer-king met mevr. J. D'Hooge, Vakgroep Strafrecht,
- in Brussel: mevr. M. Schaerlaeken, Faculteit Rechtsgeleerdheid V.U.B., Pleinlaan 2, 1050 Brussel - Tel.: 02/629.25.52.

Colloquium: Fiscale invordering voor en na overlijden

Op 16 oktober 1997 organiseert de VZW Fiskofoon een collo-quium over de «Fiscale invordering voor en na overlijden», onder het voorzitterschap van de Heer R. Deblauwe, redactielid van het Tijdschrift voor Fiscaal Recht.

Aansluitend wordt de Fiskofoonprijs 1997 uitgereikt.

De inschrijvingen worden afgesloten op 10 oktober 1997.

Bijkomende inlichtingen: VZW Fiskofoon, tel. 011/42.77.33.